

Γ. Χ. ΧΙΟΝΙΔΗ

Αντόρα Βιβλιοθήκη Βιβλίου

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΓΙΑ ΚΛΕΦΤΑΡΜΑΤΟΛΟΥΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (1821-1822)
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΣΤΟΝ ΟΛΥΜΠΟ

(ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΟΥ Κ' ΤΟΜΟΥ ΤΩΝ «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ»)

535

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1980

ΔΙΟΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Αριθμός Εισαγωγής: 40.085

Ημερομηνία Εισαγωγής: 27-6-81

Ταξινόμησης Αριθμός: 938.535

TIEB
ΠΛ

ΔΩΡΕΑ

A. X. XIONIDY

ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΚΛΕΦΤΑΡΜΑΤΟΛΟΥΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (1821-1822) ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΣΤΟΝ ΟΛΥΜΠΟ

Ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια ἄρχισα τὴν ἔκδοση ἀνεκδότων ἐγγράφων γιὰ τοὺς Μακεδόνες ὄπλαρχηγούς τοῦ 1821 ἀπὸ τὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν», ποὺ διασώζεται στὸ «Τμῆμα χειρογράφων» τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐλληνικῆς πρωτεύουσας¹.

Ἡ προσπάθεια αὐτὴ μὲ ἀπασχόλησε περισσότερο μετὰ τὴ δημοσίευση, ποὺ ἔκαμα (1972) τοῦ «μητρῶου τῶν ἀγωνιστῶν»², ποὺ φυλάγεται, ἐπίσης, στὴν ἴδια βιβλιοθήκη, γιατί συνειδητοποίησα τότε πόσες νέες πληροφορίες καὶ καινούργια, ἄγνωστα στοιχεῖα θὰ μπορούσαμε νὰ ἀποκτήσουμε,

1. Ἔτσι, δημοσίευσα μέχρι τώρα τὶς ἐξῆς μελέτες, ποὺ βασίζονται σὲ ἔγγραφα ἀπὸ τὸ ἀρχειο τοῦτο: α) Σχεδιάσμα περὶ τοῦ Γέρο Καρατάσου καὶ τῆς οἰκογενείας του, «Μακεδονικά» 9(1969)295-315, β) Ἐγγραφοὶ τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, συλλογὴ πρώτη, «Μακεδονικά» 14(1974)85-121, γ) Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν Ὀλυμπον κατὰ τὰ ἔτη 1821-1822, μετὰ ἀνεκδότων ἐγγράφων καὶ νέων στοιχείων περὶ τῶν Λαζαίων καὶ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου-Ὀλυμπίου, Θεσσαλονίκη 1975, ἔκδοσις τῆς Ε.Μ.Σ., δ) Οἱ Μακεδόνες πρόσφυγες τῆς Σκοπέλου στὰ 1829, «Μακεδονικά» 17(1977)124-137, ε) Οἱ «πάροικοι» τῆς Σκοπέλου, ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ (1829), «Χρονικά Χαλκιδικῆς» 31-32(1977)3-15 καὶ στ) Κατάλογος ναυτικῶν μὲ νέα στοιχεῖα γιὰ τὶς ναυμαχίες στὴν ἐπαναστατημένη Χαλκιδικὴ (1821-1824), «Χρονικά Χαλκιδικῆς» 33-34(1978)3-62. Τὰ ἔγγραφα ποὺ δημοσιεύονται πιὸ κάτω, σ' αὐτὴ τὴ μελέτη, δίνουν λύσεις σὲ πολλὰ προβλήματα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀφορμὴ καὶ τὸ ἔναυσμα καὶ γιὰ ἄλλες, πιὸ εἰδικῆς μελέτες, ποὺ θὰ ἐπακολουθήσουν. Γιὰ τοῦτο—ὅπως γράφεται καὶ πιὸ κάτω, στὸ κυρίως κείμενο αὐτῆς τῆς μελέτης—καὶ δὲν γίνεται ἐδῶ ἡ ἐξαντλητικὴ τους κριτικὴ ἐκμετάλλευση, μιὰ καὶ ὁ κύριος σκοπὸς τούτης τῆς μελέτης εἶναι ἱστοριοδιδικός. Οἱ βιβλιογραφικὲς παραπομπὲς ποὺ ἀκολουθοῦν, προσπαθοῦν νὰ βοηθήσουν τοὺς ἐρευνητὲς γιὰ μιὰ, ἐνδεχόμενη, παράλληλη προσπάθειά τους. Σκοπεῖω, ἀκόμα, νὰ ἐκδώσω (ὅταν θὰ εἶμαι ἐτοιμὸς) ὁ ἅ τὰ ἔγγραφα (ἄλλα ὀλόκληρα, ἄλλα σὲ περίληψη-ἀποσπάσματα, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία τους, ἀπὸ ἱστορικὴ ἀποψη) τοῦ «Ἀρχείου Ἀγωνιστῶν». Τὴ σχετικὴ ἐργασία εἶχα συζητήσει (1975) μὲ τὸν τότε Πρόεδρο τοῦ Δ.Σ. τῆς Ε.Μ.Σ., ἀειμνηστο καθηγητὴ Χαρ. Φραγκίστα, ποὺ ἔνθερμα εἶχε ἐγκρίνει τὴ σχετικὴ δαπάνη γιὰ τὴν προεργασία καὶ γιὰ τὴν ἔκδοση.

2. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ί δ η, Οἱ εἰς τὰ μητρῶα τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821 ἀναγραφόμενοι Μακεδόνες, «Μακεδονικά» 12(1972)34-64, ποὺ ἔδωσε τὴ δυνατότητα καὶ σὲ ἄλλους μελετητὲς, νὰ γνωρίσουν τὴν ὑπαρξὴ ἀγνωστων ὄπλαρχηγῶν ἢ καὶ νὰ ἐκδώσουν τὰ ἔγγραφα τοῦ σχετικοῦ φακέλου τους ἀπὸ τὸ «Ἀρχειοῦ Ἀγωνιστῶν».

ἐὰν θά δημοσιεύονταν ὅλα τὰ ἔγγραφα γιὰ τοὺς συμπατριῶτες ἥρωες, γιατί ἔτσι θά διαθέταμε νέο καὶ πλούσιο ὕλικό, ὥστε νά σχηματίσουμε τὴν ὀριστική κρίση μας γιὰ τὰ γεγονότα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ γιὰ τὴ συμβολὴ τῶν Μακεδόνων ἀγωνιστῶν καί, μάλιστα, ὄχι μονάχα στὴ Μακεδονία, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλη, τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, ἀφοῦ εἶναι πιά γνωστό, πῶς τοῦτοι δὲν ἀρκέστηκαν στὴν ἐπανάσταση τῶν ἰδιαίτερων πατρίδων τους, ἀλλὰ (μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως σ' αὐτές) κατέφυγαν στὶς ἄλλες ἐπαναστατημένες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος καὶ πρόσφεραν ὅσα μπορούσαν, συχνά μάλιστα καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τους. Ἔτσι, ὅσα γράφτηκαν στὶς αἰτήσεις («ἐκθέσεις») τῶν ἰδίων τῶν ἀγωνιστῶν ἢ τῶν οἰκογενειῶν τους, ποὺ ὑπέβαλαν στὶς «Ἐπιτροπὲς Ἀγῶνος», ζητώντας τὴν ἠθικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀποκατάστασή τους, περιέχουν πολὺτιμα στοιχεῖα (ποῦ, συχνά, εἶναι ἄγνωστα ἀπὸ ἄλλες πηγές) γιὰ τὴ δράση τους, γιὰ τὶς διάφορες μάχες κ.λ.

Πολλὰ λοιπὸν ἔχει νά κερδίσει ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα καὶ ἡ ἀλήθεια ὅταν δημοσιευτεῖ ὀλόκληρο τὸ ὕλικό τοῦ Ἀρχείου Ἀγωνιστῶν (ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ 200.000 ἔγγραφα περίπου), ὅπως καὶ τὸ ἀνάλογο, ποὺ διασώθηκε στὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, στὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς, σὲ ἄλλες βιβλιοθηκές, σὲ μοναστήρια κ.ά., ὥστε νά γίνεῖ ὕστερα δυνατὴ ἡ κατάρτιση ἐνὸς πληθους βιογραφικοῦ λεξικοῦ τῶν Μακεδόνων ἀγωνιστῶν, ποῦ τὴ σύνταξή του καὶ ἐγὼ ἔχω προγραμματίσει γιὰ τὸ μέλλον. Δυστυχῶς ὅμως μιά παρόμοια, συστηματικὴ καὶ γενικὴ, προσπάθεια δὲν ἔγινε μέχρι τώρα καὶ φοβοῦμαι ὅτι θά ἀργήσει πολὺ ἀκόμα.

Στὰ χρόνια 1975-1976 διέμεινα καὶ στὴν Ἀθήνα καὶ ἔτσι μοῦ δόθηκε ἡ δυνατότητα νά μελετήσω καὶ νά ἀποδελτιώσω ὀλόκληρο τὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης σ' ὅ,τι ἀφορᾶ στοὺς Μακεδόνες καὶ στὴ Μακεδονία. Ἐλπίζω μάλιστα ὅτι θά μπορέσω τελικὰ νά ὀλοκληρώσω καὶ τὴν ἀντιγραφὴ-φωτογράφηση ὅλων τῶν ἐγγράφων, ποῦ ἀφοροῦν σὲ Μακεδόνες, καὶ ποῦ ἤδη τὰ ἔχω ἐντοπίσει καὶ καταλογογραφήσει. Ἄλλωστε, ἔχω κάνει κιόλας (σύγχρονα μὲ τὴ μελέτη καὶ τὴν ἀποδελτίωση ὅλου τοῦ ἀρχείου) καὶ τὴν προεργασία τούτη γιὰ τὰ πιὸ σημαντικὰ ἔγγραφα.

Στὴ μελέτη ποῦ ἀκολουθεῖ δημοσιεύονται (ὀλόκληρα ἢ σὲ ἀποσπάσματα καὶ περίληψη, ἀνάλογα μὲ τὴ σπουδαιότητά τους) ὅσα ἔγγραφα ὑπάρχουν στοὺς φακέλους (τοῦ πιὸ πάνω ἀρχείου) τῶν πιὸ ἀξιόλογων ἀγωνιστῶν, πρέπει ὅμως νά ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ὅτι ἔχουν δημοσιευθεῖ ἤδη (ἀπὸ τὸ ἴδιο ἀρχεῖο) ὅσα ἀναφέρονται στοὺς Κατατασιαίους, στὸν Ἀγγ. Γάτσο, στοὺς Ζιακαίους, στὸν Τροῦπκο, στὴν οἰκογένεια Κασομούλη κ.ἄ. ξακουστοὺς ὄπλαρχηγούς τῆς Μακεδονίας.

Τὰ στοιχεῖα, ποῦ περιέχονται στὰ κείμενα, ποῦ δημοσιεύονται ἀμέσως πιὸ κάτω, εἶναι ἀξιόλογα καὶ σημαντικὰ, γιατί δὲν μᾶς προσφέρουν μονάχα

ἄγνωστες πληροφορίες καὶ εἰδήσεις γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀγωνιστὲς καὶ τὶς οἰκογένειές τους, ἀλλὰ μᾶς δίνουν καὶ νέες ἀπαντήσεις καὶ (σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις) ὀριστικὲς λύσεις σὲ πολλὰ ἐρωτήματα, ποὺ θὰ ἦσαν ἄλυτα μέχρι τώρα.

Θὰ ἀκολουθήσει λοιπὸν ἡ δημοσίευση τῶν ἐγγράφων καὶ εὐθὺς ἀμέσως θὰ γίνῃ (ὅπου χρειάζεται) ἡ ἀξιολόγηση τῆς σημασίας τους καὶ ἡ ἀναφορά στὰ νέα στοιχεῖα, ποὺ ἀποκοτοῦμε ἀπὸ τὸ καθένα χωριστά, σὲ σύγκριση πάντα μὲ ὅσα ξέραμε μέχρι τώρα, μὲ βάση καὶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Ἡ μελέτη αὐτὴ χωρίζεται σὲ δύο μέρη.

Στὸ π ρ ῶ τ ο μ ἔ ρ ο ς δημοσιεύονται ὅσα ἔγγραφα καὶ στοιχεῖα ἀναφέρονται σὲ ἀγωνιστὲς, ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὴ Μακεδονία-᾽Ολύμπο, ὅπως γιὰ τοὺς Δῆμο Νικολάου-Ψαροδῆμο, τὸν Κώστα Νικολάου, τοὺς Συροπουλαίους (Σύρους), τοὺς Λιακοπουλαίους, τοὺς Λαζαίους, τοὺς Πετσαβαίους, τὸν Γ. Ζαχειλα κ.ἄ.

Στὸ δ ε ὑ τ ε ρ ο μ ἔ ρ ο ς δίνονται καινούργιες πληροφορίες γιὰ ἀγωνιστὲς, ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα ἀλλὰ ἀγωνίστηκαν στὴ Μακεδονία καὶ ἰδιαίτερα ἀποκοτοῦμε νέα στοιχεῖα γιὰ ναυτικούς, ποὺ μετεῖχαν στὴν ἐκστρατεία τοῦ ᾽Ολύμπου, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Γρηγ. Σάλλα, τὸν Δημ. Τζῆνο κ.ἄ. Τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς μελέτης ἔχει περισσότερο ἱστοριοδικὸ χαρακτήρα καὶ ἡ ἀξιολόγηση τοῦ νέου ὕλικου αὐτῆς τῆς ἐργασίας θὰ γίνῃ σὲ μιὰ δευτέρη ἐκδοση τῆς μονογραφίας μου «Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν ᾽Ολύμπον κατὰ τὰ ἔτη 1821-1822», ποὺ κυκλοφόρησε (1975) στὶς ἐκδόσεις τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, στὴν πρώτη ἐκδοσὴ της.

Α΄. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ-ΟΛΥΜΠΙΟΙ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ

1. Ὁ Δῆμος Νικολάου ἢ Ψαροδῆμος ᾽Ολύμπιος, ἀξιωματικὸς 5ης τάξεως.

α) Εἰ σ α γ ω γ ι κ ἄ. Στὸ ἐσώφυλλο τοῦ φακέλου του σημειώθηκε πὼς ἦταν ἐκατόνταρχος τάξεως (1830), ὅτι πολέμησε στὰ 1821-1832, ὅτι εἶχε 2 πληγὲς καὶ ὅτι τοῦ ἀναγνωρίστηκε ὀφειλόμενο (ἀπὸ τὸ Κράτος) χρέος 440 φοινίκων.

Στὸν φάκελό του, στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν, διασώθηκε (στὸ πρωτότυπο) ἡ πιὸ κάτω 5σέλιδη αἴτησή του (α/α 7.450), ποὺ δημοσιεύεται ὀλόκληρη, γιατί περιέχει ἀξιόλογες καὶ καινούργιες πληροφορίες καὶ γιὰ τὴν ἐπανάσταση στὴν Κασσάνδρα¹, στὸν

1. Γιὰ τὶς ναυμαχίες καὶ τὰ πολεμικὰ γεγονότα στὴ Χαλκιδική (Κασσάνδρα-᾽Αγιον Ὄρος) ἔγραψα εἰδικὴ μελέτη, ὅπου δημοσιεύεται ἕνας κατάλογος ναυτικῶν ποὺ πολέμη-

Ολυμπο¹, όπως και για την επανάσταση και για την καταστροφή της Νάουσας², όπως και για άλλα πολεμικά γεγονότα. Γενικά, ολόκληρο τὸ κείμενο

σαν εκεί. (Βλ. τὴν ἕκτη μελέτη μου τῆς 1ης σημειώσεως). Τὸν κατάλογο τοῦτο κατάρτισα μὲ βάση τοὺς ἀντίστοιχους φακέλους τους, τοῦ ἴδιου Ἀρχείου Ἀγωνιστῶν. Πρόκειται λοιπὸν γιὰ πρωτότυπο ὑλικό. Γιὰ τοὺς Σκοπελίτες καὶ Σκιαθίτες ἀγωνιστὲς δημοσίευσε τὰ σχετικὰ ἔγγραφα ὁ Ἴω. Ν. Φραγκοῦλας, Ἀγωνισταὶ τοῦ 1821 ἐκ τῆς νήσου Σκοπέλου, «Ἀρχεῖον Θεσσαλικῶν μελετῶν» 3(1974)75-115 (καὶ σὲ ἀνάτυπο) καὶ τοῦ Ἰδίου, Σκιαθίτες ἀγωνιστὲς τοῦ 1821, «Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν μελετῶν» 21(1977)75-121. Ἀπὸ τοὺτους ἀρκετοὶ ἔλαβαν μέρος καὶ στὶς ναυμαχίες τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τοῦ Ὀλύμπου.

1. Γιὰ τὴν επανάσταση στὸν Ὀλυμπο βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ επανάστασις εἰς τὸν Ὀλυμπον, ἑ.ἄ. Τὰ ἔγγραφα ποῦ δημοσιεύονται πιὸ κάτω προσθέντα, ἄγνωστα καὶ ἀξιόλογα στοιχεῖα, βλ. ὁμοῦ καὶ τὴ βιβλιογραφία, ποῦ μνημονεύεται στὶς παρακάτω σημειώσεις. Βλ. ἀκόμα καὶ τὰ British documents of the history of the Macedonia, στὴ σειρά The Archives of Macedonia, τ. 1 (1797-1839), Σκόπια 1968, ἐπιμέλεια Hristo Andonov-Poljanski, ἀριθμὸς ἐγγραφῶν 39, 42, 43 καὶ 44 (τῆς 22.11.1821, 3.4.1822, 11.4.1822 καὶ 25.4.1822), σ. 222-223, 224-226, 227 καὶ 227-228, ἀντίστοιχα. Γιὰ τὶς μεταγενέστερες επαναστατικὲς προσπάθειες τῶν Μακεδόνων-Ὀλυμπίων ἀγωνιστῶν βλ. βιβλιογραφία στὶς σημειώσεις 1-3 τῆς 45 σελίδας τῆς προαναφερμένης μελέτης μου καὶ τὶς βιβλιογραφικὲς παραπομπές, ποῦ γίνονται στὶς πιὸ κάτω σημειώσεις, ὅπως καὶ τὴν 3η εἰκόνα αὐτῆς τῆς μελέτης, ὅπου σχετικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου. Πρβλ. ἀκόμα καὶ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. 9. Ἐπιτομαὶ ἐγγράφων τοῦ Βρετανικοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν. Γενικὴ ἀλληλογραφία. Ἑλλάς, τ. Α', μέρος πρῶτον, ἐπιμέλεια Ἐλεοθερίου Πρεβελάκη καὶ Φιλίππου Γλυτσῆ, Ἀθῆναι 1975, ἀριθμὸς ἐγγράφων 910-912 (1830), σ. 313-314, 1296 (1831), σ. 437-438 καὶ 1415 (1831), σ. 486.

2. Γιὰ τὰ χρονολογικὰ ζητήματα, ποῦ προκύπτουν γύρω ἀπὸ τὴν επανάσταση στὴ Νάουσα, βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, Τὰ γεγονότα εἰς τὴν περιοχὴν Ναούσης-Βεροίας κατὰ τὴν επανάστασιν τοῦ 1822, προβλήματα κατὰ τὴν χρονολόγησίν των, «Μακεδονικά» 8 (1968)211-220, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Πρβλ. ἀκόμα καὶ Γ. Χ. Χιονίδης, Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ επανάστασις, ὁ.π., σ. 30, 40 καὶ 58-59 καὶ ὅσα ἔγραψε ὁ Βασίλειος Σφύρορας, στὴν Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. Β', Ἀθῆναι 1975, σ. 234-235. Πρβλ. Κωνσταντίνου Ἀ. Βακαλοπούλου, Ἀνέκδοτα Ἱστορικά στοιχεῖα, ἀναφερόμενα στὴ Μακεδονία πρὶν καὶ μετὰ τὸ 1821, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 51, 58, 63 καὶ 95-96, Ἀποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 594-595 καὶ τοῦ Ἰδίου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Ε', Θεσσαλονίκη 1980, βλ. ἐπίσης, British documents..., ὁ.π., σ. 228, πρβλ. ὁμοῦ καὶ τὶς σ. 222 καὶ 225-226. Οἱ διδόμενες διαφορετικὲς ἡμερομηνίες ὀφείλονται στὸ ὅτι οἱ εἰδήσεις ἀναφέρονται σὲ διάφορες φάσεις τοῦ ἀγῶνα καὶ μάλιστα σὲ περισσότερα μέρη τῶν μαχῶν τῆς Νάουσας, ἐνὼ δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ξένοι πληροφοριοδότες χρησιμοποιοῦν κιάλας τὸ γρηγοριανὸ («νέο») ἡμερολόγιο, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες τὸ ἰουλιανὸ («παλιὸ») καὶ ἔτσι δικαιολογεῖται συχνὰ τὸ ἐνδεχόμενον «ἀνοιγμῶν» τῶν 13 ἡμερῶν.

Γιὰ τὴν επαναστατημένη Νάουσα βλ. καὶ τὴ μελέτη τοῦ Κώστα Σπανοῦ, Ὀκτὼ ἔγγραφα τοῦ Γιάννη Κασομούλη, «Μακεδονικά» 19(1979)259-270, ὅπου δημοσιεύονται πληροφορίες γιὰ τὴν τύχη τῆς οἰκογένειας τοῦ ἀγωνιστῆ τούτου, ποῦ βρισκόταν στὴ Νάουσα.

τῆς «ἐκθέσεως» τοῦ Ψαροδήμου¹ εἶναι μία πρωτότυπη πηγή μὲ σημαντικὲς ἱστορικὲς πληροφορίες, γι' αὐτὸ—ὅπως σημειώθηκε ἤδη—καὶ δημοσιεύεται χωρὶς περικοπές, ὅπως καὶ φωτογραφία τῆς (βλ. εἰκ. 1). Ἡ ἀναφορὰ εἶναι συχνὰ ἀσύντακτη. Διορθώθηκαν (σιωπηρὰ) μερικὰ ἀπὸ τὰ πολλὰ ὀρθογραφικὰ κ.λ. λάθη τοῦ γραφέα, ἢ ἀντιγραφέα, ποῦ (ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀντιπαραβολή-σύγκριση μὲ τὰ γράμματα τῆς ὑπογραφῆς του) δὲν ἦταν ὁ Ψαροδήμος, ἀλλὰ κάποιος ἄλλος:

β) Ἡ ἔκθεσις τοῦ Ψαροδήμου.

Λαμία τὴν 23 Ἰουνίου 1865

σ. 1 Ἐκθεσις τοῦ ἀγῶνος ἀπὸ τὰ 1821 μέχρι τοῦ 1827 καὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ Καποδιστρίου τοῦ Δ. Ν. Ὀλυμπίου ἢ Ψαροδήμου, χαρακτηρισμένου Ταγματάρχου.

Πρὸς

τὴν Σεβ. τοῦ ἀγῶνος Στρατιωτικὴν ἔξεταστικὴν Ἐπιτροπὴν.

Κύριε Πρόεδρε,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν, διὰ τῆς παρουσίας ἐκθέσεώς μου, νὰ φέρω ὑπ' ὄψιν τῆς Σεβαστῆς Ἐπιτροπῆς, τὰς κάτωθεν, κατὰ τὸν Ἱερὸν ἀγῶνα, ἐκδουλεύσεις καὶ θυσίας μου, ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1827 καὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ Καποδιστρίου, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ἀκολούθως.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεώς μας τοῦ 1821 μὲ εὖρεν ὄπλαρχηγὸν καὶ οὐχὶ πολίτην, οὐδὲ ἀπλὸν στρατιώτην, ἀλλὰ ὄπλαρχηγόν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ τῆς πατρίδος μας ὄπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου.

Κατὰ τὸ 1821, γενομένον ἐν Ὀλύμπῳ συμβουλίου, εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἀγίου Διονυσίου, ὄλων τῶν ἐγγεγραμμένων εἰς τὴν παροῦσαν μου λοιπῶν ὄπλαρχηγῶν, ἧτοι τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλυμπίου, Γέρο Καρατάσου, Ἀγγελῆ Γάτζου, Λογοθέτου τῆς Νιαούστις ἢ Ζαφειράκη, Γιωργίου Συροπούλου, Τόλια Γ. Λάζου, Δήμου καὶ Γιωργίου Τζαχιλίων, Μπίνου Κωνσταντίνου καὶ Λιάκου Διαμαντῆ, ἀποφασίσθη ἀπὸ κοινοῦ καὶ παμψηφεί νὰ δώσωμεν βοήθειαν εἰς τὴν Κασσάνδραν καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Κατὰ συνέπειαν ἀπεφασίσθη νὰ μεταβῶμεν τρεῖς ὄπλαρχηγοί, ὁ ὑποφανόμενος, ὁ Κωνσταντῖνος Μπίνος καὶ ὁ Λιάκος Διαμαντῆς. Μετέβημεν ὅθεν παραχρῆμα εἰς Κασσάνδραν μὲ 180 ἐκλεκτοὺς στρατιώτας, ἀρχηγοῦντος ἐκεῖ τοῦ Μανουὴλ Παπᾶ. Τis πόρτες,

1. Μέχρι τώρα ξέραμε μῆδαμινὰ πράγματα γι' αὐτὸν τὸν ἀξιόλογο Μακεδόνα ἀγωνιστῆ. Βλ. Ἰωάννου Πετράφ, Περίδοξος κλεφτουριά τῆς Μακεδονίας, βιογραφίαι 28 κλεφταρματολῶν τῆς, εἰσαγωγή, μετὰ καταλόγου τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Πετράφ, προσθήκαι καὶ ἐπιμέλεια Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 137. Πρόκειται γιὰ οἰκογένεια ἀγωνιστῶν, ποῦ τὸ ἐπίθετό τῆς ἐμφανίζεται (σὲ διάφορα ἔγγραφα, πιστοποιητικὰ ἀγωνιστῶν κ.ά.) μὲ τὸν τύπο «Ψαρροδημαῖου», ἢ «Ψαροδήμος» ἢ «Ψαροδήμος» κ.λ.

2 ὅπου ἦσαν τοποθετημένοι ὁ Ἀρχηγὸς Μανουὴλ Παππᾶς μὲ ἀσθενῆ στρατόν, ἅμα ἰδόντες ἡμᾶς ἐνθαρρύνθησαν κατὰ τὸ μᾶλλον. "Ὅπου, μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἔφθασεν ὁ Λουμπουτ πασᾶς, μετὰ 25 χιλιάδων στρατοῦ, γενομένης δέ, ἅμα τῇ ἀφίξει των, πεισματώδους μάχης, ἐκπληρώσαμεν τὸ πρὸς τὴν πατρίδα μας ἱερὸν καθήκον, ἀναδειχθέντες νικηταί, ἐπιστρέψαντος τοῦ πασᾶ εἰς τὴ Θεσσαλονίκην, ἀμέσως, μετὰ ἀπεριγράπτου ζημίας. Μάρτυρες δὲ τοῦ λόγου μου ὑπάρχουν εἰς τὴν ζωὴν ὁ Ἐπίσκοπος Μαντινείας Θεοφάνης, Σιατιστέας, καὶ Γιαννάκης Χαντζῆ Πέτρον. Μετὰ τὸ πέρασ δθεν τῆς μάχης αὐτῆς ὁ ἐκ τῶν 24 χωριῶν τοῦ Βόλου ἀρχηγὸς ἐκεῖ Κυριάκος Μπασδέκης ἐξήτησε καὶ οὗτος βοήθειαν ἀπὸ ἡμᾶς, καθ' ὅσον ἐπρόκειτο νὰ μεταβῆ ἐκεῖ ὁ Βαϊράμ πασᾶς. Ἀμέσως, διὰ τῶν πλοίων, μετέβημεν ἐκεῖ, ὅπου, ἡμέραν παρ' ἡμέραν, περιεμένετο ὁ ρηθεὶς πασᾶς. Ἀφοῦ οὗτος μετέβη ἀπὸ Λάρισαν εἰς Ζητούνη, τότε ὁ Ὀδυσσεὺς εἰδοποίησε παραχρῆμα τὸν Βασδέκην [διὰ] τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἄφιξιν τοῦ ἀναφερομένου πασᾶ καὶ ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ διαβῆ διὰ τὴν Λειβαδιά. Ἀμέσως, ἐκ Τρίκερων, διὰ τῶν πλοίων, μετὰ 800 στρατιωτῶν, μετέβημεν καὶ ἀποβιβάσθημεν εἰς Παλιουροχώρι, πλησίον τῶν Βασιλικῶν, ὅπως, συμφώνως μετὰ τῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων ἐθνικῶν στρατευμάτων, ἐμποδίσωμεν τὴν διάβασιν τοῦ πασᾶ, ἀλλὰ μὴ εὐδοκοῦντος τοῦ καιροῦ ἐμποδίσθησαν τὰ πλοῖα καὶ δυστυχῶς δὲν ἐφθάσαμεν ἐμπροθέσμως, μὴ δυνηθέντες νὰ λάβωμεν μέρος εἰς τὴν μάχην αὐτήν. Ὁ πασᾶς οὗτος, νικηθεὶς, ἐπέστρεψεν εἰς Ζητούνη. Συνεντεύξεως δὲ γενομένης μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν, Ὀδυσσεὺς καὶ Γ. Δουβοννιώτου, ἀποφασίσθη νὰ μεταβῶμεν εἰς Στυλίδα, ὅπου ἦσαν οἱ Τοῦρκοι ὠχυρωμένοι. Κατὰ συνέπειαν, ἐπιβιβάσθημεν ἀμέσως εἰς τὰ ἴδια πλοῖα, μετὰ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Γ. Δουβοννιώτου, νῦν δὲ ὑποστρατήγου, καὶ ἐλάβωμεν διεύθυνσιν πρὸς τὴν Στυλίδα. Ἐμποδίου δὲ παρουσιαζομένου ἀνέμου, ἀντὶ εἰς Στυλίδα, προσωρμίσσαμεν εἰς Μεγάλον Γαρδίκι, κατεχομένου καὶ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐχθρόν. Ἀμέσως, ἀποβιβάσθημεν καί, μάχης γενομένης, οὐκ ὀλίγην ἤταν ἔλαβον παρ' ἡμῶν ὄλοι καὶ ἀρκετοὺς ζῶντας ἐξωργήσαμεν, ἐν οἷς [ἦτο] καὶ εἷς υἱὸς μπέτη. Μετὰ ταῦτα, ἐπιβιβασθέντες καὶ πάλιν εἰς τὰ πλοῖα, ἀπεγράσαμεν εἰς τὴν Λιθάδα, ὅπου, ἐκεῖ, ἔγινεν ὁ ἔρρανος τῶν λαφύρων, τῶν ἐκ Γαρδικίου ληφθέντων ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν. Κατόπιν, ἐμεῖς διευθύνθημεν, διὰ τῶν πλοίων, εἰς Τρίκερι, ὁ δὲ Γ. Δουβοννιώτης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν θέσιν του.

"Ἀμα τῇ ἀφίξει μας εἰς Τρίκερι, εἰδοποιήθημεν διὰ τὴν στενὴν πολιορκίαν τῆς Νιαούσης, παρὰ τῶν ἐκεῖ πατριωτῶν μας ὀπλαρχηγῶν καί, χωρὶς νὰ χάσωμεν καιρόν, ἐπιβιβάσθημεν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐφθάσαμεν ἐγκαίρως, ὅπου καὶ ἀμέσως ἄρχισαν αἱ ἀδιάκοποι μάχαι, εἰς τὸ Κολινδρό, εἰς Κίτρος, εἰς Καστανιά, εἰς Φούντα, εἰς Μακριά Ράχη, εἰς Στόχοβα καὶ εἰς τὸ Καραβί (ὅπου ἐκεῖ ἐπληγώθη ὁ ὀπλαρχηγὸς Γεώργιος Συρόπουλος), εἰς δὲ τὴν τελευταίαν, εἰς Μηλιάν, ἐνίκηθημεν παρὰ πολυαρίθμου τουρκικοῦ στρατοῦ, τὴν αὐ-

σ. 3 τὴν δὲ ἡμέραν, Ἀπριλίου 4 τοῦ 1822, ἐχαλάσθησαν καὶ οἱ ὄπλαρχηγοὶ Γέρο Καρατάσος καὶ Ἀγγελῆς Γάτζου (ὁ δὲ Λογοθέτης Ζαφειράκης καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Γέρο Καρατάσου ἐφονεύθησαν). Μετὰ ταῦτα, οἱ σωθέντες οὗτοι ὄπλαρχηγοί, διευθύνθησαν, διὰ ξηρᾶς, εἰς Ἀσπροπόταμον, πρὸς τὸν ἐκεῖ ὄπλαρχηγὸν Νικολὸ Στρονάρην, ἑμεῖς δὲ μὲ τὰ πλοῖα, ἀπήλαμεν εἰς Σκίαθον.

Ἐπεσαν δὲ εἰς τὰς ἄνω ρηθείσας μάχας πολλοὶ ἐκ τῶν συγγενῶν μας καὶ ὡς καὶ ὁ αὐτάδελφός μου Γιώργιος, ἡ δὲ αὐταδέλφη μου Ἄννα, μεθ' ἑνὸς τέκνου τῆς, διεισοῦς, αἰχμαλωτίσθη καὶ διὰ ξαγορὰν αὐτῶν ἐπλήρωσα 17 χιλιάδας γρόσια τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὅπως τὴν ἀπαλλάξω ἐκ τῶν βρωμερῶν χειρῶν τῶν Ἀγαρηῶν.

Μετὰ τὴν εἰς Σκίαθον διαμονὴν μας, ὁ Ἄρειος Πάγος διώρισε τὸν ἐξάδελφόν μου Διαμαντῆν Νικολάου Ὀλύμπιον ἀρχηγὸν εἰς τὰ Βρυσάκια τῆς Εὐβοίας, καὶ μετ' αὐτοῦ ἀμέσως μετέβην ἐκεῖ, ὅπου καὶ εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ἐκπληρώσαμεν τὸ ἱερὸν στρατιωτικὸν πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον μας, εἰς ὅλας τὰς γενομένας ἐκεῖ μάχας, ὅπου καὶ ἐπληρώθη βαρέως ὁ αὐτάδελφός μου Ἀναγνώστης καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ὡς ἐκ τῆς βαρείας πληγῆς του, ἀπεβίωσε καὶ ἐτάφη εἰς Ξηροχώριον. Ἡ δὲ καταστροφὴ τοῦ στρατοῦ μας εἰς Βρυσάκια προῆλθεν ὡς ἐκ τῆς ἐπὶ πολλῆς διαμονῆς ἄνευ οὐδεμιᾶς συντηρήσεως, ὅλον μισθοδοσίας, τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, ἀπέναντι πολυαριθμὸν τουρκικοῦ στρατοῦ, γνωστοῦ ὄντος τοῖς πᾶσι. Ἐκ τῶν περιπετειῶν ὅθεν τούτων ἠναγκάσθημεν νὰ ὑποχωρήσωμεν εἰς ἰσχυροτέραν θέσιν, ὅπως, δι' αὐτῆς, δυναθώμεν καὶ ἀντιτάξωμεν κατὰ τοῦ πολυαριθμοῦ ἐχθροῦ. Ὀχυρωθέντες ὅθεν εἰς τὰ Ντερβένια πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Ξηροχωρίου, ὅπου καὶ ἐκεῖ ἐφθασε πάλιν ὁ ἐχθρὸς τὴν ἐπιούσαν καί, μάχης γενομένης, ἐφονεύθη ὁ ὄπλαρχηγὸς Λιάκος, ἐξάδελφος πρῶτος τῆς μητρός μου, καὶ πολλοὶ στρατιῶτες, ὥστε, μὴ δυναθέντες νὰ ὑπομείνωμεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἐχθροῦ, διεσκορπίσθημεν ἕκαστος ὅπως καὶ ὅπου ἠδυνήθη. Τέλος πάντων καὶ πάλιν κατεφύγαμεν εἰς Σκίαθον. Μετ' οὐ πολὺ ἐφθασεν ἀπεσταλμένος ὁ στρατηγὸς Περραιβὸς καὶ ἀμέσως μετ' αὐτοῦ γενομένου συμβουλίου ἀπ' ὅλους τοὺς ἐκεῖ ὄπλαρχηγούς, ἀπεφασίσθη νὰ καταλάβωμεν τὸ Τρίκερι καὶ θέσεως ὄχυρᾶς, ὅπως φέρωμεν περισπασμὸν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἀμέσως ἐγένετο οὕτω καὶ ἀπήλαμεν εἰς Τρίκερι. Μόλις καταλάβωμεν τὰς προσδιορισθείσας θέσεις ἔμαθεν ὁ ἐχθρὸς καὶ διευθύνθη πρὸς τὸ μέρος μας, διοικούμενος ἀπὸ τὸν Καλιόπασαν, μάχης δὲ γενομένης, εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἄλατᾶ, κατεστρέψαμεν ὀλόκληρον τὸν ἐχθρικὸν στρατόν, πεσόντος καὶ τοῦ ἰδίου πασᾶ. Ἐκ δὲ τῶν ζώντων, ἅπαντες παρ' ἡμῶν ἐξωγήθησαν, ἀναβόνος (;) πλέον τῶν 270 Ὀθωμανῶν, τοὺς ὁποίους διήλθομεν ἐκ στόματος μαχαίρας. Μετὰ παρέλυσιν διμήνου διαμονῆς μας πρὸς φύλαξιν τῶν ὁμοθρήσκων μας τῶν 24 χωριῶν τοῦ Βόλου, ἐφθασεν ἕτερος πασᾶς μετ' ἀρκετῆς καὶ σ. 4 οὔτος δυνάμει, ὅστις καὶ ἐζήτησεν ἀνακωχὴν ὄπλων, μὲ τὴν συμφωνίαν / οἱ μὲν Τοῦρκοι νὰ ἀπέλθωσιν ἅπαντες ἐκ τῶν 24 χωριῶν, αὐτὸ δὲ τοῦτο νὰ πρά-

ξωμεν καὶ ἐμεῖς καὶ μόνον πρὸς φύλαξιν αὐτῶν νὰ μένη ὁ ὄπλαρχηγὸς Δημήτριος Μπαστέκης, αὐτάδελφος τοῦ φονευθέντος Κυριάκου, μετὰ 200 ὄπλων, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Τοῦτο δὲ ἐγένετο, διότι ὁ στρατὸς μας ἐστερεῖτο πολεμοφοδίων καὶ τὸν ἄρτον τῆς ἡμέρας.

Μετὰ ταῦτα, ὁ στρατὸς μας οὗτος, εἰς πολλά, ἄλλα μέρη καὶ πολλάκις διαφόρους ἐπιδρομὰς ἔκαμεν, ἐκπληρώσας πάντοτε τὸ καθήκον του καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰς νήσους Σκίαθον καὶ Σκόπελον, πρὸς φύλαξιν αὐτῶν καὶ τῶν ἐκ διαφόρων περιῖπου τῶν 20 χιλιάδων ψυχῶν, κατατρεχθέντων καὶ καταδιωκομένων ἀδελφῶν μας, καὶ ὡς ἄσυλον ἔχοντες τὰς νήσους αὐτὰς οἱ ἐξ ὄλων τῶν μερῶν καταστρεφόμενοι.

Ἀκολούθως, ἦλθεν ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὡς ἀπεσταλμένος τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως καὶ μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι εἶναι μεγάλη ἀνάγκη νὰ καταληφθῆ ἐκ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ ἡ Ἀταλάντη, ἵνα δι' αὐτῆς φέρωμεν ἀντιπερισπασμοὺς εἰς τὰ ἐκεῖ ἐδρεύοντα καὶ τὴν διάβασιν εἰς τὰς Ἀθήνας τῶν στρατευμάτων τοῦ Κιουταΐ. Ἐπιβιβάσθημεν ἀμέσως εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐφθάσαμεν εἰς Σκάλα Ἀταλάντης καὶ ἀμέσως ἀποβιβάσθημεν, διευθυνθέντες εἰς Ἀταλάντην. Μόλις ἤρχισεν ἡ μάχη ἀπὸ τοὺς κατέχοντες αὐτὴν ἔχθρους, αἴφνης ἔφθασεν ἐκ Λειβαδιᾶς, ὅστις εἶχεν εἰδοποιηθῆ διὰ τὴν ἄφιξίν μας, ὁ Μουστάμπεης, μετὰ 4 χιλιάδας Ὀθωμανῶν, ὥστε, μὴ δυνηθέντες ἐμεῖς ν' ἀντιτάξωμεν ἀλλ' οὔτε ὄχρῶν θέσιν νὰ καταλάβωμεν, νικηθέντες καὶ ἀπολέσαντες πλεον τῶν 50 ἀνδρῶν, εἷς δὲ [ἦτο] καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρχηγοῦ Ἐμμανουὴλ Πασιπᾶ καὶ ὁ ὄπλαρχηγὸς Ντηλιάγγελος, ἐπεστρέψαμεν κατασπευσμένως εἰς τὴν Σκάλαν τῆς Ἀταλάντης, κακῶς ἔχοντες, καὶ ἀμέσως ἐπιβιβάσθημεν εἰς τὰ πλοῖα, ἐπιστρέψαντες εἰς τὰς ἰδίας νήσους τῆς διαμονῆς μας.

Μετὰ παρέλευσιν καὶ πάλιν καιροῦ, ἔφθασεν ὁ Ἀδὰμ Δούκας, ἀπεσταλμένος καὶ οὗτος τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως μετὰ τῶν ὄπλαρχηγῶν Κριεζώτου καὶ Βάσσου Μαυροβουνιώτου. Ἀπεφασίσθη καὶ πάλιν νὰ μεταβῶμεν εἰς Τρίκερι καὶ καταλάβωμεν αὐτό. Μετέβημεν ὅθεν διὰ τῶν πλοίων ὄλοι ὁμοῦ εἰς Τρίκερι, ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ πόλις αὕτη εἶχεν ὄχρωθῆ δυνατὰ ἀπὸ τοὺς ἔχθρους καὶ τοὺς ἰδίους Τρικεριώτας, τρεῖς δὲ κατὰ συνέχειαν ἡμέρας ἐμέναμεν εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐν ὥρᾳ δυνατοῦ χειμῶνος, διαρκούσης τῆς μάχης νυχθημερόν, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον νὰ φέρωμεν ἀποτέλεσμα, ὡς ἐκ τῆς δυνατῆς ὄχρωσις των. Εὐτυχῶς ὁμως ἔφθασε καὶ ἕτερος τουρκικὸς στρατὸς, διοικούμενος παρὰ τοῦ Νορκασέβρανη μπέη, καὶ συγκείμενος ἐκ 1.200 περίπου ἐκλεκτῶν Ἀλβανῶν. Ἡθέλησαν νὰ ὄχρωθῶσιν ἀπέναντι ἡμῶν καὶ νὰ μᾶς πολεμήσωσι, μὴ δώσαντες ὁμως οἱ ἡμέτεροι εἰς αὐτοὺς καιρόν, ὀλίκον τῆς ὄχρωσις των, ἐπιπέσαμεν κατ' αὐτῶν, φονεύσαντες τὸν μπέην Νορκασέβρανη καὶ ἕνα ἕτερον, ὡς καὶ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ των φονευθέντος καὶ ζωηρηθέντος παρ' ἡμῶν. Μετὰ ταῦτα, ὡς ἐκ τοῦ δριμυτάτου χειμῶνος, μὴ δυνηθέντες νὰ διαμει-

νωμεν ἐκεῖ, οἱ μὲν Ἀδὰμ Δούκας, Κριεζώτης καὶ Βάσσος ἐπέστρεψαν εἰς Σαλαμίνα, ἔμεις δὲ εἰς τὰς ἰδίας νήσους.

- σ. 5 Μετὰ ταῦτα, ἔφθασεν εἰς Σκίαθον καὶ Σκόπελον ὁ ναύαρχος Μισαούλης καὶ ἀνιγγεῖλε τὴν ἄφιξιν τοῦ Καποδιστρίου καὶ τὴν διαταγὴν νὰ μεταβῶμεν εἰς Μέγαρα, διὰ νὰ ὀργανωθῶμεν. Ὅθεν ἅπας ὁ ἐν ταῖς νήσοις εὐρισκόμενος στρατός, παραχρῆμα μετέβημεν εἰς Μέγαρα, ὅπου ἐκεῖ διωργανώθημεν εἰς χιλιαρχίας καὶ ἐτέθημεν εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ στρατάρχου Ὑψηλάντου, παρεν-
 ρεθέντος καὶ εἰς τὰς δύο τελευταίας μάχας, τοῦ Ἀνυφορήτου καὶ Πέτρας.

Γνωστὸν δὲ εἰς πάντας εἶναι ὅτι, ἀπὸ τὸ 1821 καὶ μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Κυβερνήτου, οὐδεὶς τῶν ὀπλαρχηγῶν, καὶ μέχρι τοῦ τελευταίου στρατιώτου, ἔλαβε μισθὸν παρά τινος, ἐν οἷς καὶ ὁ ὑποφαινόμενος, κατὰ τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ἔμεις εὐρισκόμεθα. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι, ἐκ τῶν ληφθέντων, εἰς τὰς διαφόρους μάχας, τοῦ ἐχθροῦ λαφύρων, ἐνθαρρύναμεν τοὺς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μας στρατιώτας καὶ πολλακίς ἐφοδιάζαμεν αὐτοὺς καὶ ἐκ τῶν ἰδίων μας χρημάτων.

Ἐξ ὄλων αὐτῶν, τῶν γνωστῶν, ἐκτεθέντων, παρατηρεῖ ἡ Σεβαστὴ Ἐπιτροπή, δηλαδὴ μόχθους, κόπους, φόνους, αἰχμαλωσίας, θυσίας, κινητῆς καὶ ἀκινήτου, περιουσίας τοῦ ὑποφαινόμενου μετὰ τῶν λοιπῶν ὀπλαρχηγῶν, ἐκ τῶν ὁποίων, ἐκτὸς ἐμοῦ καὶ τοῦ Γεωργίου Τζαχούλα, οὐδεὶς, ἐκ τῶν λοιπῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὑπάρχει εἰς τὴν ζωὴν.

Κατὰ συνέπειαν, μὴ ἔχοντος εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα οὔτε σπιθαμὴν γῆς διὰ νὰ ταφῶ, εὐρισκόμενος καὶ ἄνευ μισθοῦ ἀπὸ 27 περίπου ἐτῶν, καὶ χαρακτηρισμένος Ταγματάρχης, τουτέστιν Λοχαγός, ἐνῶ οἱ ὁμοίοβαθοί μου σήμερον εἶναι Ἀντισυνταγματάρχαι καὶ Συνταγματάρχαι καὶ μάλιστα στρατιῶτες, τοὺς ὁποίους εἶχον ὑπὸ τὰς διαταγὰς μου, βλέπω σήμερον νὰ κατέχουν τὸν βαθμὸν τοῦ πραγματικοῦ Ταγματάρχου, ἃς εὐαρεστηθῆ, ἀφοῦ πρῶτον ἕκαστος τῶν Σεβαστῶν μελῶν βάλῃ τὴν χεῖρα του εἰς τὴν καρδίαν [νὰ] ἀποφασίσῃ καὶ δι' ἐμέ, ὅτι νομίσῃ δίκαιον.

Ἵποσημειοῦμαι ὁ εὐπειθέστατος
 Δ. Ν. Ὀλύμπι(ος) ἢ Ψαρροδῆμος
 Χαρακτηρισμένος Ταγματάρχης.

γ) Παρατηρήσεις. Ἡ ἀναφορά τοῦ Ψαρροδῆμου εἶναι μία συνοπτικὴ ἐξιστόρηση τῶν ἀγῶνων ὄλων τῶν Μακεδόνων-Ὀλυμπίων ὀπλαρχηγῶν στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τους καὶ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα.

Πληροφορούμαστε ἀκόμα ἀπὸ τὸ πιὸ πάνω κείμενο ὅτι:

α'. Ὁ Δῆμος Νικολάου Ὀλύμπιος ἢ Ψαρροδῆμος ἦταν κλεφταρματολὸς πρὶν ἀρχίσει ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1821.

β'. Στὰ 1821 ἔγινε συμβούλιο (στὸ μοναστήρι τοῦ ὀσίου Διονυσίου, τοῦ

νέου, τοῦ Ὀλύμπου¹, τῶν ὄπλαρχηγῶν τῶν ἐπαρχιῶν Ὀλύμπου-Βέροιας-Ἐδεσσας καὶ ἔλαβαν μέρος σὲ τοῦτο οἱ καπετάνιοι Διαμαντῆς Νικολάου (Ὀλύμπιος), Γέρο Καρατάσος, Ἀγγελῆς Γάτσος, Λογοθέτης Ζαφειράκης (τῆς Νάουσας), Γιώργης Συρόπουλος, Τόλιας Γ. Λάζου, Δήμος καὶ Γιώργος Τζαχείλας, Κωνσταντῖνος Μπίνος, Λιάκος Διαμαντῆς καὶ ὁ ἴδιος (ὁ Δήμος Νικολάου Ὀλύμπιος ἢ Ψαροδήμος) καὶ ἀποφασίστηκε ἡ παροχὴ βοήθειας πρὸς τοὺς ἐπαναστάτες Ἕλληνες τῆς Κασσάνδρας καὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἔτσι στάλθηκαν 180 διαλεχτοὶ πολεμιστὲς, μὲ ἀρχηγοὺς τοὺς Κων/νο Μπίνο, Δήμο Ψαροδήμο καὶ τὸν Διαμαντῆ Λιάκο², ποὺ συμπαραστάθηκαν στὸν

1. Ἦταν ἄγνωστη μέχρι τώρα ἡ συνέλευση τούτη τῶν ὄπλαρχηγῶν στὰ 1821. Γνωρίζαμε μόνο γιὰ μιὰ συγκέντρωση ὄπλαρχηγῶν, ἀπὸ πολλὰ μέρη τῆς Μακεδονίας, ποὺ ἐγινε ὁμοῦ στὶς ἀρχές τοῦ 1822 στὸ μοναστήρι Δοβρὰ τῆς Βέροιας. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ἰ δ η, Τὰ γεγονότα, δ.π., σημ. 3, τῶν σελίδων 213-217, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Πρβλ. καὶ Ἄ π ο σ τ ὸ λ ο υ Ε. Β α κ α λ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 584. Φαίνεται ὁμοῦ ὅτι πρόκειται μᾶλλον γιὰ τὴ «συνέντευξιν τῶν Καπεταναίων», ἡ ὁποία ἐγινε στὰ τέλη Αὐγούστου μὲ ἀρχές τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1821. Βλ. Ν ι κ ο λ ᾶ ο υ Κ α σ ο - μ ο ὑ λ η, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, 1821-1833, ἐπιμέλεια, συμπληρώσεις Γιάννη Βλαχογιάννη, τ. 1, Ἀθῆναι 1939, σ. 146-147, ἂν καὶ ὁ Ψαροδήμος γράφει ὅτι τούτη ἐγινε στὴ μονὴ Διονυσίου καὶ ὄχι στὴν Καστανιά Πιερίας καὶ δὲν ἀναφέρει τοὺς Μπιζιωμαίους κ.λ. Τὸ μοναστήρι τοῦ ὁσίου Διονυσίου στὸν Ὀλύμπο (βλ. φωτογραφίες τοῦ παλίου καὶ νέου μοναστηριοῦ στὸ «Λεύκωμα ἐπὶ τῆ πεντηκονταετηρίδι ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κατερίνης, 16 Ὀκτωβρίου 1912-1962, ἔκδοση τῆς Ἱερᾶς μητροπόλεως Κίτρους, ἄ.τ.ε., σ. 58) χρησίμευε καὶ προηγούμενα ὁμοῦ καὶ ὕστερα (1827-1828) σὰν τόπος συγκεντρώσεως τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν. Βλ. Σ τ ε φ ᾶ ν ο υ Πα π α δ ο π ο ὑ λ ο υ, Μακεδονικὰ σύμμεικτα, «Μακεδονικὰ» 6(1964-1965) 152-172 καὶ κυρίως 156 καὶ σημ. 27 καὶ 158-163. Βλ. καὶ Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Κ. Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Σύμμεικτα, ἔγγραφα καὶ ἄλλα σχετικὰ πρὸς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα ἐκ Βεροῖας, «Μακεδονικὰ» 5(1961-1963)458-464 καὶ κυρίως τὶς σελίδες 459 καὶ 463 καὶ Ἄ π ο σ τ ὸ λ ο υ Ε. Β α κ α λ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 476-477, ὅπως καὶ τὴν 3ῃ εἰκόνα αὐτῆς τῆς μελέτης. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο πρέπει νὰ συσχετισθεῖ μὲ τὰ ἔγγραφα (δύο ἀναφορές) Ὀλυμπιωτῶν ὄπλαρχηγῶν, ποὺ δημοσιεύτηκαν στὴν πιὸ πάνω μελέτη τοῦ Σ τ ε φ ᾶ ν ο υ Πα π α δ ο π ο ὑ λ ο υ, ὀ.π. Βιβλιογραφία γιὰ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ὀλύμπου βλ. στοῦ Ἄ π ο σ τ ὸ λ ο υ Γ λ α β ἰ ν α, Ἐπίσκοποι Κίτρους κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ἐπὶ τῆ βάσει τῶν πηγῶν, «Μακεδονικὰ» 18(1978)74-90 καὶ συγκεκριμένα τὴ σημ. 2 τῶν σ. 74-75.

2. Βλ. σχετικὰ Γ. Χ. Χι ο ν ἰ δ η, Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν Ὀλύμπον, δ.π., σ. 13-14 (ὅπου καὶ βιβλιογραφία), ἀλλὰ ὑπάρχουν διαφορὲς ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀποσπάσματος καὶ ὡς πρὸς μερικοὺς ἐπικεφαλῆς του, γιατί τώρα πληροφοροῦμαστε ὅτι στάλθηκαν 180 καὶ ὄχι 400 ἀγωνιστὲς καὶ ὅτι (ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κ. Μπίνο) ἦσαν καὶ ὁ Ψαροδήμος καὶ ὁ Διαμαντῆς Λιάκος καὶ ὄχι ὁ Μῆτρος (Δημήτριος) Λιακόπουλος. Πρβλ. καὶ Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Π. Μ α μ λ ᾶ κ η, Ἡ ἐπανάστασις στὴ Χαλκιδικὴ τὸ 1821, ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀγιορειτῶν καὶ ὁ ρόλος τοῦ Ἐμ. Παπῆ, Θεσσαλονικὴ 1902 (=ἀνατύπωση ἀπὸ τὰ «Χρονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς», ἔτους 1961, τ. 1, σ. 37-52 καὶ τ. 2, σ. 144-192), σ. 27-28, ὅπου καὶ βιβλιογραφία, πρβλ. δὲ καὶ σ. 42, 75-76 καὶ 82-92.

Ἐμμανουὴλ Παπά καὶ πολέμησαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, πού εἶχαν ἀρχηγό τὸν γνωστὸ Λουμπούτ πασά, πού ἔφθασε μετὰ ἀπ' αὐτούς, μὲ 25 χιλιάδες στρατό. Ὁ Ψαροδῆμος ἰσχυρίζεται ὅτι στὴν ἀρχὴ νικῆθηκαν οἱ Τούρκοι καὶ γιὰ τοῦτο ἐπέστρεψαν στὴ Θεσσαλονίκη καὶ προτείνει μάλιστα καὶ κατάλληλους μάρτυρες (γιὰ τὴν ἐπιβεβαίωση τῶν λεγομένων του), δηλαδή τὸν ὕστερα ἐπίσκοπο Μαντινείας-Κυνουρίας Θεοφάνη, πού καταγόταν ἀπὸ τὴ Σιάτιστα, καὶ τὸν ὄπλαρχηγό Ἰωάννη (Γιαννάκη) Χατζηπέτρο, γεγονός πού σημαίνει, πὼς καὶ τοῦτοι βρίσκονταν τότε στὰ ἐκεῖ πεδία τῶν μαχῶν¹.

γ'. Ἐκθέτει (μὲ ἀρκετές, ἐνδιαφέρουσες λεπτομέρειες) ὕστερα τὴ δράση τῶν Μακεδόνων ἀγωνιστῶν, πού ἔλαβαν μέρος σὲ μάχες σ' ὀλόκληρη τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, μετακινούμενοι ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ μὲ πλοῖα.

δ'. Ὅταν ἔφθασαν στὸ Τρίκερι, τοὺς εἰδοποίησαν ὅτι οἱ συμπατριῶτες τοὺς πολιορκοῦσαν τὴ Νάουσα, ὁπότε μῆκαν πάλι στὰ πλοῖα καὶ ἐπέστρεψαν στὸν Ὀλυμπο, ὅπου ἄρχισαν οἱ συνεχεῖς μάχες, στὸν Κολινδρὸ, στὸ Κίτρος², στὴν Καστανιά (Πιερίας), στὴ Φούντα, στὴ Μακριὰ Ράχη, στὴ Στόχοβα (=Τόχοβα) καὶ στὶς ὄχθες τοῦ Ἀλιάκμονα, στὸ πέρασμά του, πού ὀδηγοῦσε ἀπὸ τὰ Πιέρια στὴν περιοχὴ τῆς Βέροιας, πού γινόταν μὲ ἓνα μικρὸ ποταμόπλοιο (βάρκα), γι' αὐτὸ καὶ ἡ γειτονικὴ θέση λεγόταν «Καράβι» μέχρι καὶ τὰ τελευταῖα χρόνια³. Ἐκεῖ τραυματίστηκε ὁ καπετάνιος Γιώργης Συρόπουλος. Ὑστερα, ἀκολούθησε ἡ τελευταία μάχη στὴ Μηλιά, ὅπου καὶ νικῆθηκαν οἱ Ἕλληνες ἐπαναστάτες ἀπὸ τὸν πολυάριθμο τουρκικὸ στρατό.

ε'. Ἡ πιὸ ἀξιόλογη πληροφορία τοῦ Ψαροδήμου εἶναι (σελ. 2-3 τῆς «ἐκθέσεώς του») ὅτι τὴν ἴδια μέρα, πού νικῆθηκαν τοῦτοι στὴ Μηλιά, ἔπεσε καὶ ἡ Νάουσα. Συγκεκριμένα γράφει: «...εἰς δὲ τὴν τελευταίαν, εἰς Μηλιάν, ἐνικήθημεν παρά πολυαριθμοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν, Ἀπριλίου 4 τοῦ 1822, ἐχαλάσθησαν καὶ οἱ ὄπλαρχηγοὶ Γέρο Καρατάσος καὶ Ἀγγελῆς Γάτζου, ὁ δὲ Λογοθέτης Ζαφειράκης καὶ ὁ υἱὸς

1. Ὁ Θεοφάνης ἦταν συγγενῆς τῆς γνωστῆς οἰκογένειας Σταγειρίτη ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ. βλ. Ἰω. Ν. Φραγκοῦλα, Σκιαθίτες ἀγωνιστῆς τοῦ 1821, «Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν» 21(1977)75-124 καὶ συγκεκριμένα τὴ σ. 117(116-119). Ὁ Ἰωάννης (Γιαννάκης) Χατζηπέτρο ἢ Χατζηπέτρος διατέλεσε ὑπαπιστῆς τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ. βλ. Ἰω. Φιλήμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. 3, Ἀθῆναι 1860, σ. 142. Ὁ Γ. Γαζῆς, Λεξικὸν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἄλλα ἔργα, ἱστορικαὶ σημειώσεις εἰς τὸ λεξικὸν Ν. Πατσέλη, ἐκδοτικὴ ἐπιμέλεια Λ. Βρανούση, Ἰωάννινα 1971, σ. 61, ἐπαινεῖ τὸν Θεοφάνη καὶ γράφει ὅτι διετέλεσε καὶ γραμματέας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας.

2. Γιὰ πρώτη φορά πληροφοροῦμαστε ὅτι ἔγιναν μάχες καὶ στὸ Κίτρος («Κύτρος»), στὴ Μακριὰ Ράχη καὶ στὴ Στόχοβα.

3. βλ. Βασιλείου Σταυροπούλου, Ὁ μακεδονικὸς ἀγὼν (ἀπομνημονεύματα), Θεσσαλονίκη 1961, σ. 8-9 καὶ 39-40.

τοῦ Γέρο Καρατάσου ἐφονεύθησαν». Ἔτσι, δίνεται ὀριστική λύση στοῦ ἐρώτημα, ποῦ ὑπῆρχε, γιὰ τὸ πότε ἀκριβῶς ἀλώθηκε ἡ Νάουσα ἀπὸ τοὺς Τούρκους, θέμα γιὰ τὸ ὁποῖο ὑποστηρίχθηκαν διαφορετικές ἀπόψεις καὶ ὑπῆρχαν πολλές ἀμφισβητήσεις¹.

στ'. Μαθαίνομε ἀκόμα, ὅτι στὴ Νάουσα σκοτώθηκε καὶ ὁ ἀδελφός του, ὁ Γιώργης Νικολάου-Ψαροδημός, καὶ αἰχμαλωτίστηκε καὶ ἡ παντρεμένη ἀδελφή του Ἄννα (ὅπως καὶ τὸ δίδχρονο παιδί της) καὶ τότε μονάχα ἐλευθερώθηκαν ὅταν ὁ Ψαροδημός πλήρωσε σάν λύτρα 17.000 γρόσια (δηλαδὴ γύρω στὶς 170 χρυσὲς λίρες).

ζ'. Ὁ Ψαροδημός γράφει ὅτι ἦταν πρῶτος ἐξάδελφος μὲ τὸν Διαμαντὴ Νικολάου² καὶ ὅτι στὰ Βρυσάκια τῆς Εὐβοίας πληγώθηκε θανάσιμα καὶ τελικὰ πέθανε καὶ ἄλλος ἀδελφός του, ὁ Ἀναγνώστης Νικολάου Ὀλύμπιος, ποῦ τὸν ἔθασαν στὸ Ξηροχώρι, ἐνῶ αἰτιολογεῖ καὶ γιὰτὶ νικῆθηκαν σὲ ἐκείνη τὴ μάχη.

η'. Στὰ Ντερβένια, ποῦ ὑπῆρχαν πρὸς τὸν δρόμο τοῦ Ξηροχωρίου, σκοτώθηκε σὲ μάχη καὶ ὁ Μακεδόνας ὄπλαρχηγός Λιάκος (Διαμαντής;), ποῦ ἦταν θεῖος του, δηλαδὴ πρῶτος ἐξάδελφος τῆς μητέρας του.

θ'. Καταφύγιο, ἄσυλο καὶ ὀρμητήριο τῶν ἀμφίβιων Μακεδόνων ἀγωνιστῶν ἦσαν τὰ νησιά Σκιαθός καὶ Σκόπελος, ὅπου εἶχαν συγκεντρωθεῖ 20 χιλιάδες πρόσφυγες, κυρίως ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ τὴν ὑπόλοιπη Βόρεια Ἑλλάδα³.

ι'. Ὑστερα, ὁ Ψαροδημός περιγράφει διάφορες πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ μάχες στὸ Τρίκερι, στὸν Ἀλατά καὶ στὴν Ἀταλάντη, ὅπου σκοτώθηκαν 50 περίπου Μακεδόνες, ὅπως καὶ ὁ γιὸς τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ Θανάσης (ποῦ—ὅπως ξέρομε—αἰχμαλωτίστηκε καὶ ὀδηγήθηκε στὴ Χαλκίδα, ὅπου ἀποκεφαλίστηκε) καὶ ὁ ὄπλαρχηγός Ντηλιάγγελος. Ἀκολούθησαν καὶ ἄλλες μάχες.

ια'. Ἀκόμα, ἐπιβεβαιώνει, ὁ Ψαροδημός, τὸ γεγονός ὅτι σ'ὅλο τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως οἱ ὄπλαρχηγοὶ δὲν μισθοδοτοῦνταν ἀπὸ ποθενὰ καὶ ὅτι τὰ λάφυρα, ποῦ ἀποκτοῦσαν καὶ μοίραζαν, ἦσαν ὁ μόνος τρόπος γιὰ

1. Βλ. γιὰ τοῦτα Γ. Χ. Χιονίδη, Τὰ γεγονότα, δ.π., καὶ τοῦ Ἰδίου, Ἡ ἐκστρατεία, δ.π., σ. 30 (σημ. 2), 40 (σημ. 2) καὶ 57-59. Πρβλ. καὶ Βασ. Σφυρόερα, δ.π., Ἀποστολίου Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία Μακεδονίας, σ. 591 κ.έ., καὶ Κωνστ. Ἀπ. Βακαλοπούλου, δ.π., σ. 51, 58, 63 καὶ 95-96.

2. Γιὰ τὸν σπουδαῖο τοῦτον πολέμαρχο βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Ἡ ἐκστρατεία, δ.π., παντοῦ, ὅπως καὶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία στὶς σημειώσεις τῶν σ. 52-53, πρβλ. ὁμως καὶ τὰ καινούργια στοιχεῖα αὐτῆς τῆς μελέτης.

3. Βλ. σχετικὰ τίς μελέτες μου δ' καὶ ε' τῆς πρώτης σημειώσεως αὐτῆς τῆς ἐργασίας μου.

τήν ἀμοιβή τῶν στρατιωτῶν, τοὺς ὁποίους μισθοδοτοῦσαν καὶ μὲ δικά τους χρήματα, ὅταν εἶχαν.

ιβ'. Τέλος, ὁ Δῆμος Νικολάου-Ψαροδημος γράφει ὅτι ἀπ' ὅλους τοὺς Μακεδόνες ὄπλαρχηγούς ἐπιζοῦσαν τότε (1865) μονάχα ὁ ἴδιος καὶ ὁ Γεώργιος Τζαχειλάς¹. Ἐπίσης, ὅτι δὲν εἶχε (στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα) οὔτε μιὰ γωνιά γῆς γιὰ νὰ ταφεῖ, ὅτι δὲν ἔπαιρνε οὔτε μισθὸ ἀπὸ τὸ 1838 καὶ ὅτι εἶχε χαρακτηριθεῖ σὰν ταγματάρχης (λοχαγός), ὅταν οἱ ἄλλοι συναγωνιστές του εἶχαν μεγαλύτερο βαθμὸ, ἀκόμα καὶ μερικοί, ποὺ εἶχαν ὑπηρετήσῃ παλιότερα, σὰν κατώτεροί του, στίς διαταγές του.

2. Ὁ Κώστας (Κωνσταντῖνος) Νικολάου Ὀλύμπιος, ἀξιωματικὸς 6ης τάξεως.

Ἦταν ἀδελφὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπανάστασεως τοῦ Ὀλύμπου (1822) Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλύμπιου.

Σὲ αἴτηση τῆς χήρας του Μηλιάς (Ἀταλάντη, 28.3.1865) γράφεται ὅτι ὁ Κώστας Νικολάου πέθανε ἀπὸ τραῦμα, ποὺ ἔλαβε στὴν ἐκστρατεία τοῦ πολέμου τοῦ 1854.

Τοῦ δόθηκε ἀργυροῦν ἀριστεῖο (18/30.9.1835).

Ἀπὸ πιστοποιητικὸ (Ν. Πέλλα, ἀριθ. 201/28.3.1865) πληροφοροῦμαστε ὅτι, ἐκτός ἀπὸ τὴ γυναίκα του Μηλιά, εἶχε 5 κορίτσια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δύο ἦσαν χῆρες, δηλαδή ἡ Αἰκατερίνη καὶ ἡ Κρυστάλλω, ἐνῶ ἦσαν ἀνύπαντρες ἡ Καλλιόπη (25 χρόνων), ἡ Ἑλένη (23 χρόνων) καὶ ἡ Ἀσπασία (20 χρόνων). Δὲν εἶχαν περιουσία.

Γιὰ τοὺς σπουδαίους ἀγῶνες καὶ γιὰ τὴν ἀξιόλογη δράση του² ἔχομε καὶ τὸ ἐξῆς ἔγγραφο (ἀριθ. 15.139, Ἀθήνα 15.2.1844), τὸ ὁποῖο ὑπογράφουν (βλ. εἰκ. 2), ἐκτός ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ του, καὶ 4 ἄλλοι ἀξιόλογοι ἀγωνιστές, ὅπως π.χ. ἦσαν ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Βάσος Μαυροβουνιώτης, ὅπου περιέχονται καὶ ἀξιοσημεῖωτες δυσμενεῖς κρίσεις γιὰ τὶς ἀδικίες, ποὺ ἔκαναν οἱ ἐξεταστικὲς ἐπιτροπὲς σὲ βάρους τῶν ἀγωνιστῶν:

1. Γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ Τσαχειλά (Τσαχίλα-Τσαχύλα κ.λ.) βλ. πρόχειρα στοῦ Ἰωάννου Πετρόφ, ὁ.π., σ. 79-80, ὅπου βιβλιογραφικὸ σημεῖωμά μου. Ἐξῆς, δημοσιεύονται πιὸ κάτω (στὴ μελέτη αὐτῆ) νέα στοιχεῖα. Τὰ μέλη τῆς ἔλαβαν μέρος καὶ στίς ἐπόμενες ἐπαναστατικὲς κινήσεις τοῦ 1836, 1854 καὶ 1878.

2. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάσταση, ὁ.π., σ. 9, 14, 15, 28, 53 καὶ 55. Φαίνεται ὅτι στὰ 1836 ὁ Κώστας Νικολάου δὲν εἶχε ἀρμονικὲς σχέσεις μὲ τὸν ἀδελφὸ του Διαμαντῆ. Βλ. Ντίνου Κονόμου, Θεσσαλοὶ ἀγωνιστές τῆς ἐθνεγερσίας καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ τους σχέδια γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς ἀλύτρωτης Ἑλλάδας. (Ἐνα ἀνέκδοτο κείμενο τοῦ 1836), «Θεσσαλικά Χρονικά» 10(1971)55, σημ. 1. Στίς σ. 53-58 περιέχονται ἀξιόλογες πληροφορίες καὶ γιὰ Μακεδόνες-Ὀλύμπιους ὄπλαρχηγούς, μὲ τοὺς ὁποίους ἀσχολοῦμαστε ἐν αὐτῇ τῇ μελέτῃ.

Οἱ ὑποφαινόμενοι πιστοποιοῦμεν ὅτι ὁ Κύριος Κώστας Νικολάου, Ὀλύμπιος, ὑπηρέτησε τὴν Πατρίδα στρατιωτικῶς, ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπανάστασεως μέχρι τέλους αὐτῆς, μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ὀπλαρχηγοῦ καὶ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Διαμαντῆ Ν. Ὀλυμπίου.

"Ὅτι ὁ Διαμαντῆς Ν. Ὀλύμπιος αὐτὸν ἀπέστειλεν εἰς ὄλας τὰς ἐτοιμασίας τοῦ πολέμου.

"Ὅτι αὐτὸς ἀπῆλθεν εἰς τὰ Ψαρὰ καὶ οἰκονόμησε πυροβόλα διὰ τὴν ἐκστρατείαν, δώσας ὁμολογίαν διὰ τὸ ἀντίτιμόν των ὁ ἴδιος διὰ τῆς ὑπογραφῆς του.

"Ὅτι ὅπου καὶ ἂν ἐφέρετο περιστάσις πολέμου οὗτος ἀπεστέλλετο πρῶτος μὲ τοὺς παρὰ αὐτῷ καὶ ἐκαταλάμβανε τὰς ἀπαιτούμενας θέσεις καὶ διαβάσεις τοῦ τυράννου.

"Ὅτι τοιοῦτος ὢν τότε, ἤδη δὲν κατέχει οὐδεμίαν τάξιν βαθμοῦ στρατιωτικῆν, ἀδικηθεὶς παρὰ τῶν ἐξεταστικῶν ἐπιτροπῶν, διότι εἰς ταύτας περιλαμβάνοντο καὶ ξενοκράται, οἵτινες δὲν ἐπιθύμουν πάντοτε τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δικαίου εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς Ἕλληνας.

σ. 2 "Ὅτι οὗτος εἰς καταστάσεις ἀσυμφωνίας τῶν ἀρχηγῶν [περὶ] χρημάτων κατέβαλλεν εἰς τὰς τότε δεινὰς περιστάσεις καὶ ἀρκετὰ | χρήματα, διὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἐδέχθη νὰ λάβῃ οὐδ' ὁμολογίαν.

"Ὅτι εἰς ὄλους τοὺς πολέμους, δηλαδὴ εἰς Καστανιὰ τῆς Βέργιας, εἰς Μηλιὰ Ἀλασσώνας, εἰς Ἐλευθεροχώρι, εἰς Βρονιάκια τῆς Εὐβοίας, εἰς Τρίκερα, εἰς Σκιάθον μὲ τὸν τοῦ ἐχθροῦ ἀντιπαραταχθεὶς στόλον καὶ εἰς ἄλλας διαφόρους θέσεις, ἔδειξε μεγάλα ἀνδραγαθήματα.

"Ὅτι ἀπὸ τὸν Διαμαντῆν Ν. Ὀλύμπιον ἀπεστάλη εἰς τὴν τότε Προσωρινὴν Διοίκησιν ὡς ἀντιπρόσωπός του, διὰ νὰ προβλέψῃ πολεμοφόδια καὶ λάβῃ τὰς ὀδηγίας τῆς.

"Ὅτι εἰς ἀπουσίαν τοῦ Διαμαντῆ οὗτος ἐδιοικοῦσεν ὄλον τὸ στρατόπεδον.

Καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ, εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸς ἐδείχθη λαμπρὸς πολεμιστῆς καὶ σημαντικὸς ἀνὴρ ἀγωνιστής.

Ὡς τοιοῦτον λοιπὸν γνωρίζοντες κάλλιστα αὐτὸν καὶ ὡς ὑποχρεωμένοι εἰς τὸ νὰ ὁμολογοῦμεν τὴν ἀλήθειαν δίδομεν τὸ παρὸν μας πρὸς χρῆσιν του καὶ ὑποφαινόμεθα.

3. Ἀθανάσιος Συρόπουλος, ἀπὸ τῆ Βέροια, ἀξιωματικὸς 5ης τάξεως.

α) Τ ἄ ἔ γ ρ α φ α. Ὁ γιὸς του Σπύρος ὑπέβαλε αἴτηση (3.6.1865), ὅπου, μεταξὺ ἄλλων, γράφει ὅτι ὁ πατέρας του πέθανε στὰ 1856 καὶ ὅτι ἡ οἰκογένειά του αἰχμαλωτίστηκε.

Στὸν φάκελό του ὑπάρχουν καὶ τὰ ἐξῆς ἀξιόλογα ἐγγράφα:

α'. Ἀντίγραφο τοῦ ἀριθμ. 2085 ἐγγράφου τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη, ποὺ ἔχει τὸ πιὸ κάτω ἀξιόλογο περιεχόμενο:

Γενναϊότατε Καπετὰν Ἀθανάση Συρόπουλε

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας Ἱεροῦ τούτου πολέμου ἀνεχώρησα ἐκ τῆς Ρωσσίας, ἀπεσταλμένος παρὰ τοῦ Ἀρχιστρατήγου τοῦ γένους Πληρεξούσιος Ἀρχιστρατήγου. Εἶναι περίπου τέσσαρες μῆνες ἀφ' οὗ ἤλθον εἰς Πελοπόννησον. Ὁ σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς μου εἶναι νὰ δώσω ὄργανισμὸν εἰς τὴν Πολιτικὴν Διοίκησιν τῶν Ἑλληνικῶν Πραγμάτων, διὰ νὰ γίνεταί ἡ ἀπαιτουμένη προμήθεια τῶν εἰς τὰ Στρατόπεδα ἀναγκαίων, καὶ ἔτι πραγματικῶς νὰ συναγωνισθῶ κατὰ τῶν τυράννων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ὁμογενῶν μου. Μὲ τοιοῦτο πνεῦμα καὶ πατριωτικὴν ψυχὴν δὲν παύω καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀγωνιζόμενος, καὶ πάντας παρακινῶ νὰ συνεργασθῶσιν ἐναντίον τῶν ἀπίστων τυράννων, καὶ νὰ μάχωνται ὑπὲρ Πίστεως καὶ πατρίδος, μὲ ἀκλόνητον γενναϊότητα καὶ σταθερότητα. Χαίρω καὶ εὐχαριστῶ τὸν θεὸν ὅτι ἐφυλάττοντο τοιοῦτοι ἀνδρεῖοι, φρόνιμοι καὶ φιλοπάτριδες ἄνδρες διὰ νὰ γίνωσιν Ἀρχηγοὶ τῶν ὁμογενῶν εἰς τὸ ἔνδοξον τοῦτο καὶ Ἱερὸν στάδιον. Τὸ ὄνομά σου δὲν τὸ εἶδον ἀκόμη εἰς τὸν ἕριθμὸν αὐτῶν. Δὲν ἀμφιβάλλω ὁμως ὅτι καὶ ἡ δική σου καρδιά ἀναφλέγεται πρὸ πολλοῦ διὰ νὰ περιζωσθῇ τὴν μάχαιραν ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τόσους ἤδη αἰῶνας ὕβριζαν, ἀδικοῦσαν, καὶ μὲ πάντα τρόπον κατετυραννοῦσαν καὶ πίστιν καὶ γένος καὶ πατρίδα· ἀλλ' ὅποια καὶ ἂν ἦσαν τὰ μέχρι τοῦδε ἐφόδια τοῦ πατριωτικοῦ ἐφοδιασμοῦ, φανοῦ τώρα γενναῖα· ἐγὼ, ἀοράτως παρευρισκόμενος [ἐκεῖ], σὲ περιζώνω τὴν μαχαῖραν βάψε τὴν εἰς τὸ αἷμα τῶν αἰμοβόρων τυράννων· σύναξε ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν σου ὄλους τοὺς ἐγχωρίους πατριώτας· ἄναψε εἰς τὰς καρδίας των ἐκείνων τὸν ἐνθουσιασμόν, μὲ τὸν ὁποῖον οἱ πρόγονοὶ των ἠγωνίσθησαν πολλάκις διὰ τὴν ἐλευθερίαν των, καί, νικῶντες πανταχοῦ, ἐξοῦσαν ἐλεύθεροι, καὶ μετὰ θάνατον ἄφησαν ἀθάνατον ὄνομα. Συναγρικοῦ καὶ μὲ τοὺς ἄλλους συγκαπετανέους, διὰ νὰ γίνωνται συστηματικῶς ὄλα σας τὰ πολεμικὰ κινήματα, μὴ δειλιάσης διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων· γράφω πρὸς τοὺς Ἰὺδραῖους καὶ Σπετζιῦτας νὰ σᾶς προφθάσουν παρούτην, ὅσῃν ἠμποροῦν· θέλω φροντίση, εἰ δυνατόν, καὶ προμηθεύσω καὶ ἀπὸ ἐδῶ· μὴν ἀμελήσετε ὁμως καὶ τὴν ἐκ μέρους σας πρόνοιαν, ὅταν ἡ πατρίς μάχεται ὑπὲρ ἐλευθερίας, δὲν εἶναι δίκαιον κανεὶς συμπατριώτης νὰ ἀδιαφορῇ· ἐν ἐνὶ λόγῳ ὑψώσατε τὴν ἱερὰν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτὸς ὁ πόλεμος, θεοῦ βοηθοῦντος, θέλει δείξη πόρους καὶ χρημάτων καὶ ἐφοδίων· ἄλλο νὰ μὴ φοβῆσθε τόσον ὅσον τὴν διχόνοιαν, διότι αὐτὴ ἀναστατώνει τὰ πάντα καὶ ἐὰν εἶναι εὐτυχῆ, ἡ δὲ ὁμόνοια συγκροτεῖ καὶ ἐνδυναμώνει τὰ πάντα καὶ ἐὰν εἶναι εἰς τὰς ἀρχὰς δυστυχῆ. Ἐνθυμεῖσθε ὑπὲρ τίνος εἶναι ὁ ἀγών· εἶναι ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Πίστεως. εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τυραννομένου καὶ ἐξουθενημένου γένους. Ἐνθυμεῖσθε ποῖα εἶναι αἱ ἀνταμοιβαὶ τῶν ὑπὲρ τούτων ἀπάντων μαχομένων· εἶναι παρὰ μὲν θεοῦ ἀπόλαυσις τῆς οὐρανοῦ Βασιλείας, παρὰ δὲ τοῦ γένους καὶ τῶν ἀρχηγῶν αὐτοῦ δόξα, ἐπαινοὶ, βραβεῖα καὶ ἀξιώματα.

Βέβαιος περί τῆς πρὸ σέ εὐνοίας καὶ πατριωτικῆς προθυμίας μου γράφε
μοι συνεχῶς τὴν κατάστασιν τῶν αὐτόθεν πραγμάτων καὶ τὰς λαμπρὰς προ-
όδους σου, τὰς ὁποίας ἐπευχόμενός σοι, μένω

Τὴν. 30. Σεπτεμβρίου 1821

ἀπὸ Ἀργους

Δημήτριος Ὑψηλάντης

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου.

Τῷ Γεναιοτάτῳ Καπετᾶν Ἀθανάση Συροπούλῳ
εἰς Αἰκατερίνην

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς.

Ἀταλάντη 2 Ἰουνίου 1865

Ὁ Δήμαρχος Ἀταλάντης.

Τ. Σ. ὑπογραφή δυσανάγνωστη.

β'. Ἄλλο ἔγγραφο μὲ ἀριθμὸ 2.085

Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος

Τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Πολέμου

Ἐπιτελεῖον Πολέμου

Περίοδος Βα

ἀρ. 524

Πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Συρόπουλους Καπετᾶν) Γιώργην, καὶ
Καπετᾶν Ἀθανάσην

Ἡ Διοίκησις ἔμαθε πρὸς χαρὰν τῆς τῆς πιστὰς καὶ εἰλικρινεῖς ἐκδο-
λεύσεις σας εἰς τὸν Ὀλυμπον, ὑπὲρ πίστεως καὶ Πατρίδος, καὶ ἐλυπήθη διὰ
τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν φαμιλιῶν σας, διὰ τὴν στέρησιν τῶν ὑπαρχόντων Σας,
διὰ τὰς πληγὰς σας καὶ χაίρει μανθάνουσα πάλιν ὅτι μὲ ὄλα ταῦτα δὲν ἀπανδή-
σατε, ἐκδουλεύοντες τὴν Πατρίδα, μὲ τὴν αὐτὴν πίστιν, εἰλικρίνειαν, καὶ ἀ-
γάπην εἰς τὸν Εὐριπον ὑπὸ τὸν Στρατηγόν, φίλον καὶ συντοπίτην σας Κύριον
Διαμαντῆν.

Τὴν 16 Ἰουνίου 1823 ἐν Τριπολιτζᾷ

Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Πολέμου

Χρ. Περραιβὸς

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Α. Παπαγεωργίου

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

Δημήτριος Τυραρᾶς

Ἀριθμ. 524

Πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς κ. Γιώργην καὶ Ἀθανάσιον Συρόπουλον.

Τὸ ἀκριβὲς ἀντίγραφο ἐπικυρώνει πάλι ὁ Δήμαρχος Ἀταλάντης, στίς
2-6-1865.

γ'. Παρόμοιο έγγραφο (α/α 646/2-6-1823), με τις ίδιες ύπογραφές, απευθύνεται μονάχα πρὸς τὸν Θανάση Συρόπουλο, με τὸ ὅποιο τοῦ γνωστοποιεῖται ὅτι: «Ἡ Διοίκησης, με Διαταγὴν της, ὑπ' ἀριθμ. 2.187, χάριν εὐγνωμοσύνης, διὰ τὰς πιστάς πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεις σου, σὲ προβιβάζει εἰς τὸν βαθμὸν τῆς χιλιαρχίας...».

δ'. Ἀκόμα, διασώθηκε καὶ τὸ ἐξῆς πιστοποιητικὸ (Ἀθήνα, 10.5.1846, ἀριθ. 2.085) τῶν Χριστόφορου Περραιβοῦ, Διαμαντῆ Ν. Ὀλύμπιου καὶ Δ. Τζάμη Καρατάσου:

«Οἱ ὑποφαινόμενοι, ἔχοντες πλήρη γνῶσιν τῶν ἀγώνων, ἐκδουλεύσεων καὶ θυσιῶν τοῦ Συναγωνιστοῦ μας Ἀθανασίου Συροπούλου, ἐκ Βερροίας τῆς Μακεδονίας, Πιστοποιοῦμεν, ἐν βάρει τῆς συνειδήσεως καὶ ἐπὶ τῇ Στρατιωτικῇ ἡμῶν Τιμῇ, ὅτι ὁ εἰρημένος Ἀθανάσιος Συρόπουλος ἀνέκαθεν ὑπῆρχεν ὄπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Κόκουβας, ὡς ὁ Διαμαντῆς Ν. Ὀλύμπιος καὶ ὁ ἀείμνηστος Καρατάσος καὶ ὁ Ἀγγελῆς Γάτσος.

Ἄμα ἐκραγείσης τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ πρότερον ὁ ρηθεῖς, μέλος τῆς φιλικῆς ἑταιρίας, ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας του, ὅπου μετήρχετο πλήρη κυριαρχίαν. Δυνάμει τοῦ ἀπὸ 30 7βρίου 1821 ἐγγράφου τοῦ ἀειμνήστου Δημητρίου Ὑψηλάντου, καταφρονήσας δὲ περιουσίαν λαμπράν, κινητὴν καὶ ἀκίνητον, χάριν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος μας, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἐνυπάρχοντας τότε ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν του στρατιώτας καὶ διέτρεξε τὴν ἐπαρχίαν, καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν δι' ἰδίων ἐξόδων, μετακινῶν καὶ τρέφων τοὺς στρατιώτας, τὴν ἠνάγκασεν ὄλην νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Γενναίως πολεμῶν καὶ ἀγωνιζόμενος μετὰ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματός του, ὅπου ὁ κίνδυνος τῆς πατρίδος μας τὸν ἐκάλει, ἠρίστευσε πάντοτε καθ' ὅλας τὰς μάχας.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Πατρίδος μας, μεταβὰς ἐντὸς τῆς νῦν ἐλευθερίας Ἑλλάδος...», ἔλαβε μέρος μαζί με τοὺς ἄλλους Μακεδόνες (ἔχοντας στίς διαταγὰς του 25) σὲ πολλὰς μάχας, ὅπως στὰ Βρυσάκια.

Ἀκόμα, πληροφοροῦμαστε (ἀπὸ τὸ ἴδιο πιστοποιητικὸ) ὅτι «...ἡ οἰκογενεὶά του εἶχεν αἰχμαλωτισθῆ ὀλόκληρος κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ναούσης καὶ πολλὰ δεινὰ ὑπέφερε, καὶ εἰσέτι ἄχρι τοῦδε μία τῶν ἀδελφῶν του εὐρίσκειται αἰχμάλωτος εἰς Σκιζάραν, πρὸς ἀποζημίωσιν τῆς ὁποίας, καθὼς καὶ ὀλοκλήρου τῆς οἰκογενείας του, ἀγωνίζεται», ἀλλὰ ἀπὸ τὸ 1829 τὸ μόνον ποῦ κατόρθωσε ἦταν νὰ ξοδέψῃ περισσότερες ἀπὸ 12.000 δραχμὰς χωρὶς ἀποτέλεσμα.

ε' Τέλος, ὑπάρχει καὶ τὸ ἀριθ. 573/357/2-6-1865 πιστοποιητικὸ τοῦ δημάρχου Ἀταλάντης, ἀπὸ τὸ ὅποιο πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ γιὸς του Σπύρος ἦταν 35 χρόνων, δηλαδὴ ὅτι γεννήθηκε στὰ 1830.

β) Πα ρ α τ η ρ ῆ σ ε ι ς. Ἀπὸ τὰ ἐγγραφα, ποῦ δημοσιεύτηκαν, ἀπο-

κτοῦμε ὀρισμένα νέα στοιχεία γιὰ τὴ σπουδαία τούτη οἰκογένεια τῶν Σύρων ἢ Συροπούλων¹. Θὰ σημειώσουμε ὅσες ἀξιόλογες πληροφορίες προκύπτουν ἀπὸ αὐτά, τονίζοντας προκαταβολικά ὅτι ὅλα τούτα πρέπει νὰ συνδυασθοῦν μὲ ὅσα περιέχονται καὶ στὶς ἐπόμενες περιπτώσεις, γιὰ τὰ ἄλλα μέλη τῆς ἴδιας οἰκογένειας:

α'. Εἶναι σημαντικό τὸ π ρ ῶ τ ο ἔ γ γ ρ α φ ο τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη πρὸς τοὺς δύο ἀδελφούς. Πρῶτα-πρῶτα εἶναι καλογραμμένο καὶ μὲ οὐσιαστικὸ περιεχόμενο, ἂν συγκριθεῖ μὲ ἄλλα παρόμοια κείμενα, πού στάλθηκαν σὲ ἀνάλογες περιστάσεις.

Ἦτο, βέβαια, γνωστὸ ὅτι, ὅταν οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ Ὀλύμπου Νικόλαος Κασμούλης καὶ Κώστας Νικολάου ἔφθασαν στὸ Ἄργος, στά τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1821, ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔστειλε σὲ τούτους, στοὺς ἔφορους τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Ὑδρας, ὅπως καὶ πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπά, σχετικὰ ἔγγραφα, παρακινώντας τοὺς νὰ συντονίσουν τὶς προσπάθειές τους. Τούτα ἔγραψε ὁ γνωστὸς, μορφωμένος ἀγωνιστὴς Νεόφυτος Βάμβας. Γνωρίζαμε ἤδη τὰ δύο τούτα κείμενα² καὶ ἀγνοοῦσαμε τὸ πῶς πάνω, τρίτο. Ἦδη, κατέχομε καὶ τὸ κείμενο τούτο, πού στάλθηκε πρὸς τοὺς Συρόπουλους καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ἦσαν ὁμοίου περιεχομένου καὶ τὰ ἔγγραφα, πού στάλθηκαν καὶ στοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς. Πρέπει, συνε-

1. Βλ. γιὰ τούτους στοῦ Γ. Χ. Χιονίδη, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 53-54, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Τὸ ἐπίθετο παρτυσιάζεται μὲ τοὺς τύπους Σῆρος-Σύρου καὶ Συρόπουλος (Συριόπουλος) καὶ ὑπάρχει κάποια ἀσάφεια γύρω ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ καὶ τὰ μέλη αὐτῆς τῆς οἰκογένειας. Βλ. σχετικὰ στοῦ Ἰωάννου Πετρώφ, ὁ.π., σ. 76-78, ὅπου (σ. 76-77) καὶ σχετικὸ βιβλιογραφικὸ σημεῖμά μου, μὲ ἀναφορὰ στὰ πῶς πάνω προβλήματα. Σὲ σημεῖωμα τοῦ 1835 ἀναφέρεται ὁ καπετάνιος Θανάσης «Σειρόπουλος» σάν ἀρχηγὸς 100 ἀγωνιστῶν στὰ «Βουνά Βοδενῶν», ὅπου τοθετεῖται καὶ ὁ Διαμαντὴς Νικολάου. Πρόκειται, ἀσφαλῶς, γιὰ ἀνορθόγραφη (εἰ) γραφή τοῦ ἐπιθέτου καὶ γιὰ ἀξιοπεριέργη πληροφορία γιὰ τὸν τόπο τῆς δράσεως τοῦ Συροπούλου-Σύρου, τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου καὶ τοῦ Γέρο Καρατάσου. Βλ. Κοσμά Θεσπρωτοῦ - Ἀθανασίου Ψαλῖδα, Γεωγραφία Ἀλβανίας καὶ Ἠπείρου, Ἰωάννινα 1964, σ. 88. Φαίνεται ὅτι ἡ σύγχυση τῶν διαφόρων ἐδουφικῶν καὶ κλεφταρματολικῶν διαμερισμάτων τῆς Μακεδονίας ἦταν κάτι πῶς γενικό, ἀφοῦ καὶ ὁ καπετάν Λάζος ἀναφέρεται σάν «Βοδενάλης» ἢ «Βοδενιώτης» σὲ σειρά ἐγγράφων. Βλ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τόμος 5ος τεύχος 2ον, Ἱστορικὸν Ἀρχειὸν Ἀλεξάνδρου Μιυροκορδάτου, ἐπιμέλεια Ἐμμ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἀθῆναι 1965, σ. 195, 203, 209, 212, 215 καὶ 385.

2. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 15, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ὁ Νικόλαος Κασμούλης, Ἐνθυμήματα στρατιωτικά, τ. 1, σ. 158, γράφει: «Ὁ Βάμβας... μᾶς ζήτησε τὰ ὀνόματα ὀλωντῶν Καπιταναίων τοῦ Ὀλύμπου, καὶ, σχεδιάσας μίαν ἐγκύκλιον, ἔγραψε πρὸς ὄλους, ἐνθαρρύνοντάς τους». Ἐπομένως, τὸ ἴδιο ἔγγραφο πρέπει νὰ πῆραν καὶ οἱ ὑπόλοιποι ὀπλαρχηγοὶ τῆς περιοχῆς. Προκηρύξεις πέσαν καὶ στὰ χέρια τῶν Τούρκων, στὴ Ράντιανη (Ρυάκια). Βλ. καὶ Κωστ. Α. Βακαλοπούλου, ὁ.π., σ. 58. Πρβλ. καὶ British documents..., σ. 227-228.

πῶς, νὰ ἀποκλείσουμε μὲ βεβαιότητα τὴν περίπτωση ὅτι ὅσα γράφονται στὸ ἔγγραφο γιὰ τὴν κάποια ἐπιφυλακτικότητα, πού ἔδειχναν οἱ δύο ἀδελφοί, Γιώργης καὶ Θανάσης Συρόπουλοι, ἀφοροῦσαν μονάχα τούτους, γιατί φαίνεται ὅτι γράφτηκαν τὰ ἴδια γιὰ ὄλους τοὺς ὄπλαρχηγούς τοῦ Ὀλύμπου. Στὴν (ἀπίθανη) ἀντίθετη περίπτωση πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι οἱ Σύροι ἢ Συρόπουλοι-Συροπουλαῖοι εἶχαν περισσότερες ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπαναστάσεως, ἂν καὶ ὁ Γιώργης Συρόπουλος εἶχε πάρει μέρος στῆ σύσκεψη τῶν ὄπλαρχηγῶν, πού ἐγινε στὸ μοναστήρι τοῦ ὀσίου Διονυσίου τοῦ νέου, τοῦ Ὀλύμπου (τῆς περιοχῆς τοῦ Λιτοχώρου, πού ὕστερα κήκε), ὅπως εἶδαμε στὴν προηγούμενη περίπτωση, τοῦ Δήμου Νικολάου Ὀλύμπιου ἢ Ψαροδήμου.

β'. Ἀπὸ τὸ δ ε ὑ τ ε ρ ο ἔγγραφο μαθαίνομε ὅτι οἱ οἰκογένειες τῶν Συροπούλων αἰχμαλωτίστηκαν στῆ Νάουσα, ὅπου εἶχαν συγκεντρωθεῖ τὰ γυναικόπαιδα πολλῶν ὄπλαρχηγῶν τῆς περιοχῆς καὶ ὅτι δημεύτηκε ὀλόκληρη ἡ περιουσία τους.

γ'. Ἀπὸ τὸ τ ρ ῖ τ ο ἔγγραφο πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ Θανάσης Συρόπουλος προήχθηκε (1823) στὸν βαθμὸ τοῦ χιλίαρχου, στὰ πλαίσια τῆς σκόπιμης συμπεριφορᾶς τῆς Διοικήσεως ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, πού μὲ πολλὴ εὐκολία μοίραζε, τότε, καὶ ἀνώτατα ἀξιώματα, πού, βέβαια, μὲ μεγαλύτερη εὐχέρεια τὰ ἀφαίρεσε ὕστερα, ὅταν πιά δὲν εἶχε ἀνάγκη τίς πολύτιμες ὑπηρεσίες τῶν ἀγωνιστῶν. Τοῦτο, μάλιστα, παρατηρήθηκε πολὺ συχνά στις περιπτώσεις τῶν Μακεδόνων ὄπλαρχηγῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, πού οἱ ἰδιαίτερες πατρίδες τους δὲν κατόρθωσαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ ἐλευθερωθοῦν, ὁπότε καὶ περιέπεσαν στὸ περιθώριο, τουλάχιστο στὸν κανόνα.

δ'. Ἀπὸ τὸ τ έ τ α ρ τ ο ἔγγραφο-πιστοποιητικὸ ἀποκτοῦμε χρήσιμα, συμπληρωματικά, στοιχεῖα, πού τὰ ἀγνοοῦσαμε ἢ γιὰ τὰ ὁποῖα εἶχαμε ἀμφιβολίες, μιά καὶ θεωροῦσαμε σὰν δεδομένα ὀρισμένα ἀπ' αὐτά, χωρὶς ὅμως νὰ μπορούμε νὰ τὰ ἀποδείξουμε. Πιὸ συγκεκριμένα, μαθαίνομε ὅτι ἡ οἰκογένειά τους καταγόταν ἀπὸ τὴ μακεδονικὴ Βέροια. Βέβαια, τὸ ἐπίθετο τοῦτο (Συρόπουλος) εἶναι πανελληνιο, ἀλλὰ ξέραμε κιόλας ὅτι Συρόπουλοι ὑπῆρχαν στῆ Βέροια, ἀκόμα καὶ στὰ βυζαντινὰ χρόνια. Ἄλλωστε, ἦταν δεδομένο ὅτι ἓνας κλάδος τῆς οἰκογένειας προερχόταν ὀπωσδήποτε ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Βέροιας-Πιερῶν, ὅπου (Πιέρια) καὶ σήμερα ζοῦν ἀπόγονοί της. Πρέπει ὅμως νὰ ἐπαναλάβω ὅτι τὸ ἐπίθετο παρουσιάζεται καὶ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα καὶ ὅτι, π.χ., μὲ τὸν τύπο «Συριόπουλος» ἐμφανίζονται στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» τουλάχιστο ἑπτὰ ἄλλοι ἀγωνιστές, ἀπὸ τὴ Γορτυνία ἢ ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς τῆς Πελοποννήσου, καὶ συγκεκριμένα ὁ Ἀσημάκης, ὁ Βασίλειος, ὁ Δημήτριος, ὁ Διαμαντῆς, ὁ Ἰωάννης, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μιχαήλ Συριόπουλοι. Πάντως, εἶναι πιθανό, μὲ τὴν ἔνδειξη «ἐκ Βερροίας» νὰ δηλώνεται, στὴν πραγματικότητα, ἡ περιοχὴ (ἐπαρχία) καὶ ὄχι ἡ πόλη,

ἀπ' ὅπου κατάγονταν οἱ Σύροι ἢ Συρόπουλοι, ὅπως, ἐξάλλου, ἀναφέρεται πρὸς κάτω γιὰ τὸν Γιώργη Συρόπουλο (: «... ὄπλαρχηγὸς τῆς ... ἐπαρχίας Βερροίας»), τὸν Γιαννάκη καὶ τὸν Μέλιο Συρόπουλο καὶ συνέβαινε καὶ στὶς περιπτώσεις τοῦ Γέρο Καρατάσου, τοῦ Ἀγγελῆ Γάτσου κ.ἄ., γιὰ τὶς περισσότερες φορές μνημονεύεται σάν τόπος καταγωγῆς ἢ μεγαλύτερη πόλη μιᾶς περιοχῆς, γιὰ τὴν εἶναι πρὸ γνωστὴ στοὺς ξένους, τουλάχιστο σὲ σύγκριση μὲ τοὺς ἄλλους, πρὸ ἄσheimous οἰκισμοῦς, ὅπου ὁμως πραγματικὰ γεννήθηκαν οἱ ἀξιόλογοι ἡγέτες κ.λ.¹.

Τοῦτο, ἄλλωστε, γίνεται πρὸ πιθανὸ ἂν προσέξουμε τὴν ἀξιολογὴ πληροφορία, ὅτι ὁ Θανάσης Συρόπουλος «... ἀνέκαθεν ὑπῆρχεν ὄπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Κόκοβα». Κόκοβα-Κόκοβα ἢ Κόκουβα-Κόκουβα λεγόταν (μέχρι τὸ 1926) τὸ σημερινὸ χωριὸ Πολυδένδρι τοῦ νομοῦ Ἡμαθίας, πού εἶναι τὸ πρῶτο μεγάλο χωριὸ, πού συναντᾷ κανένας ἀνεβαίνοντας στὰ Πιέρια (ὅταν περάσει τὸν Ἀλιάκμονα, ἐρχόμενος ἀπὸ τὴ Βέροια) καὶ εἶναι ἔδρα ἴδιας, ὁμώνυμης Κοινότητος. Τὸ ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἡ περιοχὴ τῶν Πιερίων ἀποτελοῦσε «ἐπαρχία», μὲ ἔδρα τὴν Κόκοβα-Πολυδένδρι, τοῦτο δὲ μπορεῖ, ἐνδεχόμενα, νὰ ἐρμηνευθεῖ, πὼς ἦταν ἔδρα ἰδιαίτερης διοικήσεως

1. Γιὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἐπιθέτου τῶν Συροπούλων καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Βέροιας στὰ βυζαντινὰ χρόνια, βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ἱστορία τῆς Βεροίας, τ. 2, Βυζαντινοὶ χρόνοι, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 133-134. Ὁ Ἀπόστολος Ε. Βακαλόπουλος, Νέα στοιχεῖα γιὰ τὰ ἑλληνικὰ ἀρματολίκια καὶ γιὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Θύμιου Βλαχάβα στὴ Θεσσαλία στὰ 1808, Ε.Ε.Φ.Σ.Π.Θ. 9(1965)229-251, καὶ συγκεκριμένα στὴ σ. 243, γράφει (πρβλ. τοῦ ἰδίου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 535) ὅτι γιὰ πρώτη φορά μαθαίνομε πὼς ὁ Σύρος-Συρόπουλος ἦταν κλεφταρματολὸς τῆς Βέροιας. Βλ. ὁμως Νικολάου Κασομούλη, ὁ.π., σ. 146, ὅπου γράφεται ὅτι ἡ «καθέδρα» τῶν Συραίων ἦταν ἡ Κόκοβα τῆς Βέροιας. Πρβλ. καὶ Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Ἱστορικὰ ἀρχεῖα Μακεδονίας, Β'. Ἀρχεῖον Βεροίας-Ναούσης (1598-1886), Θεσσαλονίκη 1954, ἔγγραφο 354 (τῆς 16.8.1834), σ. 324-325 καὶ 363 (τῆς 15-3-1837), σ. 333-καὶ «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Ἀθηνῶν» 3(1910) 332-333, ὅπου γράφεται ὅτι ὁ Γεώργιος Σύρος ἦταν ἀρματολὸς τῆς Βέροιας καὶ ὅτι ἡ σφραγίδα του εἰκόνιζε περισσότερὴ. Ὁ Εὐστάθιος Στουγιαννάκης, Ἔδεσσα, ἡ μακεδονικὴ, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, Θεσσαλονίκη 1933, σ. 247 καὶ 249, γράφει ὅτι ἡ ἐπιρροὴ τῶν ἀρματολῶν τοῦ ἀρματολικίου τῆς Βέροιας Σύρου καὶ Καρατάσου ἔφθανε μέχρι τὴν Ἔδεσσα, γι' αὐτὸ—φαίνεται—καὶ οἱ ἐπικεφαλῆς τούτου (π.χ. οἱ Θανάσης Συρόπουλος, Νικόλαος Διαμαντῆς, Λάζος κ.λ.) ἀναφέρονται καὶ ὡς «Βοδενιώτες» κ.λ., ὅπως εἶδαμε στὴν προηγούμενη σημείωσι. Σὲ κείμενο τῆς ἐπόμενης σημειώσεως ὁ Γέρο Καρατάσος φέρεται σάν κλεφταρματολὸς τριῶν ἐπαρχιῶν, δηλαδὴ τῆς Βέροιας, τῶν Γιαννιτῶν καὶ τοῦ Βαρδαριῶ. Ὁ Νικόλαος Κασομούλης, ὁ.π., σ. 11 καὶ 198 (πρβλ. δὲ καὶ σ. 22, 40, 65, 75, 184, 187, 192, 205 καὶ 240) ἐκφράζεται σχεδὸν ἐχθρικά γιὰ τοὺς Συραίους καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν Θανάση, πού φαίνεται ὅτι πραγματικὰ «κίοτεψε», ὅταν τραυματίστηκε ὁ ἀδελφὸς του Γιώργης. Γνωρίζομε ὅτι ὁ Γιώργης Συρόπουλος ἦταν Φιλικός, τουλάχιστο ἀπὸ τὸ 1820, ἀφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἔστειλε καὶ σὲ τοῦτον προκήρυξή του. Βλ. Ἰωάννου Φιλήμονος, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ναύπλιον 1834, σ. 316.

ἀρματολῶν-κλεφτῶν, ἢ, ἀλλιώτικα, ὑποδιαιρέσεως τῆς εὐρύτερης κλεφταρματολικῆς περιφέρειας τῆς Βέροιας, ποὺ ἦταν ἀναμφισβήτητα ἔδρα μιᾶς παρόμοιας ὀργανωτικῆς μονάδας τοῦ μακεδονικοῦ κλεφταρματολισμοῦ¹.

Ἐπίσης, ἐπιβεβαιώνεται τώρα ἡ ὑπόθεση ὅτι καὶ ὁ Θανάσης Σύρος-Συρόπουλος ἦταν μνημένος στὰ μυστικά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας² (ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του Γιώργης) καὶ προστίθεται ὅτι ἦταν πλούσιος, ὅτι (μετὰ τὸ ἔγγραφο τοῦ Δημ. Ὑψηλάντη) δραστηριοποιήθηκε καὶ ξεσήκωσε τὴν περιοχὴ του (τὰ Πιέρια), συμμετέχοντας στὶς μάχες ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Τὶς συνέπειες ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως στὴ Μακεδονία τὶς πλήρωσε σκληρά, ἀφοῦ αἰχμαλωτίστηκε (στὴ Νάουσα) καὶ ἡ δικὴ του οἰκογένεια, ἐνῶ ἡ ἀδελφή του, ποὺ (ὅπως μαθαίνομε ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦ φακέλου τοῦ ἀδελφοῦ του Γιώργη, βλ. πῶς κάτω) λεγόταν Ἀριστέρα καὶ ἔμεινε (τουλάχιστο μέχρι τὸ 1865) σὲ τουρκικὰ χέρια, σὴν αἰχμάλωτη, στὴν Ἐσκι-ζααρά, τῆς νομαρχίας Ἀδριανουπόλεως. Συνέπεια ὄλων αὐτῶν ἦταν νὰ χάσει ὅλη τὴν περιουσία του καὶ νὰ ξοδέψει πάνω ἀπὸ 12.000 δραχμὲς (1846) γιὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν συγγενῶν του.

1. Βλ. Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἔκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 6, 12, 14, 15, 32 κ.έ. Τοῦ ἴδιου, Πολεμικοὶ ἄνδρες τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδον, «Μακεδονικά» 7(1966-1967) 31-76. Πρβλ. Ἀποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 1, ἔκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 264-268 καὶ τ. 2, ἔκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 364-391, ὅπου ἀναπτύσσονται τὰ προβλήματα, ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν θεσμὸ τῶν ἀρματολῶν καὶ τῶν κλεφτῶν καὶ δίνονται πολλὲς πληροφορίες. Βλ. τοῦ ἴδιου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 251-257 καὶ 535. Τέλος, πρβλ. καὶ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σχεδιάσμα, ὁ.π., σ. 299, ὅπου δημοσιεύεται τὸ μέρος τῆς ἐκθέσεως τοῦ Δημητρίου-Τζάμη Καρατάσου, ποὺ ἀναφέρει τὴν κλεφταρματολικὴν δράσιν τοῦ πατέρα του καὶ γράφονται καὶ τὰ πῶς κάτω: «Ὁ ἀείμνηστος πατὴρ μου Καρατάσος, εἰς τῶν πρωτίτων ἀρματολῶν τῆς Μακεδονίας, πολὺ πρὸ τοῦ ἀγῶνος ὀπλισθεὶς κατὰ τῶν τυράννων, οὐ μόνον ὑπῆρξε... τὸ φόβητρον τῆς δυνάμεώς των καὶ ἦνοιξε τοὺς τάφους χιλιάδων ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τριῶν ἐπαρχιῶν, τῆς Βεροίας, τῶν Γιαννιτσῶν καὶ τοῦ Βαρδαρίου, ὅπου μόνον ἤκούετο τῶν ὀπλων του ἢ κλαγγὴ καὶ μόνος ἦταν νόμιος ἢ θέλσις του. Ἀνίκανοι νὰ καταβάλωσιν αὐτὸν ὡς πολέμιον, οἱ κατὰ καιροὺς πασάδες τῆς Ρούμελης, ἐπεκύρουν, διὰ βασιλικῶν φερμανίων, τὴν κυριαρχίαν του καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἀνεγνώριζον αὐτὸν ὀπλαρχηγὸν ἀνενόχλητον».

2. Γιὰ τοὺς Μακεδόνες Φιλικούς βλ. Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Κατάλογος τῶν Μακεδόνων Φιλικῶν, «Μακεδονικά» 1(1940)519-525 καὶ τοῦ ἴδιου, Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία στὴ Μακεδονία, «Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» 3(1946)548-552 καὶ στὸ περιοδικὸ «Γρηγόριος Παλαμᾶς» 24(1940)183 κ.έ.

Τελευταῖα δημοσιεύονται καινούργια στοιχεῖα γιὰ νέους Μακεδόνες οικονομικοὺς ἀρωγούς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Βλ. Ε. Γ. Πρωτοψάλτη, Τὰ οικονομικά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, στὴν Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα ΠΑΣΠΕ, ἔτους 1971-1972, Ἀθήνα 1972, σ. 11-47, ὅπου, μεταξύ ἄλλων, μνημονεύεται (σ. 32) στὴ Ρωσία (Ἰούνιος 1821) καὶ ὁ Δημήτριος Μαρῆς, Βεροιώτης.

Ὁ Θανάσης πέθανε τὸ 1856, ὅπως γράφει (1865) ὁ γιὸς του Σπύρος¹ (ποῦ γεννήθηκε γύρω στὰ 1830 στὴν ἐλεύθερη πιά Ἑλλάδα).

4. Ὁ Γιώργης Συρόπουλος, ἀπὸ τὴ Βέροια, ἀξιωματικὸς τῆς β' τάξεως.

α) Τὰ ἔγγραφα. α'. Στὴ σχετικὴ πράξη τοῦ γραμματέα τῆς ἐπιτροπῆς, ποῦ ὑπάρχει στὸ ἐσώφυλλο τοῦ φακέλου του, γράφονται τὰ ἑξῆς: «Ἄν καὶ εἶναι παλαιᾶς καταγωγῆς... στρατιωτικὸς, οὐχ' ἤττον διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις του κατὰ τὸν ἀγῶνα ἐγκρίνεται ὁ Γ. Συρόπουλος νὰ ταχθῆ εἰς τὴν ἑκτὴν (6) τάξιν». Ἐξάλλου, τοῦ δόθηκε ἀργυροῦν μετάλλιο (13.5.1838).

β'. Σὲ κοινὴ αἴτηση (Ἄταλάντη, 31.5.1865) τῶν γιῶν του Ἰωάννη (Γιαννάκη) καὶ Μέλιου, ὅπως καὶ τῆς θυγατέρας του Αἰκατερίνης Συροπούλου, γράφονται καὶ τὰ ἑξῆς ἐνδιαφέροντα:

σ. 1

Πρὸς τὴν Σ. ἐπὶ τῶν θυσιῶν καὶ ἀγῶνων Ἐπιτροπὴν

Ὁ Γεώργιος Συρόπουλος, ὄπλαρχηγὸς τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαρχίας Βερροίας ἐπανεστάτησε κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς ἐξουσίας τὴν ὑπὸ τὴν ὄπλαρχηγίαν του ἐπαρχίαν ταύτην, ἅμα ἀρξαμένον τοῦ ἀγῶνος καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ὄπλαρχηγῶν Μακεδόνων Διαμαντῆ Ὀλυμπίου, Καρατάσου, Γάτσου καὶ Τόλια Λάζου συνεννοηθεὶς, διασκέδασε μετ' αὐτῶν ἐπὶ δύο ὄλα ἔτη ἀγωνιζόμενος στρατὸν πολυάριθμον ἐχθρικὸν πρὸς τὰς Θερμοπύλας καὶ τὸν Κορινθιακὸν Ἴσθμὸν ὀδεύοντα.

σ. 2

Τὸ μέγα δράμα τῆς ἀλώσεως Βερροίας καὶ τῆς Ναούσης καὶ ἡ κατ' αὐτὰς φρικώδης σφαγὴ καὶ ἡ αἰχμαλωσία ἔβηκαν μὲν τέρμα εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν ἐκεῖσε Ἑλλήνων, ἀλλ' οὐχ' ἤττον οἱ ὄπλαρχηγοὶ μετὰ τῶν συστρατιωτῶν των μαχόμενοι ἀπεσύρθησαν ἐντὸς τῶν ἐπαρχιῶν τῶν ἀποτελουσῶν σήμερον τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, ὅπου ἐξηκολούθησαν μετὰ τῶν ἀδελφῶν Πελοποννησίων καὶ Στερεοελλαδιτῶν τὸν ὑπὲρ Πίστειος καὶ Πατρίδος ἱερὸν ἀγῶνα.

Ὁ Συρόπουλος, πληγωθεὶς [κατὰ] τὸν πόδα εἰς τινὰ μάχην πλησίον τῆς Βερροίας καὶ κακῶς ἔχων, δὲν ἠδυνήθη οὐδὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ οἰκογένειαν νὰ

1. Ἀπὸ τὸ κύριο ὄνομα Σπυρίδων-Σπύρος, δηλαδὴ τοῦ γιοῦ του, τοῦ Θανάση Σύρου-Συρόπουλου, εἶναι δυνατὸ νὰ πιθανολογηθῆ ὅτι καὶ ὁ περίφημος ἀρχηγὸς τῆς οἰκογένειας καὶ πατέρας τῶν Θανάση καὶ Γιώργη λεγόταν Σπυρίδων-Σπύρος, ὅπως γράφει ὁ Π. Ἀρ. Αβαντινός, στὸ βιβλίον του «Συλλογὴ δημοδῶν ᾠσμάτων τῆς Ἠπείρου», Ἀθῆναι 1880, σ. 58. Πρβλ. καὶ Π. Σ. Σπανδωνίδης, Οἱ κλεφταρματολοὶ καὶ τὰ τραγούδια τους [Ἀθῆναι 1962-1963], σ. 95. Τὸν Θανάση Συρόπουλο συναντᾶμε στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου πηγαίνοντο (1846) γιὰ νὰ ἐπιτύχει, προφανῶς, τὴν ἀπελευθέρωση τῆς ἀδελφῆς του Ἀριστέρας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἀγγέλου Μουστοξύδη, ποῦ ἦταν ἐκεῖ πρόξενος τῆς Ρωσίας, μετὰ σύσταση τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλυμπίου. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ἐγγραφα τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, συλλογὴ πρώτη, «Μακεδονικά» 14(1974)85-121, καὶ συγκεκριμένα τίς σ. 100 καὶ 101-102.

σώση καὶ μόλις μετὰ καιρὸν κατώρθωσεν, αἰχμαλωτισθεῖσαν, νὰ ἀπολυτρώσῃ, δι' ἀδρῶν λύτρων, ἐκτὸς μιᾶς ἀδελφῆς αὐτοῦ.

Μετὰ ἐκφράζονται παράπονα, γιατί δέν δόθηκε στὸν πατέρα τους ὁ κατάλληλος βαθμὸς, πού τοῦ ἄξιζε, καὶ γράφεται ὅτι πέθανε τὸ 1852 στὴν Ἄταλάντη¹, ὅπως καὶ ὅτι ἄφησε μιὰ ἄγαμη κόρη, τὴν Αἰκατερίνη. Ἡ αἰχμάλωτη (καὶ στὰ 1865) ἀδελφὴ τοῦ Ἀριστέρα βρισκόταν σέ τουρκικὰ χέρια, στὸ Ἑσκι-ζααρά τῆς Θράκης, ὅπως σημειώθηκε κίολας.

γ'. Ἀπὸ πιστοποιητικὸ (α/α 2.096, ἀριθ. πρωτ. 353/24.5.1865) τοῦ δήμου Ν. Πέλλας πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ Γιώργης Συρόπουλος ἄφησε πέντε παιδιὰ καὶ πῖο συγκεκριμένα τὴν ἄγαμη Αἰκατερίνη (32 χρόνων), τοὺς γιούς του Γιαννάκη (Ἰωάννη) καὶ Μέλιο καὶ δύο ἄλλες παντρεμένες κόρες.

δ'. Στὸν φάκελό του φυλάγεται καὶ τὸ ἐξῆς (α/α 17.522, 15.665 καὶ 2.096) ἐπικυρωμένο ἀντίγραφο μὲ ἀριθμὸ πρωτοκόλλου 823, τοῦ Μινίστρου (ὑπουργοῦ) τοῦ πολέμου.

Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος

Ὁ Μινίστρος τοῦ πολέμου

Πρὸς τὸν Γενναϊότατον κ. Γεώργιον Συρόπουλον

Ἐν Κορίνθῳ τῇ 4 ἀπριλλίου 1822

Ἐκαμες, τέλος πάντων, τὸ πρὸς τὴν ἱερὰν Πατρίδα μας χρέος σου, καὶ λαβὸν τὰ ὄπλα εἰς τὸν σταυρὸν ἐκινήθης ἐναντίον τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν τῆς

1. Ὅπως εἰναιγνωστό, στὴν Ἄταλάντη ἐγκαταστάθηκαν πολλοὶ ἀπόμαχοι Μακεδόνες, ὄπλαρχηγοὶ καὶ ἀγωνιστές, ὅπου ἴδρυσαν καὶ τὸν δῆμο Νέας Πέλλας. Βλ. σχετικὰ τοῦ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ἐγγραφα τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, συλλογὴ πρώτη, «Μακεδονικά» 14(1974)85-121 καὶ συγκεκριμένα στίς σ. 86-97, ὅπου (σ. 93) ὑπογράφουν (1845) καὶ οἱ Γεώργιος Συρόπουλος, Ἰωάν. Γ. Συρόπουλος, Μέλιος Γ. Συρόπουλος, Ἀναγνώστης Β. Συρόπουλος. (Τελευταῖα, τὸν σχετικὸ φάκελο μελέτησε καὶ ὁ ἱστοριοδίφης Γ. Λάιος, ἐνῶ καινούργια στοιχεῖα δημοσίευσε ὁ Γρηγόριος Βέλκος μὲ τίτλο, Ἄνεκδοτα Ἐγγραφα ἀπὸ τὸ ἀρχειο τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Μακεδόνων «Νέα Πέλλα» Ἄταλάντης, «Μακεδονικά» 19(1979)195-239). Στὰ 1829 οἱ περισσότεροι βρισκόνταν στὴ Σκιόθο καὶ στὴ Σκόπελο. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Οἱ Μακεδόνες πρόσφυγες τῆς Σκοπέλου στὰ 1829, «Μακεδονικά» 17(1977)124-137, ὅπως καὶ οἱ πῖο πάνω βιογραφούμενοι ἀγωνιστές, Δημὸς Ὀλύμπιος καὶ Μῆτρος Λιακόπουλος (σ. 129), Λιάκου Βασίλειος (σ. 132: «Λιάκος Βασιλείου»), Μιχάλης Πετζάβα, πού ἦταν ὁμῶς στρατιώτης καὶ μόνο ἡ οἰκογένειά του ἦταν ἐκεῖ, γιατί ὁ ἴδιος βρισκόταν στὸν Ὀλυμπο (σ. 133), καὶ καπετὰν Γεώργης Συρόπουλος μὲ οἰκογένεια 16 ἀτόμων, προφανῶς ὄλων τῶν Συροπούλων (σ. 135). Συνολικὰ, ἦσαν ἐκεῖ 30 οἰκογένειες ἀγωνιστῶν ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο καὶ ἄλλες ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Μακεδονία. Τόση ἦταν ἡ ὑποτίμηση τῆς συμβολῆς τῶν Μακεδόνων ἀγωνιστῶν, ὥστε ὁ Γεώργιος Γαζῆς γράφει (στὸ «Λεξικὸν τῆς ἐπαναστάσεως», Ἰωάννινα 1971, σ. 40) μονάχα τὰ ἐξῆς γιὰ τὸν Γιώργη Συρόπουλο: «ἦν ὀπλαρχηγὸς τῆς ὀλύμπιας ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Καρατάσιου», ἂν καὶ διατέλεσε γραμματέας καὶ τοῦ Καρατάσιου καὶ πρέπει νὰ ἤξερε περισσότερα γιὰ τὴν ἀξιόλογη δράση του.

πίστεως και ανεξαρτησίας μας. Ἐπρεπε βέβαια και οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀλύμπου νὰ αἰσθανθῶσι ποίων προγόν(ων) εἶναι ἀπόγονοι.

Ἡ φήμη τῆς σταθερῆς σου ἀποφάσεως θέλει φθάση και εἰς τὰ ἄκρα τῆς οἰκουμένης και ὅλα τὰ φίλα μας ἔθνη μὲ θαυμασμόν και εὐχαρίστησιν θέλουν μᾶθη τὰς ἀνδραγαθίας σου, αἱ ὁποῖαι θέλουν σὲ πλέξῃ τὸν ἀμάραντον τῆς ἀθανασίας στέφανον.

Ἡ ὑπερτάτη Διοίκησις, ἀφ' ὧρας ἔμαθε τὸ ἐνδοξον και δικαιοτάτον κίνημά σου, ἔγραψε τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν κατάλογον τῶν Ἡρώων της και θέλει φροντίση μὲ ἐπιτήδες σταλθησομένους ἀνθρώπους, νὰ σοὶ στείλῃ ἀρκετὰ πολεμικὰ ἐφόδια, κανονιέρους, και λοιποὺς στρατιωτικὸς ἀξιωματικὸς εὐρωπαϊοὺς.

Γενναϊότητα Καπετὰν Γεώργιε Συρόπουλε, διὰ νὰ στερεωθῇ τοῦ ἔθνους μας ἡ ανεξαρτησία χρειάζεται ἡρωικὴ ἀπόφασις, ὁμόνοια, φρόνησις και εὐτολμία. Αὐτὰ πρέπει νὰ σὲ ὀδηγήσουν εἰς κάθε πράξιν σου. Λάβε ἐν Σῶμα τοῦ σ. 2 προσωρινῷ πολιτεύματι τῆς Ἑλλάδος. Μὲ δεύτερον/θέλω σοὶ στείλῃ και ἄλλα θεσπίσματα, προκηρύξεις και διακηρύξεις, ὅσα ἐξέδωκεν ἡ ὑπερτάτη διοίκησις. Ἐνθάρρνε τοὺς κατοίκους τοῦ Ὀλύμπου και βεβαίωσε τους, ὅτι ἡ ανεξαρτησία μόνη ἵμπορεῖ νὰ τοὺς ἀποκαταστήσῃ εὐτυχεῖς και ὑγίαινε γενναιοφρονῶν.

Ὁ Μνίστρος τῶν ἐσωτερικῶν και προσωρινῶς Μνίστρος τοῦ πολέμου.

Ἰωάννης Κολέτης

δι' ἔλλειψιν ἀρχιστρατήγου Ἰω(άννης) π.ο. Οἰκονομόπουλος.

ε'. Μὲ τὸ ἀριθ. 645 ἔγγραφο (Τρίπολη, Ἰουνῆς 1823) ἡ Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος γνωστοποιεῖ στὸν Γεώργη Συρόπουλο ὅτι, μὲ τὴν ἀριθ. 2.187 διαταγὴ της, τὸν προβίβασε στὸν βαθμὸ τοῦ ἀντιστρατήγου. Ὑπογράφει ὁ ὑπουργὸς πολέμου Χριστόφορος Περραιβός.

στ'. Στὸ ἀριθ. 2.096 (Ἀθήνα, 18.3.1846) πιστοποιητικὸ (ποῦ σώθηκε στὸ πρωτότυπὸ του) τῶν Χρ. Περραιβοῦ, Διαμαντῆ Νικολάου, Χρ. Χρησιτίδη και Κωνσταντίνου Μπίνου, γράφονται ὅσα πιστοποιοῦνται και γιὰ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Γεώργη Θανάση Συρόπουλο. Ἔτσι, πληροφοροῦμαστε και τὰ ἐξῆς:

«... ἐκ Βερροίας τῆς Μακεδονίας... ἀνέκαθεν ἐκ προπατόρων ὑπῆρχεν ὄπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας του, ὡς ὁ Διαμαντῆς Ὀλύμπιος και ὁ ἀείμνηστος Καρατάσος και Ἀγγελῆς Γάτσος.

Ἄμα ἐκραγεῖσις τῆς ἐπαναστάσεως, ὦν και πρότερον μέλος τῆς φιλικῆς ἐταιρείας, συνεννοηθεῖς μὲ τὸν κ. Διαμαντῆν Νικολάου Ὀλύμπιον και λαβὼν παρ' αὐτοῦ ἐφόδια τοῦ πολέμου, ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας του, ὅπου μετήρχετο πλήρη κυριαρχίαν».

Κατόπιν, ἐπαναλαμβάνονται ὅσα βεβαιώθηκαν και γιὰ τὸν Θανάση Συρόπουλο και προσθέτονται και τὰ ἐξῆς:

«Γενναίως πολεμῶν καὶ ἀγωνιζόμενος μὲ περίπου τῶν πεντακοσίων στρατιωτῶν, ὅπου ὁ κίνδυνος τῆς πατρίδος τὸν ἐκάλει, ἠρίστευε πάντοτε, καὶ καιρίαν ὑπέστη εἰς τὸν πόδα πληγὴν, ἣτις, καθ' ὄλον τὸν βίον του, δεινῶς βασανίσασα αὐτὸν, πρὸ πολλοῦ τὸν κατέχει κλινήρη».

Κατὸπιν, ἀναφέρονται τὰ γνωστὰ γιὰ τὴν αἰχμαλωσία (στὴ Νάουσα) τῆς ἀδελφῆς τους καὶ τὸ πιστοποιητικὸ τελειώνει μὲ τὰ πιὸ κάτω:

«Μετὰ τοῦ πολέμου τὴν διάλυσιν, ἀπὸ τὸ βαρὺ τοῦ ποδός του κακοχούμενος, ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἴδια, πάσχων δεινῶς ἔκ τε τῆς πληγῆς καὶ τῆς πενίας, καὶ ὑπὸ τὸ βῆρος πολυαριθμοῦ οἰκογενείας καταπιεζόμενος...».

Τέλος, πιστοποιεῖται ὅτι ξόδεψε γιὰ τὸν ἀγῶνα 80.000 δραχμές, ἐκτὸς ὅτι ἔχασε καὶ τὴν ἀξιολογὴν (κινητὴ καὶ ἀκίνητη) περιουσία του.

β) Π α ρ α τ η ρ ῆ σ ε ι ς. Ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα, πού πληροφορηθήκαμε ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦ φακέλου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Γιώργη Θανάση, ἔχομε καὶ ἄλλα, συμπληρωματικὰ, στοιχεῖα, πού βγαίνουν ἀπὸ τὰ πιὸ πάνω δημοσιευμένα ἔγγραφα.

Πρῶτα-πρῶτα, ἐπαναλαμβάνεται ὅτι καὶ ὁ Γιώργης Συρόπουλος ἦταν ὄπλαρχηγὸς στὴν ἐπαρχία τῆς Βέροιας.

Ὑστερα ἐπιβεβαιώνεται ἡ γνωστὴ πληροφορία ὅτι πληγώθηκε σὲ μάχη, πού ἐγίνε κοντὰ στὴ Βέροια. Εἶναι δεδομένο ὅτι κτυπήθηκε σὲ μάχη, πού ἐγίνε στὴ θέση «Καράβι» τοῦ Ἀλιάκμονα, ὅπως εἶδαμε ὅτι γράφει καὶ ὁ Δήμος Νικολάου Ὀλύμπιος-Ψαροδημὸς στὴν πιὸ πάνω δημοσιευμένη ἐκθεσὴ του. Γνωρίζαμε, ἄλλωστε, ὅτι ὁ τραυματισμὸς τοῦ Γιώργη Συροπούλου εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ φοβηθεῖ ὁ ἀδελφὸς του Θανάσης, πού προσωρινὰ ἐγκατέλειψε τὸ πεδίο τῶν μαχῶν¹. Ἡ πληγὴ αὐτὴ τοῦ στέρησε τὴν υγεία καὶ σ' ὅλη τὴ ζωὴ του ὑπέφερε, μέχρις ὅτου τὸν ἔστειλε στὸν τάφο. Κηδεύτηκε στὴν Ἀταλάντη (1852), ἀφήνοντας στὴ ζωὴ πέντε παιδιὰ, τρία κορίτσια καὶ δύο ἀγόρια.

Στὸ τέταρτο ἔγγραφο ὁ Ἰωάννης Κωλέττης σὰν ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν καὶ προσωρινῶς τοῦ Πολέμου τοῦ ὑπόσχεται (Κόρινθος, 4.4.1822) ὅτι θὰ τοῦ στείλει πολεμοφόδια, κανονιέρηδες καὶ ξένους στρατιωτικούς καὶ (ἐνῶ ἐπαινεῖ τὸν ἴδιο) κατηγορεῖ τοὺς κατοίκους τοῦ Ὀλύμπου γιὰ ἔλλειψη ἀγωνιστικοῦ πνεύματος. Τέλος, τοῦ στέλνει ἀντίτυπο τοῦ προσωρινοῦ πολιτεύματος καὶ τοῦ ὑπόσχεται ὅτι θὰ τοῦ στείλει ἀργότερα καὶ ἄλλο ἔντυπο ὑλικὸ καὶ ζητεῖ ἀπ' αὐτὸν νὰ ἐνθαρρύνει τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ Ὀλύμπου. Ἔτσι, ἀποδεικνύεται πόσο λίγο βοηθήθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Διοίκηση ἢ ἐπανάσταση στὸν Ὀλυμπο, ἀφοῦ τὴ μέρα πού τελειωναν οἱ μάχες, ὁ ἀρμόδιος ὑπουργὸς τῶν ἐπιχειρήσεων ἔστειλε γιὰ βοήθεια ἀπλῶς ἓναν ἔντυπο

1. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Ἡ ἐκστρατεία, δ.π., σ. 29.

κανονισμό και ύποσχόταν άφηρημένα νά στείλει ύστερα και έμψυχο και άλλο άψυχο ύλικό. Έτσι, βέβαια, δέν ήταν δυνατό νά επιτύχει ή άπεγνωσμένη προσπάθεια τών Όλυμπίων, όπως ανέπτυξα άλλοι¹.

Άπό τó πέμπτο έγγραφο πληροφορούμαστε ότι ό Γιώργης Συρόπουλος προβιβάστηκε (1823) στον βαθμό του άντιστρατήγου, χωρίς όμως τούτο νά έμποδίσει τó έλληνικό κράτος νά τόν υποβιβάσει ύστερα στην βη τάξη τών αξιωματικών, μιά και δέν τόν είχε πιά τόσο ανάγκη, ούτε διέθετε—όπως συμπεραίνεται—ό άρρωστος ήρωας πολιτικοστρατιωτικά μέσα, σάν Μακεδόνας πρόσφυγας πού ήταν, αλλά τó φαινόμενο τούτο ήταν πιό γενικό, όπως σημειώθηκε κιόλας πιό πάνω, στην περίπτωση (του άδελφου του Γιώργη) του Θανάση Συροπούλου.

Άπό τó τελευταίο, έκτο, έγγραφο, τó πιστοποιητικό τών συναγωνιστών του, έπιβεβαιώνομε τήν πληροφορία ότι και ό Γιώργης ήταν μέλος τής Φιλικής Έταιρείας και ότι, αφού έλαβε πυρομαχικά: «... ύψωσε τήν σημαίαν τής έλευθερίας έντός τής δικαιοδοσίας του, όπου μετήρχετο πλήρη κυριαρχίαν».

Μετά τήν άποτυχία τής επαναστάσεως στον Όλυμπο, ό Γιώργης Συρόπουλος συνέχισε τόν άγώνα, έχοντας στή δύναμή του 500 στρατιώτες, περίπου, αλλά ούτε ή επικίνδυνη πληγή του, ούτε οί κόποι του και οί μεγάλες θυσίες, τούτου και τής οικογένειάς του, ούτε, τέλος, και οί 80.000 δρχμ., πού ξόδεψε (1846), αναγνωρίστηκαν από τó Κράτος, πού δέν τόν άπάλλαξε από τή φτώχεια, αλλά τόν άφησε στην έγκατάλειψη, και έτσι όλα αυτά τόν οδήγησαν (σωματικά και ψυχικά τραυματισμένο) στον τάφο...

5. Ό *Ιωάννης (Γιαννάκης) Γ. Συρόπουλος*, αξιωματικός 7ης τάξεως, από τή Βέροια.

Ήταν ό μεγαλύτερος γιός του όπλαρχηγού Γιώργη Συροπούλου.

Σέ πιστοποιητικό (α/α 2.085, Άθήνα 18.3.1846), πού ύπογράφουν οί Χρ. Περραιβός, Διαμαντής Νικολάου Όλύμπιος κ.λ., γράφονται και τά έξής: «... Γιαννάκης Γ. Συρόπουλος, εκ Βερροίας τής Μακεδονίας... γνήσιος υιός του Γεωργίου Συροπούλου, όπλαρχηγού μιάς έπαρχίας τής Βερροίας, και ότι ό ίδιος ό Γιαννάκης Γ. Συρόπουλος ήχημαλωτίσθη καθ' όν καιρόν ύπετάγη και έλεηλατήθη ή πόλις Νάουσα τής Μακεδονίας...». Κατόπιν, αναφέρεται ότι ό πατέρας του πλήρωσε λύτρα και τόν άπελευθέρωσε και ότι πήγε στη Σκιάθο κ.ά. μέ τούς άλλους Μακεδόνες. Στά 1865 ήταν 59 χρόνων, δηλαδή γεννήθηκε στά 1806.

6. Ό *Μέλιος Γεωργ. Συρόπουλος*, αξιωματικός 7ης τάξεως, από τή Βέροια.

Ήταν ό πιό μικρός γιός του Γιώργη Σύρου ή Συροπούλου.

1. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Ή έκστρατεία, δ.π., σ. 46 κ.έ.

Στὴν αἴτησή του (Ἀταλάντη, 2.6.1865) γράφει ὅσα γνωρίζομε κιόλας γιὰ τὴν αἰχμαλωσία τῆς οἰκογένειάς του κ.λ.

Σέ (πρωτότυπο) πιστοποιητικό (Ἀθήνα, 15.3.1846) τῶν Χρ. Περραιβοῦ, Δημητρίου Νικολάου Ὀλύμπιου καὶ Χρ. Χρησιτίδη γράφεται γιὰ τὸν πατέρα τοῦ Γιώργη ὅτι ἦταν «ὄπλαρχηγός μιᾶς ἐπαρχίας τῆς Βερροίας καὶ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Μέλιος ἠχμαλωτίσθη, καθ' ὃν καιρὸν ὑπετάχθη καὶ ἐλεηλατήθη ἡ πόλις Νάουσα τῆς Μακεδονίας», ὅσα δηλαδὴ βεβαιώνονται πιὸ πάνω γιὰ τὸν μεγαλύτερο ἀδελφὸ του Ἰωάννη (Γιαννάκη). Ἀπὸ τὸ ἴδιο ἔγγραφο πληροφοροῦμαστε ὅτι ἀπελευθερώθηκε, στὰ 1822, ἀφοῦ ὁ πατέρας του ἔδωσε ἀδρά λύτρα. Ὑστερα, πῆγε στὴ Σκιάθο, στὴν Εὐβοία κ.ἄ. καὶ πολέμησε στίς διαταγὲς τοῦ Διαμαντῆ μὲ 50 στρατιῶτες.

Ἀπὸ πιστοποιητικὸ τοῦ δήμου τῆς Νέας Πέλλας (24.5.1865) μαθαίνομε ὅτι ὁ Μέλιος ἦταν 57 χρόνων, ὅτι δηλαδὴ γεννήθηκε στὰ 1808, ὅτι ἡ γυναῖκα του ὀνομαζόταν Μαγδαληνὴ καὶ ἦταν 45 ἐτῶν, ὁ γιὸς του Γιώργος ἦταν 25 χρόνων (καὶ ἦταν χωροφύλακας), ὁ γιὸς του Κωνσταντῖνος ἦταν 16 χρόνων (μαθητὴς τοῦ σχολαρχείου), ὁ μικρότερος γιὸς του Ἀναστάσιος 11 χρόνων (μαθητὴς), ἡ μεγάλη κόρη του Βιργινία 13 χρόνων καὶ ἡ μικρὴ θυγατέρα του Χαρίκλεια ἦταν 6 χρόνων.

7. Ὁ Ἀγαγνώστης Πετράβας, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο.

α) Τ ἄ ξ γ γ ρ α φ α. Ἀπὸ τὸν φάκελό του πληροφοροῦμαστε ὅτι:

α'. Ὁ Θανάσης Στουρνάρας ἦταν πεθερὸς του. Στὰ 1832 σκοτώθηκε στὴν Ἀράχωβα ὁ θεῖος του Μιχαὴλ Πετράβας, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, στὴν αἴτηση ποῦ ὑπέβαλε (Χαλκίδα, 4.5.1865) στὴν Ἐπιτροπὴ Ἀγώνα, ζητώντας τὴν ἀποκατάστασή του, ὅπου σημειώνει: «Ἄμα ἀρξαμένου, τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, φλεγόμενος ἀπὸ τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτα, ἐρρίφθη εἰς αὐτόν, μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μου στρατιώτας, καὶ τὸ πρὸς αὐτὴν χρέος μου ἐξεπλήρωσα...».

Ἀκόμα, μαθαίνομε ὅτι ὁ ἀδελφὸς του ἦταν μακαρίτης (†5.5.1832) καὶ ἀνατέθηκε σ' αὐτόν ἡ διοίκηση τοῦ σώματός του, μὲ τὸν βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη.

β'. Ὁ Νικ. Κριεζιώτης βεβαιώνει (21.11.1843) ὅτι στὰ χρόνια 1822-1848 ἦταν στίς διαταγὲς του σὰν ὄπλαρχηγός μὲ 100 μέχρι 300 στρατιῶτες καὶ ὅτι ὁ Μιχαὴλ Πετράβας ἦταν θεῖος του.

γ'. Στὸ φάκελο ὑπάρχει καὶ τὸ πιὸ κάτω πιστοποιητικὸ (α/α 1.238/15.385, πρωτότυπο):

Οἱ ὑποφαινόμενοι πιστοποιοῦμεν, ὅτι ὁ κ. Ἀγαγ. Πετράβας, εἰς τῶν ὄπλαρχηγῶν Ὀλυμπίων, ἀπὸ τὴν πρώτην ἐκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ὀλύμπῳ, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν, τοῦ κ. Διαμαντῆ Ν. Ὀλυμπίου τὸ πρῶτον, καὶ τοῦ

Κατατάσσει μετὰ ταῦτα, ἐφάνη ὠφέλιμος μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν του, καὶ τότε, καὶ εἰς πολλὰς μετὰ ταῦτα περιστάσεις, διακριθεὶς εἰς διαφόρους μάχας καὶ ἐν Ὀλύμπῳ, καὶ ἐν Εὐβοίᾳ, καὶ ἐν Σκιαθῶ καὶ ἐν Ἀταλάντῃ καὶ ἐν Τρικέροις κ.λ.π. καὶ ὑποστὰς ζημίας καὶ ἄλλας δαπάνας οὐ τὰς τυχοῦσας καὶ εἰς τὰς ἀρχάς τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ πατριδί του Ὀλύμπῳ καὶ μετὰ ταῦτα, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ἔμεινε μέχρι τοῦδε ἀδικημένος κατὰ τὸν στρατιωτικὸν βαθμόν. Εἰς ἔνδειξιν τῶν ἀνωτέρω τῶν δίδεται τὸ παρὸν, ἵνα χρησιμεύσῃ ἐν καιρῷ, ὅπου ἀνήκει. τῇ 20 Δεκεμβρίου 1844, ἐν Ἀθήναις

Ἰωάννης Κωλέττης

Δρό(σος) Μανσόλας

Χρ. Περραιβός

Ἀδάμ Δοῦκας Χρ. Χῆ Πέτρον.

δ'. Στὸ «Ἀρχεῖον Χρηστίδης» (ποῦ φυλάγεται καὶ τοῦτο στὸ Τμήμα χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης) διασώθηκε στὸ πρωτότυπο (α/α 3.672/44) ἢ πιὸ κάτω ἀναφορά τοῦ Ἀναγνώστη, ἡ ὁποία (στὴν 4η σελίδα) φέρνει τὴν ἐξῆς διεύθυνση:

Πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον κύριον Ἰωάννην Κωλέτην

εἰς Ναύπλιον

Α. Πετζάβας

Τὸ ἔγγραφο ἀρχίζει ἔτσι :

Ἐκλαμπρότατε,

Ἀφοῦ ψὲς ἀνέγνωσες τὰς ἀναφορὰς μας καὶ ἐσὺ μέρος τοῦ ὄλου σώματος, καὶ τὴν ἰδικὴν μου, καὶ μᾶς εἶπατε νὰ τὰς παρουσιάσωμεν εἰς τὸ Συμβούλιον, εὐθὺς τὴν ὥραν ἐκείνην ἐπῆγα καὶ τὰς παρουσίασα εἰς ἴδιον [τὸν] Ζωγράφον, καὶ σήμερον ἔλαβον μίαν ἀπάντησιν τῆς Κυβερνήσεως θεὲ νὰ εἶμαι ἀρχηγὸς ἐγὼ ὁ ἴδιος εἰς τὸ σῶμα τοῦ μακαρίτου ἀυταδέλφου μου, διὰ δὲ τὰ διπλώματα ὅσα ἐξήτουν νὰ μοι δοθοῦν, ὅσα μοι λείπουν, ἀκόμη διὰ νὰ σχηματίσω ὄλους τοὺς ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν μου στρατιωτικούς, καθὼς τοὺς εἶχεν ὑποσχεθῆ ἔγγράφως ὁ μακαρίτης, νὰ τοὺς δώσῃ τοὺς ἀναλόγους βαθμούς τὸν καθένα δὲν δίδει πλέον τάχα ἢ Κυβέρνησις διπλώματα, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, ἐγὼ δὲ μὲ αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν ἔμεινα εἰς ἐνέργειαν καὶ εἰς ἐσχάτην ἀτελεισίαν, διότι ἂν δὲν τοὺς δώσω τοὺς βαθμούς των αὐτοὶ θέλουν μὲ ξεσχίσει καὶ διὰ τὰ διπλώματα καὶ διὰ τὰ γρόσια ἀπὸ 150: τὸν ἕνα, κατὰ τὰς ἀποδείξεις ὅπου θὰ ἔχη εἰς χεῖρας ἕκαστος, καὶ διὰ τὴν δούλευσίν τους θέλουν καὶ αὐτῶν τὰ διπλώματα, καθὼς τὰ πῆραν ὄλοι τῶν λοιπῶν σωμάτων...

Συνεχίζοντας, γράφει ὅτι πῆρε τὰ σχετικὰ ἔγγραφα, τῆς 27.3.1832, μετὰ τὴν σημειώσιν τοῦ Κωλέτη. Τοῦ γνωρίζει ὅτι ἔχει ἔτοιμο στρατιωτικὸ σῶμα στὴ διάθεσιν τῆς Κυβερνήσεως καὶ ζητεῖ νὰ τοῦ στείλῃ διπλώματα ἕκα-

τονταρχῶν μὲ ἀνοιχτὰ (κενὰ) τὰ ὀνοματεπώνυμα κ.λ., τελειώνοντας δὲ γράφει: *δίκαιον εἶναι νὰ μοὶ προβιάσῃς καὶ ἐμέ, διὰ τὰς θουσίας τοῦ ἀδελφοῦ μου καὶ τῆς οἰκογενείας μου, εἰς βαθμὸν χιλιάρχου, διὰ νὰ κανηῶμαι καὶ ἐγὼ εἰς τὸ ὄνομά του καὶ νὰ θουσιάζωμαι δίδοντάς με καὶ τὰς πρεπούσας ὀδηγίας εἰς σχηματισμὸν τοῦ σώματός μου.*

καὶ μένω μὲ ὄλον τὸ βαθύτατον σέβας.

Τῆ 5 Μαΐου 1832

Ὁλος προθυμότητος δοῦλος σας

Ναύπλιον

Ἀναγνώστης Πετζάβας.

β) Π α ρ α τ η ρ ῆ σ ε ι ς. α'. Πρῶτα-πρῶτα, πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ ἐπίθετο παρουσιάζεται μὲ τοὺς τύπους: Πετζάβας-Πιτζάβας καὶ Πετζάβα, ὅπως καὶ Πιτσαβαῖοι-Πετσαβαῖοι-Πιτζαβαῖοι-Πετζαβαῖοι καὶ Πετσάβας-Πιτσάβας, ἀλλὰ καὶ Πιτζιάβας-Πιτσιάβας, συναντᾶται δὲ καὶ σήμερα στὰ χωριά τῶν Περιῶν (π.χ. Σφηκιὰ), ἢ καὶ τοῦ Ρουμλουκιοῦ (ἀλλὰ οἱ κάτοικοι, πού ἔχουν τὸ αὐτὸ ἐπίθετο, θὰ κατέγονται μᾶλλον ἀπὸ τὰ Πιέρια), ἢ κ.ά. (π.χ. στὴν Κατερίνη, στὴ Βέροια κ.ά.). Φαίνεται, μάλιστα, ὅτι οἱ ἀγωνιστὲς τοῦτο ἀποτελοῦσαν ὀλόκληρη οἰκογένεια πολεμιστῶν γιὰ πολλὰ χρόνια, πού συνέχισε τὴ συμβολὴ τῆς γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας, παίρνοντας μέρος καὶ στὰ ἐπόμενα ἐπαναστατικὰ κινήματα. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι καταγόταν ἀπὸ τὰ χωριά τοῦ Ὀλύμπου καὶ συγκεκριμένα, ἴσως, ἀπὸ τὴ Σφηκιὰ, πού λεγόταν (μέχρι τὸ 1926) Βόσσοβα-Βόσοβα.

β'. Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Θανάσης Στορνάρης ἦταν πεθερὸς τοῦ Ἀναγνώστη. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι θὰ συνδέθηκαν οἱ δύο οἰκογένειες ὅταν οἱ ἀγωνιστὲς τοῦ Ὀλύμπου κατέφυγαν στοὺς Στορναραίους, στὸν Ἀσπροπόταμο, ἀφοῦ ἀπέτυχε ἡ ἐπανάσταση στὸν τόπο τους.

γ'. Γνωρίζαμε βέβαια τὴν ὑπαρξὴ τῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ δὲν ξέραμε μέχρι τώρα ποῖα ἦταν ἡ συμβολὴ τῆς στὸν ἀγῶνα τοῦ Ὀλύμπου! Ἀπὸ τὸ πιστο-

1. Στὰ 1827 ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ ὁσίου Διονυσίου τοῦ Ὀλύμπου ἐλέγετο Μεθόδιος Πιτζιαβας. Βλ. Σ τ ε φ ἄ ν ο υ Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, δ.π., σ. 160 καὶ 161. Ἐνας ἄλλος Πιτσάβας δρεῦσε στὰ 1837 καὶ 1838 στὴ Μακεδονία κ.ά. σάν «πειρατῆς», ἀλλὰ συνελήφθη μὲ τοὺς 45 ἄνδρες του καὶ θανατώθηκε (1838) στὴ Λάρισα. Βλ. Κ ω ν σ τ α ν τ ἴ ν ο υ Α. Β α κ α λ ο π ο ὕ λ ο υ, Τὸ ἐμπόριο τῆς Θεσσαλονίκης 1796-1840. «Μακεδονικά» 16(1976) 73-172 καὶ συγκεκριμένα τίς σ. 114-118, 135 καὶ 143. Ἄν καὶ ἦταν πρόσφυγας στὴ Σκόπελο, πρόσφερε (1828) 5.000 γρόσια γιὰ τίς ἔκτακτες ἀνάγκες τοῦ κράτους (βλ. Σ ρ υ γ ο ς D. Λ ο υ κ α τ ο ς, Jean Kapodistrias et la Macédoine, «Balkan Studies» 16, 1975, 98-99), πού δὲν τοῦ ἀναγνωρίστηκαν σάν χρέος. Πρβλ. Γ. Χ. Χ ι ο ν ἰ δ η, Οἱ εἰς τὰ μητρώα, δ.π., σ. 47, ἀριθμὸς 85. Ὁ Ἀναγνώστης Πετσάβας μετεῖχε καὶ στὴν ἐπαναστατικὴ κίνηση τοῦ 1836. Βλ. Ν τ ἴ ν ο υ Κ ο ν ὸ μ ο υ, δ.π., σ. 58. Ἀκόμα, ὁ Μιχάλης Πετσάβας ἐξαγόρασε ξένους αἰχμαλώτους καὶ τοὺς ἐλευθέρωσε. Βλ. Δύο ἐπιστολαὶ τοῦ Στεφάνου Καλαμίδα, «Θεσσαλικά Χρονικά» 1(1930)101-110 καὶ συγκεκριμένα

ποιητικό όμως του Ν. Κριεζώτη (δ ε υ τ ε ρ ο έγγραφο) και ιδιαίτερα από τη βεβαίωση των Ίωάννη Κωλέττη, Χρ. Περραιβού κ.ά. σπουδαίων αγωνιστών (τ ρ ί τ ο έγγραφο) πληροφορούμαστε πιά αρκετά στοιχεία, όπως ότι: 'Ο 'Αναγνώστης ήταν όπλαρχηγός του 'Ολύμπου και έλαβε μέρος στην επανάστασή του, στις διαταγές του Διαμαντή Νικολάου και ύστερα του (Γέρο-) Καρατάσου, τόσο στον 'Όλυμπο όσο και στην υπόλοιπη 'Ελλάδα, όπως και ο θεϊός του Μιχάλης και ο αδελφός του. Τους αγώνες τους στον έξωμακεδονικό χώρο τους ξέραμε, γιατί αναφέρονται τά μέλη της οικογένειας και σ' άλλα δημοσιευμένα έγγραφα. Πιό συγκεκριμένα, ο 'Αναγνώστης είχε στις διαταγές του 100-300 στρατιώτες και πολέμησε με αρχηγό και τον Ν. Κριεζώτη. 'Ο θεϊός του Μιχάλης σκοτώθηκε (στην 'Αράχωβα), όπως και ο αδελφός του (1832), όποτε ανέλαβε ο ίδιος τη διοίκηση των συμπατριωτών-συναγωνιστών του. Έμεινε όμως και τοῦτος παραγνωρισμένος και άδικημένος.

δ'. Στην αναφορά του (βλ. τ έ τ α ρ τ ο έγγραφο) προς τον Ίωάννη Κωλέττη, γράφονται ότι αναγνωρίστηκε σαν διοικητής του στρατιωτικού σώματος του αδελφού του, παραπονεϊται όμως γιατί δέν του έστειλαν τά έντυπα («διπλώματα»), με τά όποια αναγνωρίζονταν και δίδονταν τά αξιώματα στους πολεμιστές (με τά ανάλογα δικαιώματα) και τοῦτο έπρεπε νά γίνει όπωςδ ήποτε, γιατί κάτι τέτοιο τους είχε ύποσχεθεί ο αδελφός του. Σάν αίτιολογικό προβαλλόταν ότι αναστάλθηκε ή χορήγηση παρόμοιων εγγράφων μέχρι νά γίνει ή 'Εθνική Συνέλευση. 'Ο 'Αναγνώστης όμως άμφισβητεί την αλήθεια της δικαιολογίας αυτής και επιμένει ότι όλα τά άλλα στρατιωτικά σώματα τά πήραν, ενώ ο ίδιος κινδυνεύει νά λυντσαριστεί από τους συναγωνιστές του, πού ζητούν τοῦτα, όπως και τά 150 γρόσια, πού έχει νά λάβει ο καθένας τους και, τέλος, ζητεί την προαγωγή του στον βαθμό του χιλίαρχου.

8. Οικογένεια Λαζαίων.

Α'. Τόλιος Λιόλιου Λάζος, αξιωματικός 6ης τάξεως.

Β'. Δήμος Λιόλιου Λάζος, αξιωματικός 3ης τάξεως.

τις σελίδες 102-103 (όπου αναφέρεται ως «Πενέβας», ίσως από λανθασμένη ανάγνωση). Στά 1835 αναφέρεται στον 'Όλυμπο ο καπετάνιος Πιτζάβας, επικεφαλής 70 αγωνιστών. Βλ. Κ ο σ μ ᾱ Θ ε σ π ρ ω τ ο υ - 'Α θ α ν α σ ί ο υ Ψ α λ ί δ α, δ.π., σ. 88. Στά γεγονότα της Νάουσας αναφέρεται ότι έλαβε μέρος και ένας καπετάνιος Πιτσιάβας. Βλ. Δ η μ. Π λ α τ α ρ ί δ η - Ε υ σ τ. Ι. Σ τ ο υ γ ι α ν ν ά κ η, 'Ιστορία της πόλεως Ναούσης, έκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 134, 168 και 178. Κατά τον Ίω ά ν ν η Κ. Β α σ δ ρ α β έ λ - λ η (Οί Μακεδόνες κατά την επανάστασιν του 1821, έκδοσις 3η, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 179) τοῦτος ήταν ο Μιχάλης. Βλ. και στοῦ Γ ι ά ν ν η Κ ο λ ι ό π ο υ λ ο υ, Ληστές, ή Κεντρική 'Ελλάδα στά μέσα του 19ου αιώνα, 'Αθήνα 1979, σ. 18 και 260.

Γ'. *Τόλιας Λάζος* ἢ *Λάζου* ἢ *Λαζόπουλος*, ἀξιωματικός 3ης τάξεως.

Δ'. *Γεώργιος Θεοδώρου Λάζος*, στρατιώτης καὶ

Ε'. *Μάρκος Λάζος*.

Ὑπάρχουν στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» αἰτήσεις τους ἢ τῶν κληρονόμων τους. Δυστυχῶς ὅμως ἀπὸ τὸν φάκελο τοῦ Τόλια Λάζου ἢ Λαζοπούλου λείπουν (ἀπὸ τὰ 9 ἔγγραφα, ποὺ ἀναφέρονται) τὰ πιὸ ἀξιόλογα, ὅπως ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Δ. Ὑψηλάντη πρὸς τοῦτον, τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1821 (ποὺ θὰ ἦταν ὅμως, ἀσφαλῶς, ὁμοίου περιεχομένου μὲ τὴ σταλμένη στὸν Ἀθανάσιο Συρόπουλο, ποὺ δημοσιεύτηκε πιὸ πάνω σ' αὐτὴν τὴ μελέτη) καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ, πρὸς τοῦτον, τῆς 9 Σεπτεμβρίου 1821.

Ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦτα δημοσίευσα ἤδη τὴ σπουδαία ἔκθεση στὸ βιβλίο μου «Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν Ὀλυμπον κατὰ τὰ ἔτη 1821-1822, μετὰ ἀνεκδότων ἔγγραφων καὶ νέων στοιχείων περὶ τῶν Λαζαίων καὶ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου-Ὀλυμπίου», Θεσσαλονίκη 1975 (Μακεδονικὴ βιβλιοθήκη, α/α 45, τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν).

Ἀπὸ τὰ νέα στοιχεῖα ποὺ βρῆκα, σημειῶνω:

Α'. Πιστοποιητικὸ (α/α 224, τῆς 2.4.1864) τοῦ δημάρχου τῆς Ν. Πέλλας (ἄλλη, μεταγενέστερη, ἀρίθμηση 388) γιὰ τοὺς κληρονόμους τοῦ Δήμου Λιόλιου Λάζου. Πληροφοροῦμαστε ὅτι ἦταν 60 χρόνων καὶ ἐπομένως γεννήθηκε γύρω στὸ 1804. Εἶχε μητέρα, γυναῖκα, τὸν γιό Ἰωάννη, 25 χρόνων¹,

1. Ὁ Ἰωάννης Δήμου Λάζος ἦταν γιατρός καὶ ὄπλαρχηγός. Διακρίθηκε στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1854, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀλέξανδρος. Βλ. Γ ι ώ ρ γ ο υ Χ. Χ ι ο ν ἰ δ η, Ἀνέκδοτη ἔκθεση γιὰ τοὺς κλεφταρματολοὺς Λαζαίους καὶ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1854, «Μνημοσύνη» 7(1978-1979)350-352, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ζοῦσε καὶ στὰ 1910. Βλ. «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Ἀθηνῶν» 3(1910)332-333, ὅπου γράφεται ὅτι ὁ πατέρας του Δήμος ἦταν ἀρχηγός τοῦ ἀρματολικιοῦ «Παλάτι Κόλι», γιὰ τὸ ὁποῖο βλ. Γ. Χ. Χ ι ο ν ἰ δ η, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 15. σημ. 1. Ὁ καπετάνιος Λάζος ἀναφέρεται καὶ σὰν «Βοδεναλῆς» ἢ «Βοδενιώτης», ὅπως σημειώθηκε πιὸ πάνω. Βλ. Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τ. 5, II, σ. 61, 195, 203, 209, 212, 215, 245, 246, 251, 253, 256, 266, 272 καὶ 385. Γιὰ τοὺς Λαζαίους βλ. καὶ τὴ μελέτη τῆς Μ α ρ ῖ α ς Γ ε ω ρ γ ο υ λ ο π ο ὐ λ ο υ - Δ ε λ η β ο ρ ρ ῖ ᾶ, Οἱ Λαζαῖοι καὶ οἱ Πόντιοι, «Ἀρχεῖον τοῦ Πόντου» 33(1975-1976)11-16.

Βλ. ἀκόμα γιὰ τοὺς Τόλιο καὶ Τόλια Λάζο στὸ Γιώργου Κολιόπουλου, ὁ.π., σ. 18 καὶ στὸ Ἡλίας Π. Γεωργίου, Τρεῖς ἐκθέσεις τοῦ γάλλου προξενικοῦ πράκτορος (1828) Ζυσερῆ ντέ Σαιν Ντενίς, στὴν «Ἐπετηρίδα τῆς Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν» 2(1969-1970)113-138, ὅπου (σ. 130) γράφονται τὰ ἐξῆς ἐνδιαφέροντα γιὰ τὸν Τόλια Λάζο: «Τόλιας Λάζος: Ἡλικίας 38 ἐτῶν, γεννηθεὶς εἰς τὰς κλιτῆς τοῦ ὄρους Ὀλύμπου, ἐν Θεσσαλίᾳ: Ἀνήκει εἰς μίαν τῶν πλέον διακεκριμένων οἰκογενειῶν τῶν ἀρματολῶν τῆς ἐπαρχίας του.

Ἄν καὶ ὀλίγον ἔμπειρος εἰς τὸ ἐπάγγελμα τῶν ὄπλων, ὁ χαρακτήρ του εἶναι γλυκὺς καὶ οἱ τρόποι του εἶναι εὐπειθεῖς. Τὸ μίσος του κατὰ τῆς λεηλασίας, ἡ ἐπιθυμία τῆς μορφώσεως καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν παρεκίνησαν τὴν Κυβέρνησιν νὰ ἐμπιστευθοῦν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν μιᾶς χιλιαρχίας ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ὑψηλάντου».

τόν γιό 'Αλέξανδρο, 20 χρόνων, και τις θυγατέρες Μαριγώ, 27 χρόνων, Άγαμη, και Βασιλική, 10 χρόνων. Ήταν ιδιοκτήτης ενός σπιτιού, όπου κατοικούσε, και ενός άμπελιού, από ένα στρέμμα. Έπαιρνε μηνιαία σύνταξη 45 δραχμών.

Ό τελικός αριθμός μητρώου του ήταν ο 140.

Β'. Σε έγγραφο (Άταλάντη, 8-4-1865, α/α 429) του Δήμου Λ. Λάζου γράφεται ότι ο χιλιάρχος Τόλιος Λάζος άφησε δύο γιούς, που πέθαναν. Ή χήρα του απέκλεισε τους συγγενείς του και κληρονόμησε τόν ταγματάρχη Μόστρα. Ό Δήμος Λ. Λάζος ήταν πρωτοζάδελφος του Τόλιου Λάζου, από τόν πατέρα του.

Γ'. Στο έσώφυλλο του φακέλου (σελ. 3η) γράφονται τα εξής, για τα στοιχεία της συνεδριάσεως της Έπιτροπής Έκδουλεύσεων, τόν αριθμό της απόφάσεως και τη σελίδα του μητρώου του 1836, για τόν Τόλιο Λάζο:

«Συν. 83, άρ. 13. Σελ. 116, 1, 1836.

Τόλιος Λάζου. Ίκανώτατος όπλαρχηγός και με πολλές και καλές προς τήν πατρίδα έκδουλεύσεις. Άπέθανεν, έγκαταλείψας πολυμελή και ένδεεστάτην οικόγένειαν, τήν όποίαν ή έπιτροπή, συσταίνουσα εις τήν μεγαλοδωρίαν της Α.Μ., παρακαλεί νά της χορηγηθή σύνταξις άνάλογος εις οικόγένειαν ενός χιλιάρχου, του όποίου τόν βαθμόν έχαιρεν ό μακαρίτης.

13). Έγκρίνεται νά ταχθή εις τήν τρίτην (3) τάξιν, διότι ήτον όπλαρχηγός, άρχηγός και χιλιάρχος επί Κυβερνήτου. Α.Μ. 403».

Δ'. Για τόν Τόλια Λάζο ή Λάζου ή Λαζόπουλο, γνωρίζομε ότι κατατάχθηκε στην 3η τάξη των άξιωματικών.

Ή γυναίκα του λεγόταν Μελάχρω και ζητούσε τήν άποκατάστασή της με αίτησή της (Ξηροχώρι, 16.4.1865, α/α 21.221), τόσο για τόν πεθαμένο άνδρα της Τόλια Λάζου, όσο και για τόν γιό τους Ίωάννη, που είχε σκοτωθεί.

Στήν αίτηση (φύλλο 1β) τούτη επικαλείται και άξιόλογα έγγραφα, που δέν βρίσκονται πιά στον φάκελο, όπως σημειώθηκε. Συγκεκριμένα, συνυπέβαλε:

«1. Τήν από 30 Σεπτεμβρίου του έτους 1821 του Άρχιστρατήγου Δημητρίου Ύψηλάντου έπιστολήν, έξ ής έξάγεται ότι ούτος, άναγνωρίζων τόν πατριωτισμόν και τήν ίκανότητα του συζύγου μου, προσεκάλεσεν αυτόν νά λάβη μέρος εις τόν ύπερ της έλευθερίας του έθνους άγώνα.

2. Τήν από 9 Σεπτεμβρίου του αυτού έτους 1821 διαταγήν του άρχηγού και ύπερασπιστού της Μακεδονίας, έξ ής έξάγεται ότι ό μακαρίτης σύζυγός μου διωρίσθη νά διεγείρη τους ύπό τήν έξουσίαν του Χριστιανούς και [νά] κινησωσι κατά των έχθρών προς έλευθερίαν της Πατρίδος». Στόν «κατάλογο» τουτον γράφεται, άκόμα, για τό πιο πάνω έγγραφο: «Ή απόδειξις όμως αύτη δέν φέρει ύπογραφήν αλλά σφραγίδα ιδιωτικήν κάτωθεν».

Για τόν ίδιο όπλαρχηγό σώθηκε (στό πρωτότυπό του) και τό άριθμ.

3.799 (Ἀθήνα, 19.6.1837) πιστοποιητικὸ, ποὺ ὑπογράφουν οἱ Θ. Γρίβας, Χρ. Χ. Πέτρου, Δ. Τζιάμη Καρατάσος, Δ. Μπότζαρης, Μακρυγιάννης καὶ Χρ. Περραιβός, ὅπου ἀναγράφεται ὅτι: «ὁ ἀποθανὼν συναγωνιστὴς μας ὑπὲρ τῆς Πατρίδος Τόλιος Λάζου, ἐξ Ὀλύμπου, ἀφοῦ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα μὲ ζῆλον καὶ πατριωτισμὸν καὶ παρευρέθη εἰς διαφόρους μάχας...», ἄφησε τὴ γυναῖκα του καὶ τρία ἀνήλικα παιδιά, ὅπως καὶ τὴν ὑπερήλικη μητέρα του καὶ μία ἀνύπαντρη ἀδελφή, γι' αὐτὸ καὶ ἀπευθύνονται στὸν Ὅθωνα, γιὰ νὰ τοὺς συμπαρασταθεῖ.

Ὁ στρατάρχης Δ. Ὑψηλάντης (Ναύπλιο, 7.1.1830) ἔδωσε (τὸ ἀριθμ. 3.799/21.221) πιστοποιητικὸ, ὅπου βεβαιώνονται ὅτι:

«Ὁ Ἀρχηγὸς Κοσ Τόλιος Λάζος, καταγόμενος ἐκ τῆς Σημαντικῆς τοῦ Ὀλύμπου οἰκογενείας τῶν Λαζαίων, ἀφ' οὗ ἐδοκίμασεν ὅλας τὰς καταδρομὰς τῆς τυραννικῆς αὐλῆς τῶν Ἰωαννίνων, διὰ τὰ ἐλεύθερα αἰσθήματα τῆς οἰκογενείας του, ἐδείχθη πρόθυμος συνεργὸς εἰς τὴν ὄπλοφορίαν τῶν Ὀλυμπίων, ἅμα εἶδε τὰς περὶ τούτου τοῦ ἀντικειμένου διακηρύξεις καὶ διαταγὰς μου, ἐκδοθείσας περὶ τὰ τέλη τοῦ 1821.

Εἰς τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου τούτου κατὰ τὸν Ὀλυμπον ἠγωνίσθη μὲ ὄσσην εἶχε δύναμιν μέχρι τέλους, ἐθυσίασεν ὅποιαν εἶχε κατάστασιν, κινήτην καὶ ἀκίνητον, καὶ ἐβεβαίωσε τὴν ὀρθὴν διαγωγὴν του μὲ τοὺς πλέον συνετοὺς τρόπους, καθ' ὅλην τὴν δεινότητα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς». Ὑστερα βεβαιώνεται ἡ συμβολὴ τοῦ Τόλιου Λάζου στὶς ἐπιχειρήσεις τῶν Τρικέρων, τῆς Σκιάθου κ.λ.

Ε'. Στὸ ἐσώφυλλο τοῦ φακέλου του γράφονται γιὰ τὸν Μάρκο Λάζο ὅτι πολέμησε στὰ 1821 καὶ ὕστερα. Ὅτι στὸ μητρώο τοῦ 1836 (σελ. 166) φέρεται σὰν ἰδιαιτερὴ πατρίδα του ὁ Ὀλυμπος καὶ ὅτι κατατάχθηκε στὴν 6ῃ τάξῃ τῶν ἀξιωματικῶν (2ο τάγμα τοῦ 1830) καί, τέλος, ὅτι πολέμησε στὶς διαταγὰς τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Χατζηπέτρου.

Στὰ ἀρχεῖα τῶν Ἀγωνιστῶν ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι πέντε Λάζοι (ποὺ ὅμως δὲν ἦσαν Μακεδόνες), δηλαδὴ ὁ Κωνσταντῖνος Λάζος, ποὺ ἦταν ἀπὸ τὸν Πόρο, ὁ Ἰωάννης Α. Λάζος, ποὺ ἦταν ἀπὸ τὴν περιοχὴ Δωρίδος, ὁ Δημήτριος Λάζος, ποὺ εἶχε ἰδιαιτερὴ πατρίδα τὰ Ψαρά, ὁ Βασίλειος Λάζος, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὸ Χόρμοβο (Β.) Ἠλείρου καὶ ὁ Νικόλαος, ποὺ ἦταν ἀπὸ τοὺς Κήπους τῆς Εὐβοίας.

9. Ὁ *Μῆτρος Λιακόπουλος*, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ἀξιωματικὸς 3ης τάξεως, στρατηγός.

Ἦταν ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀξιόλογους Μακεδόνες ὄπλαρχηγοὺς τοῦ Ὀλύμπου.

Πρέπει, πρῶτα-πρῶτα, νὰ σημειώσουμε ὅσα γράφονται στὰ μητρώα τῶν ἀγωνιστῶν, γιὰ νὰ ἔχει ὁ ἀναγνώστης κάποια προσοικειώση μὲ τὸ ἱστορικὸ τῆς οἰκογένειας καὶ τὸν πιὸ διάσημο ἐκπρόσωπό της, προτοῦ διαβάσει

τά έγγραφα, που αναφέρονται σέ τούτον και σ' άλλους συνεπιθετους άγωνιστές, που είναι πολύ πιθανό νά ήσαν συγγενείς του.

Ὁ Μήτρος (Δημήτριος) Λιακόπουλος καταγόταν από τήν περιοχή τοῦ Ὀλύμπου. Πρόσφερε τίς αξιόλογες ύπηρεσίες του από τήν άρχή τοῦ άγώνα και γι' αὐτό προβιβάστηκε σέ άντιστράτηγο (11.8.1825), αλλά ύστερα, στά 1829, βαθμολογήθηκε σάν πεντακοσίαρχος. Ἀφοῦ έλαβε μέρος σέ πολλές πολεμικές έπιχειρήσεις, σκοτώθηκε τελικά τόν ίδιο χρόνο (1829) στή μάχη που έγινε στή θέση «Μεσοβούνη» τών Θηβών.

Ἡ έπιτροπή τόν κατάταξε στήν τρίτη τάξη τών άξιωματικῶν (ένδειξη ότι έκτιμήθηκε κάπως ή συμβολή του) και άναγνώρισε ότι τοῦ όφειλονταν μεγάλα ποσά για όσα ξόδεψε. Συγκεκριμένα, δέχτηκε ότι είχε νά παίρνει 43.100 γρόσια, τά όποια δικαιούνταν αλλά με τρεῖς άλλους Μακεδόνες όπλαρχηγούς και συνέργατες του, δηλαδή τόν Ζήση Γηδιώτη¹, τόν Λιόλιο Ξηρολειβαδίτη² και τόν Ἰωάννη Ζήνο³, όπως αναφέρεται και στό άριθμ. 3.571 (1826), όπως και στα 358 και 474 έγγραφα, που σώζονται στό κουτί 110 τοῦ Ἀρχείου Ἀγωνιστῶν, αλλά γράφονται και στό παλιότερο μητρώο τών πολεμιστῶν τοῦ 1821. Ἀκόμα, έγκρινε και άλλα 800 γρόσια, τά όποια δικαιούταν ό ίδιος «... δι' έξόφλησιν μισθῶν και συντήρησιν τοῦ Γ. Φαναρά, έως τέλους Ἀπριλίου 1826».

Ἐπάρχουν πολλά δημοσιευμένα έγγραφα, όπου μνημονεύεται ό έξαιρετος τοῦτος άγωνιστής, ό πιο σημαντικός εκπρόσωπος και ήγέτης τής οικογένειας τών Λιακοπούλων⁴.

1. Ἀγνούσαμε τόν όπλαρχηγό τοῦτον, που πρέπει νά ήταν Μακεδόνας και συγκεκριμένα νά καταγόταν από τή σημερινή Ἀλεξάνδρεια Ἡμαθίας, που (τό τοπωνύμιο της) μέχρι τελευταία (1953) όνομαζόταν Γιδά-Γιδᾶς και σπάνια παρουσιαζόταν με τή γραφή Γηδά-Γηδᾶς.

Γιά έναν άλλο συμπατριώτη τοῦ άγωνιστή τοῦτου (στά 1849 και 1853), δηλαδή για τόν Νικόλαο Γίδα, βλ. στοῦ Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., 71, 277-278 και 337 (σημείωση 198).

2. Για τόν αξιόλογο αὐτόν Μακεδόνα όπλαρχηγό (που καταγόταν από τό Ξερολιβαδο Τῶν Βερμίου, τής Βέροιας, και έγινε γαμπρός τοῦ Μάρκου Μπότζαρη, γιατί παντρεύτηκε τήν αδελφή του Δέσπω) βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Λιόλιος Ξερολιβαδίτης, ένας άγνοημένος Μακεδόνας άγωνιστής τοῦ '21 και λίγα για τήν Ιστορία τοῦ Ξερολιβαδου, Θεσσαλονίκη 1977, που (άνα-)δημοσιεύτηκε και στό περιοδικό «Μακεδονική Ζωή», τευχ. 146, Ἰούλιος 1978, σ. 15-19 (χωρίς όμως τίς βιβλιογραφικές και λοιπές σημειώσεις).

3. Δέν γνωρίζαμε Μακεδόνα άγωνιστή με τέτοιο όνοματεπώνυμο. Ξέραμε μονάχα ότι στή συνοδεία τοῦ άρχηγού τής επανάστασης τών Ὀλύμπου Γρηγορίου Σάλλα συμπεριλαμβανόταν και ό Τζίνος Δημήτριος, που ήταν ένας δραστήριος άγωνιστής. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Ἡ έκστρατεία, ό.π., σ. 27, 32, 36, 40, 43 και 54-55, όπου (σημ. 1, τής σ. 55) και βιβλιογραφία, και για τόν όποιο δημοσιεύονται καινούργια στοιχεία σ' αὐτή τή μελέτη.

4. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Ἡ έκστρατεία, ό.π., σ. 54, σημ. 2, όπου και άναφορά σέ σχετική βιβλιογραφία. Για τήν άμφιλεγόμενη δράση του στα χρόνια τοῦ Καποδίστρια βλ.

Οἱ οἰκογένειες τῶν Λιάκων καὶ τῶν Λιακοπούλων-Λιακοπουλαίων φαίνεται πὼς ἦσαν συγγενικές¹. Τὸ Λιάκος παρουσιάζεται—ὅπως εἶναι γνωστό—καὶ σάν κύριο δνομα. Ὑπῆρχε, π.χ., καὶ ὄπλαρχηγὸς μὲ τὰ στοιχεῖα Λιάκος Διαμαντῆς ἢ καὶ ὄπλαρχηγὸς Λιάκος, ποὺ ἦταν θεῖος τοῦ Δήμου Νικολάου-Ψαροδήμου, ὁ ὁποῖος καὶ μᾶς δίνει σχετικές πληροφορίες, ὅπως εἶδαμε.

Στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» σώζεται αἴτηση τοῦ γιοῦ του (τῆς 10.4.1865, ἀριθμ. 358), στὴν ὁποία ἐπαναλαμβάνεται ὅτι ὁ πατέρας του σκοτώθηκε (στά 1829) στὴ μάχη τῆς Θήβας, φέροντας τὸν βαθμὸ τοῦ πεντακοσάρχου.

Στὴν ἴδια αἴτηση γράφονται ὅτι «... καὶ πρὸ τῆς ἱερᾶς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ὁ πάππος μου Λιάκος, καπετάνιος ἐν Ὀλύμπῳ, πολλάκις ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλά, ἐπὶ τέλους, αὐτὸς μὲν ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν, ἡ δὲ οἰκογένειά του ἠχμαλωτίσθη (μάλιστα ἐν κοράσιον αὐτοῦ ὑπάρχει εἰσέτι ἐν αἰχμαλωσίᾳ) καὶ μόνον ὁ πατὴρ μου Μῆτρος Λιακόπουλος, ὡς ἐκ θαύματος, ἐσώθη καὶ ὅστις, ἅμα ἐξερράγη ὁ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἱερὸς ἀγὼν τοῦ 1821, ἔλαβε καὶ οὗτος τὰ ὄπλα καί, μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν, ἐπολέμησεν εἰς πολλὰς μάχας τὰς ὁποίας κάλλιστα γνωρίζουν τὰ Σ(εβαστ)ὰ ταῦτα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς».

Ἀπὸ πιστοποιητικὸ τοῦ δημάρχου τῆς Ν. Πέλλας (ἀριθμ. 358 καὶ 204, τοῦ 1865) πληροφοροῦμαστε ὅτι κληρονόμοι τοῦ Μῆτρου ἦσαν ἡ γυναῖκα του Μαρία, 60 χρόνων, καὶ ὁ γιὸς του Ἐπαμεινώνδας, 35 χρόνων, ποὺ, συνεπῶς, γεννήθηκε στά 1830.

10. Ὁ Δημήτριος ἢ Μῆτρος Κων/νου Λιακόπουλος, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως, κάτοικος Ξηροχωρίου, τοῦ δήμου Ἰστιαίων (1837), ἐκ Θεσσαλίας.

Σὲ πιστοποιητικὸ (Λαμία, 9-3-1840) τοῦ συν/ρχη Χρ. Περραιβοῦ (ἀριθμ. 504 καὶ 17.718) βεβαιώνεται ὅτι ἔδρασε σὲ πολλὰ μέρη. Ἔτσι, γράφεται:

Δ. Θ ἔ μ ε λ η-Κ α τ η φ ὀ ρ η, Ἡ δίωξις τῆς πειρατείας καὶ τὸ θαλάσσιον δικαστήριον κατὰ τὴν πρώτην καποδιστριακὴν περίοδον 1828-1829, Ἀθῆναι 1973, τ. 1, σ. 26, 29, 145 καὶ 159, καὶ τ. 2, σ. 21, 70, 74, 77, 98-104, 122, 140 καὶ 142. Γιὰ τὶς πειρατικές καταδρομὰς του βλ. καὶ Ν. Τ ο δ ὀ ρ ο υ - Β. Τ ρ α j κ ο υ, Bulgares participants dans les luttes pour la libération de la Grèce 1821-1828, Σόφια 1971, σ. 518-519 (πρβλ. καὶ σ. 121 καὶ 241) καὶ Ἀ π ο σ τ ὀ λ ο υ Ε. Β α κ α λ ο π ο ὄ λ ο υ, Πρόσφυγες καὶ προφυγικὸν ζήτημα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 32 κ.ἔ.

1. Γιὰ μερικά προβλήματα γύρω ἀπὸ τὶς οἰκογένειες τοῦτες βλ. σημειώμά μου στὸ σχετικὸ κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰ ω ἄ ν ο υ Π ε τ ρ ῶ φ, ὀ.π., σ. 53-54, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ὁ Γ ε ὠ ρ γ ι ο ς Γ α ζ ῆ ς (ὀ.π., σ. 53) γράφει ὅτι ὁ Δημήτριος-Μῆτρος Λιακόπουλος ἦταν γιὸς τοῦ περιφήμου καπετάνιου Λιάκου, τοῦ γνωστοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ ὅτι ἦταν «ἀνὴρ ἀρειμάνιος». Ὁ Ν. Πατσέλης (σὲ σημείωση στὴ σελίδα 180 τοῦ ἔργου τοῦ Γ. Γαζῆ) γράφει: «Ἀπέθανεν ἀκκληρὸς, μὲ τὸν θάνατόν του δὲ ἐξέλιπεν ἡ οἰκογένειά του» (ποὺ εἶναι λάθος) καὶ δημοσιεύει τὴ γνώμη τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη ποὺ ὀνομάζει τὸν Μῆτρο Λιακόπουλο: «ἄξιον παλληκάρι καὶ καλὸν πατριώτη».

«... ἐν πρώτοις, κατὰ τὸ 1821 ἔτος, ἐπολέμησε εἰς Χασάνδραν ὑπὸ τὴν ὄδη-
γίαν ὧν τοῦ Κ: Λιάκου Ὀλυμπίου, κατὰ δὲ τὸ 1822 εἰς Κάρυστον, εἰς Βρυ-
σάκια... ὑπὸ Μήτηρον Λιακόπουλον».

11. Ὁ Νικόλαος Λιακόπουλος, ἀξιωματικὸς 5ης τάξεως, Ὀλύμπιος.

Ἦταν ἀδερφὸς τοῦ Μήτρου (Δημητρίου) Λιακοπούλου.

Σώθηκε μονάχα ἡ αἴτησή του (α/α 67, τῆς 14.4.1865, κουτί 110), ὅπου
γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς:

«... ὁμομήτριος ἀδελφὸς τοῦ μακαρίτου Μήτρου Λιακοπούλου καὶ ἠκο-
λούθησε αὐτὸν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος μέχρι τέλους αὐτοῦ, παρευρεθεῖς
εἰς ὄλας τὰς συγκροτηθεῖσας παρ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τῶν Τούρκων μάχας, ὡς
πρῶτος ἑκατόνταρχος, λοχαγός».

Ἀπὸ τὰ μητρώα τῶν Ἀγωνιστῶν συμπληρώνομε τὶς πληροφορίες καὶ
μαθαίνομε ὅτι ἦταν ἀξιωματικὸς καὶ εἶχε στὶς διαταγές του ἀρκετοὺς στρα-
τιῶτες. Τὸ 1830 ἦταν λοχαγὸς τοῦ 2ου τάγματος καὶ τοῦ ἀναγνωρίστηκαν
δικαιώματα γιὰ 6.480 γρόσια.

12. Ὁ Βασίλειος Λιακόπουλος, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως, κάτ. Ξηρο-
χωρίου.

Καταγόταν μᾶλλον ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, στὰ ἀρχεῖα ὅμως τῶν ἀγωνιστῶν
δὲν διευκρινίζεται τοῦτο, ἐνῶ ὑπάρχουν καὶ τρεῖς ἄλλοι Λιακόπουλοι ἢ Λιά-
κοι, ποὺ κατάγονταν ἀπὸ διάφορους τόπους τῆς Πελοποννήσου.

Στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» διασώθηκε πιστοποιητικὸ τῶν Χατζηχρή-
στου, Δ. Λιακοπούλου, Δ. Τζάμη Καρατάσου καὶ Διαμαντῆ Νικολάου γιὰ
τὴν ἐπιτροπὴ κρίσεως τοῦ 1844. Φαίνεται, λοιπὸν, πὼς ἦταν καὶ τοῦτος Μα-
κεδόνας, μιά καὶ συμπατριῶτες του, κυρίως, βεβαιώνουν γιὰ τὴ δράση του.

13. Ὁ Βασίλειος Λιάκου, Ὀλύμπιος, κάτοικος Λίμνης Εὐβοίας, στρα-
τιώτης.

Οἱ κληρονόμοι του ζήτησαν τὴν οἰκονομικὴ ἀποκατάστασή τους.

α'. Ὑπέβαλαν λοιπὸν (στὸ πρωτότυπο) τὸ πιστοποιητικὸ ἀριθμ. 21.844
τῆς 20.5.1865, ὅπου γράφονται τὰ ἐξῆς:

«Ὁ Βασίλειος Λιάκου, Ὀλύμπιος, χρηματίσας εἰς τὸν ὑπὲρ Πατρίδος
ἀγῶνα, ἐπανενρέθη εἰς ὄλας [τάς] κατὰ τὸν Ὀλυμπον μάχας, εἰς Κασσάνδραν,
Θετταλομαγνησίαν καὶ εἰς τὰ Βρυσάκια τῆς Εὐβοίας, ὡς καὶ εἰς τὴν Σκίαθον
κατὰ τῆς ἀρμάδος τοῦ Τοπάλ πασᾶ, ὡς ὄπλαρχηγός. Λαμία, 20.5.1865.

Δῆμ(ος) Ὀλύμπιος Ψαρροδῆμος, Ταγματάρχης.

Γ. Ζαχίλας».

β'. Ὁ Ν. Κ. Κασομούλης συμπλήρωσε στὸ ἴδιο χαρτί:

«Ὅτι εὐρέθη εἰς Κασσάνδραν, σταλεῖς παρὰ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου
Ὀλυμπίου, μὲ στρατιώτας εἰς βοήθειαν τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ καὶ ὅτι ἐκεῖθεν

ἐμετέβη εἰς Θετταλομαγνησίαν νά ἀγωνισθῆ προτοῦ πέση ἡ Κασσάνδρα».

Ἔτσι, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐκδοχὴ τοῦ Δήμου Νικολάου Ὀλυμπίου-Ψαροδήμου, ποὺ γράφει—ὅπως εἶδαμε—ὅτι στὴν Κασσάνδρα στάλθηκε ὁ Λιάκος Διαμαντῆς καὶ τὴν ἀποψη, ποὺ ἔχει ἐπικρατήσῃ ὅτι στὴ Χαλκιδικὴ στάλθηκε ὁ Μῆτρος (Δημήτριος) Λιακόπουλος, ἔχομε τώρα καὶ τὴ βεβαίωση τῶν Δήμου Νικολάου-Ψαροδήμου, τοῦ Γ. Ζαχειλά καὶ τοῦ Νικολάου Κασσομούλη ὅτι πῆγε ἐκεῖ καὶ ὁ Βασίλειος Λιάκου, ποὺ δὲν ἀποκλείει ὅμως καὶ τὶς ἄλλες, μιά καὶ—ὅπως φαίνεται—τοῦτος ἦταν ὑπαξιωματικός (καὶ ὄχι ἀξιωματικός), ἀφοῦ τελικὰ κατατάχθηκε στὴν τάξη τοῦ στρατιώτη, ἂν καὶ εἶχε στὶς ὁδηγίες τοῦ ἄλλου στρατιώτη.

γ'. Ὁ δήμαρχος Λαμίας πιστοποιεῖ (ἀρ. Πρωτ. 645/15.6.1865, ἔγγραφο 21.844) ὅτι ἡ γυναίκα του (ποὺ λεγόταν Κονδήλω ἢ Κονδύλω) ἦταν 60 χρόνων καὶ ὅτι ὁ ἄνδρας τῆς πέθανε μαχόμενος, ἀφήνοντας ὄρφανὰ 3 κορίτσια καὶ ἓνα ἀγόρι.

δ'. Φαίνεται ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν ἴδιο ἀγωνιστὴ, ποὺ βρισκόταν στὴ Σκόπελο, τὸ 1829, σὰν πρόσφυγας¹.

14. Ὁ Γεώργιος Ζαχειλάς, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ἀξιωματικός 6ης τάξεως.

Ἦταν μέλος πολὺ γνωστῆς καὶ ἀξιόλογης οἰκογένειας κλεφταρματολῶν τῆς Μακεδονίας-Ὀλύμπου, ποὺ πρόσφερε πολλά σ' ὅλες τὶς ἐπαναστατικὲς κινήσεις τῆς περιοχῆς, γι' αὐτὸ καὶ οἱ Ζαχειλαὶ ἢ Τζαχειλαὶ ἢ Ζαχὺλαι ἢ Ζαχίλαι ἢ Τζαχειλόπουλος-οὶ ἀναφέρονται σὲ πολλά ἔγγραφα κ.λ.².

1. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Οἱ Μακεδόνες πρόσφυγες τῆς Σκοπέλου στά 1829, «Μακεδονικά» 17(1977)124-137 καὶ συγκεκριμένα τὴ σ. 132. Πραγματικά, καὶ τοῦτος ἦταν στρατιώτης, καταγόταν ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο καὶ εἶχε οἰκογένεια μὲ 5 άτομα (μαζὶ μὲ τὸν ἑαυτὸ του). Συνεπῶς, πρόκειται γιὰ τὸ αὐτὸ πρόσωπο καὶ τὸ σωστὸ ὀνοματεπώνυμό του ἦταν Βασίλειος Λιάκου καὶ ὄχι Λιάκος Βασιλείου.

2. Βλ. τὸ βιβλιογραφικὸ σημείωμά μου τοῦ Ἰω. Πετρώφ, δ.π., σ. 79-80. Γιὰ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Γεωργίου Ζαχειλά στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1854, βλ. Δημητρίου Γ. Κουτρούπα, Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1854 καὶ αἱ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἰδίᾳ, ἐπιχειρήσεις· Ἀθῆναι 1976, σ. 62, 71, 88, 127, 128, 146 καὶ 164. Στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1878 διαδραμάτισε σπουδαῖο ρόλο καὶ ὁ γέροντας πιά Γεώργιος Ζαχειλάς. Βλ. Εὐαγγέλου Κωφοῦ, Ἡ ἐπανάστασις τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸ 1878, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 108-109, 118, 125 καὶ 206, ὅπως καὶ ὁ ἀνεπιός του Δημήτριος Ζαχειλάς ἢ Τζαχειλάς. Βλ. Ἀρχεῖον Στεφάνου Νικ. Δραγοῦμη, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα γιὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1878 στὴ Μακεδονία, εἰσαγωγὴ καὶ ἐπιμέλεια Ἰωάννου Σωτ. Νοτάρη, Θεσσαλονίκη 1966, σ. 45, 86, 114, 181, 347 καὶ 390, ὅπου δίνονται πολλὰ στοιχεῖα καὶ γιὰ τὸν πιὸ πάνω θεῖο τοῦ Γεωργίου. Ἰδιαιτερὴ πατρίδα τους ἦταν ἡ Ραψάνη, ὅπου ἦσαν καὶ ἀρματολοὶ. Βλ. «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Ἀθηνῶν» 3(1910)332-333. Γιὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ἐπιθέτου πρβλ. καὶ τὴ στοματικὴ, λαογραφικὴ παράδοση τοῦ Θ. Παπαθανασίου, Σύμμεκτα λαογραφικὰ ἐκ Ρουμλουκίου, «Μακεδονικά» 2(1941-1952) 346-384 καὶ συγκεκριμένα τὴν 1η παράδοση, στὴ σ. 346. Βλ. ἀκόμα γιὰ τὸν (Γεώργιο;) Τζαχίλα καὶ τοῦ Γιάννη Κολιόπουλου, δ.π., σ. 18.

Στό «'Αρχεῖον Ἀγωνιστῶν» ὅμως δὲν βρέθηκαν ἀνάλογα καὶ ἀξιόλογα στοιχεῖα.

Στὴν αἴτησή του (α/α ἐγγράφου 28.330) γράφει καὶ τὰ ἐξῆς:

«Ὁ ὑποφαινόμενος Γεώργιος Ζαχειλάς, ἀγωνισθεὶς ἀπὸ τὸ 1821 εἰς Ὀλυμπον καὶ ἀλληλοδιαδόχως ἐντὸς τῆς νῦν ἐλευθέρας Ἑλλάδος, δὲν ἔχω ἄλλο ἀποδεικτικὸν τῶν ἀγῶνων καὶ θυσιῶν μου ἐκτὸς τῆς ἱστορίας.

Μετὰ 1500 ὀπαδῶν ἐπανεστάτησα ἀρχηγὸς ἐγὼ εἰς Ὀλυμπον μετὰ ἄλλων ὀπλαρχηγῶν τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ τύχη δὲν μᾶς ἐφάνη εὐμενής. Κατεστράφημεν καὶ οἱ διασωθέντες κατέβημεν εἰς Κασσάνδραν, ἐπολεμήσαμεν ἐκεῖ, μετὰ ταῦτα ἐπολεμήσαμεν εἰς Σκιάθον...».

15. Ὁ Ἰωάννης Δ. Μανακόπουλος ἢ Μανάκας, ὑπαξιωματικὸς 1ης τάξεως, ἀπὸ τὸ Λιτόχωρο.

Σώθηκε ἡ αἴτησή του καὶ πιστοποιητικά, ποὺ πείθουν ὅτι ἡ περίπτωσή του παρουσιάζει ἐνδιαφέρον:

α'. Στὴν ἐξασέλιδη, ἰδιόγραφη αἴτησή του («Δευτέρα ἀναφορά»), ποὺ ἔστειλε ἀπὸ τῆ Λαμία (8.4.1872) γράφει καὶ τὰ ἐξῆς, συχνὰ μὲ ὀρθογραφικὰ λάθη, ποὺ μερικὰ διόρθωσα, σιωπηρά:

«Ἀπὸ τὴν ἀνάγκην κρέματα ἡ ὑπαρξίς ἐμοῦ τε καὶ τῆς ἐξαμελοῦς οἰκογενείας μου».

Καὶ συνεχίζει:

«Κατάγομαι ἐξ Ὀλύμπου, εἶμαι υἱὸς πατρὸς ἀγωνιστοῦ, θυσιασθέντος καὶ ἀπαγχονισθέντος ἐν τῇ πόλει Αἰκατερίνη, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος τῆς φιλιτᾶτης ἡμῶν πατρίδος.

Ὁ μακαρίτης πατήρ μου, αἰχμαλωτισθεὶς τὸν Αὐγούστον τοῦ 1822, εὐρεθεὶς εἰς Βέροιαν τότε (μετὰ τοῦ πατρὸς μου κἀγῶ), ὑπὸ τοῦ Ἀβδοῦ Λοπούτ Πασσᾶ, ὅπου κατὰ διαταγὴν του βασανισθεὶς ὑπὸ ἀλητηρίων Ὀθωμανῶν μέχρι τῆς ἑορτῆς τοῦ Παντελεήμονος, ἠναγκάσθη, ἐξ ἀπεριγράπτων βασάνων, ν' ἀλλάξω τὴν πίστιν μου.

Κατόπιν προσπαθειῶν τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τοῦ πατρὸς μου, καὶ ἐνὸς θεοῦ μου Ἰακώβου Περικλέους Ὀλυμπίου, ἐλευθερώθη ἐκ τῶν χειρῶν των κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1828 καί, μεταβάς εἰς Ναύπλιον, κατετάχθη εἰς τὸ 3ον [τάγμα;].

Ἡ ὀκταετής (= ἑπταετής) αἰχμαλωσία μου, Κύριε Πρόεδρε, ἡ παντελής καταστροφή τῆς κινήτης καὶ ἀκινήτου περιουσίας μου, ἡ ἀπαγχόνισις τοῦ πατρὸς μου...», γράφει ὅτι δικαιολογοῦν τὴν οἰκονομικὴ καὶ ἠθικὴ ἀποκατάστασι καὶ ἀποζημίωσή του.

β'. Σὲ πιστοποιητικὸ (Ἀθήνα, 23.5.1863) τῶν Π. Κώστα, Λάζου (;), Μακρυγιάννη καὶ Θ. Ὀλυμπίου γράφονται τὰ ἐξῆς:

«Πιστοποιοῦμεν, ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ἐπικειμένων εἰς

τὴν ψευδομαρτυρίαν ποινῶν, οἱ ὑποφαινόμενοι κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι, ὅτι ὁ κύριος Ἰωάννης Δ. Μανακόπουλος, ὁ σήμερον δικαστικός κλητῆρ, εἶναι γεννημένος εἰς Λητόχωρον, κωμόπολιν τοῦ Ὀλύμπου. Ὅτι ὁ πατὴρ του Δημήτριος Μανάκας, ὅτε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς Ἐθνικῆς ἐλευθερίας κατὰ τὸ 1822, ὁ Ἀβδῆ Λοπούτ πασσᾶς κατέστρεψε τὴν Νιάουσαν, τὴν Βέροιαν κ.λ.π. μέρη τοῦ Ὀλύμπου καὶ Μακεδονίας, ἀπηγγονίσθη ἐκ διαταγῆς τοῦ Λοπούτ πασσᾶ αὐτοῦ καὶ ἡ περιουσία του ἅπασα, κινητὴ καὶ ἀκίνητος κατελαφυραγωγῆθη καὶ ἐδημεύθη. Ὅτι ὁ Ἰωάννης Δ. Μανακόπουλος ἐπὶ τῆς ἀγχόνης αὐτοῦ τοῦ πατρὸς του ἀπήχθη αἰχμάλωτος καὶ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἐβιάσθη καὶ κατηναγκάσθη διὰ βασάνων νὰ τουρκεύσῃ καὶ ἀργυρώνητος μετενεχθεὶς εἰς Θεσσαλονίκην, διέμεινεν ἐκεῖ ὡς δοῦλος αἰχμάλωτος ὑπὸ τὸν Ταμπὰκ Ἀμούν(;) Ἀγάν μέχρι τοῦ 1828, ὁπότε, προσπαθεία τῶν φίλων καὶ συγγενῶν τοῦ οἴκου του καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ θεοῦ του Ἰακώβου Περικλέους Ὀλυμπίου, ἐσώθη διὰ φυγῆς καὶ ἤλθεν εἰς Ναύπλιον καὶ ἀκολούθως ὑπηρετήσεν εἰς διαφόρους ἑλληνικὰς ὑπηρεσίας.

Κατὰ δικαίαν καὶ ἐπίμονον λοιπὸν αἴτησιν τοῦ Ἰωάννου Δ. Μανακοπούλου, ἐκδίδομεν τὸ παρὸν μας, διὰ νὰ τῷ χρησιμεύσῃ ὅπου προσήκειν.

Τῇ γνησιότητά τῶν τεσσάρων ὑπογραφῶν ἐπικυρώνει (7.6.1863) ὁ δὲ-μαρχος Ἀθηναίων Ἐμμανουὴλ Κουτζικάρης.

γ'. Ἀπὸ ἄλλο πιστοποιητικὸ (ἀριθμ. 11.782, Ἐρμούπολη, 21-6-1844) προκύπτει ὅτι στὰ 1828 τὸν μετέφερε ἀπὸ τῆ Θεσσαλονικῆ ὁ πλοίαρχος Εὐστάθιος Φωκᾶ, ἀπὸ τὴν Κεφαλλονιά.

δ'. Ἀκόμα, πληροφοροῦμαστε ὅτι γεννήθηκε στίς 3.1.1810, στὸν Ὀλυμπο, ὅτι ἦταν «ἀπὸ κωμοπόλεως Λιτόχας (sic) Ὀλύμπου» καὶ ὅτι δὲν εἶχε ἄλλους συγγενεῖς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν θεῖο του Ἰακώβο Περικλέους Ὀλύμπιο.

Ἡ ὑπόθεσις του κρίθηκε στὴν 401 συνεδρίαση (α/α 4) τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ μητρώου του ἦταν 6.127.

16. Ὁ *Τόλιος Μιχαὴλ ἢ Λαγομητρόπουλος*, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ἀξιωματικός 7ης τάξεως.

Ἡ χήρα του στήριξε τὴν αἴτησίν της σέ πιστοποιητικὸ (1846) τῶν Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλυμπίου, τοῦ Τσάμη Καρατάσου κ.ἄ., ὅπου γράφονται καὶ τὰ ἑξῆς:

«... ἀπὸ Ὀλυμπον τῆς Θεσσαλίας, ὑπηρετήσεν τὴν πατρίδα στρατιωτικῶς, ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἱερᾶς ἐπαναστάσεως μέχρι τέλους αὐτῆς, φαινόμενος ἀείποτε καὶ οὗτος ὡς ἓνας ὄπλαρχηγός, ὀδηγῶν καὶ (δια)τηρῶν στρατιώτας δι' ἐξόδων του, παρευρεθεὶς μὲ τούτους ὅπου ἡ χρεία καὶ ἡ ἀνάγκη τὸν ἐκαλοῦσεν.

Ὅτι πολεμήσας κατ' ἀρχὴν εἰς Ὀλυμπον τῆς Θεσσαλίας μεταβάς, ἐπομένως πολεμῶν καὶ εἰς Ἄγραφα, ὅπου ἀνταμωθεὶς μὲ τὸν Καραϊσκάκην κατέβησαν εἰς τὸ Γεφύρι τῆς Τατάριας...».

17. Οί *Έμμανουήλ* και *Νικόλαος Έμμ. Μολότζος*, από τον Όλυμπο. Ο πρώτος ήταν άξιωματικός 6ης τάξεως, ενώ ο δεύτερος (γιός του) άξιωματικός 7ης τάξεως.

Η αίτηση, που υπέβαλαν (Αταλάντη, 28.5.1865, αριθμ. 2.495) ή γυναίκα του δεύτερου και νύμφη του πρώτου Αίκατερίνη και ο μεγάλος γιός της Ιωάννης, έχει ως έξης:

Πρός

Τήν επί των έκδουλεύσεων του Ίεροῦ αγῶνος Σ. Έπιτροπήν

“Απαν τὸ Πανελλήνιον γινώσκει τὰς θυσίας και έκδουλεύσεις των του Όλύμπου καπεταναίων, πολὺ δὲ περισσότερον τὰ Σ. μέλη τῆς Έπιτροπῆς ταύτης. Τούτων εἰς και ὁ πενθερός μου Έμμανουήλ Μολότζος οὐδέποτε ἔπαυσε πολεμῶν κατὰ τῆς ἡμισελίγνου Τουρκίας και μάλιστα ὅτε κατὰ τὸ 1804 ὁ Παπ' Εὐθύμιος Βλαχάβας ἀνύψωσε τὴν σημαίαν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας του ἑλληνικοῦ γένους, συνεννοηθεῖς μετ' αὐτοῦ και τῶν λοιπῶν καπεταναίων. Ἄλλ' ἀποτυχόντος του ἔργου, εἶδεν ἄλλους μὲν τῶν συγγενῶν φονευθέντας, ἄλλους δὲ αἰχμαλώτους, τὴν δὲ περιουσίαν του δημευθεῖσαν.

Τούτου δὲ ἀποθανόντος, διεδέχθη αὐτὸν ὁ σύζυγός μου Νικόλαος Μολότζος και ἀνέλαβε κατὰ τὸ 1822, ἐπαναστατίσας τὴν ἐπαρχίαν, τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον, μετὰ τῶν συναδέλφων του του Όλύμπου καπεταναίων, ἀλλ' ὡς εἰκὸς δὲν ἀντέσχον εἰς τὰ πολυπληθῆ ἐκεῖνα τῶν βαρβάρων στήφη και οὕτω, ἀφιχθεῖς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄπατρις, ἀπέθανεν.

Ἄφησε ὄρφανὰ δύο ἀγόρια και δύο κορίτσια. Γιά τὴ βεβαίωση τῶν πιὸ πάνω δὲν προσκόμισαν πιστοποιητικὰ συναγωνιστῶν τους, γιατί ὅλα τοῦτα ἦσαν γνωστὰ στὰ μέλη τῆς Έπιτροπῆς, ὅπως γράφεται.

Ἄπὸ τὸ πιστοποιητικὸ τῶν κληρονόμων (του δημάρχου Ν. Πέλλας, τῆς 28.5.1865) μαθαίνομε ὅτι τοῦτοι ἦσαν (τὸ 1865), ἡ γυναίκα του Αίκατερίνη, 45 χρόνων, ὁ γιός του Ιωάννης, 30 χρόνων (που ἦταν ἐπιλοχίας), ὁ γιός του Έμμανουήλ, 24 χρόνων, ἡ κόρη του Πηνελόπη και ἡ κόρη του Ἑλένη (δίδυμες;) 20 χρόνων. Ζητοῦσε σύνταξη, γιατί εἶχε μονάχα ἓνα χαμηλὸ σπίτι και ἓνα ἀμπέλι, ἀπὸ 5 στρέμματα.

18. Ὁ *Ἰάκωβος Περικλέους, Όλύμπιος*, ἀπὸ τὸ Λιτόχωρο, άξιωματικός 6ης τάξεως.

Γεννήθηκε τὸ 1796. Τὸ 1833, σέ συνοπτικὴ κατάσταση, ἀναφέρεται σάν Ἰάκωβος Περικλῆς, ὅτι ἦταν ἀντιστράτηγος και ὅτι καταγόταν «ἐκ Λιτοχώρας».

Στὴν αἴτησή του (Ἀθήνα, 14.6.1865) ζητεῖ νὰ δοθεῖ ἡ δυνατότητα στὴν ἀνεψιά του («Φιλιπίδα») νὰ ἀποπερατώσει τὶς σπουδές της γιά νὰ γίνει διδασκάλισσα στὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα της, στὸ Λιτόχωρο του Όλύμπου, γιατί

ἦταν ὄρφανή καὶ δὲν εἶχε τὶς δυνατότητες νὰ σπουδάσει μόνη της, χωρὶς οἰκονομικὴ ἐνίσχυση.

Ἵστερα, γράφει: «1822 Ἀπριλίου 14. Διωρίσθην ὡς στρατιωτικὸς ἔφορος πρὸς τοὺς Ὀλυμπίους καὶ φθάσας μὲ τὰ πολεμοφόδια ἐξετέλεσα τὰ χρέη μου, μ' ὄλον τὸν ζῆλον...».

Ἄνεψιοί του ἦσαν ὁ Ἰωάννης Περικλίδης καὶ ὁ Εὐάγγελος Σχινᾶς, οἱ ὅποιοι πολέμησαν μαζί του. (Γνωρίζομε, ἀκόμα, ὅτι ἀνεψιὸς του ἦταν καὶ ὁ πιὸ πάνω Ἰωάννης Δ. Μανάκας ἢ Μανακόπουλος).

Πολέμησε στὸν Ὀλυμπο, στὴν Κασσάνδρα καὶ στὶς «ντάπιες» τῶν Ψαρῶν.

Ἀπὸ τοὺς 250 οἰκείους καὶ συγγενεῖς του γλύτωσαν μονάχα 12 ψυχές.

Ἔχασε τὴν περιουσία του, ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 3 σπίτια τρίπατα, 50 στρέμματα χωράφια, 350 στρέμματα ἀμπέλια καὶ 9 ἰχθυοτροφεῖα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἔπαιρνε νωρίτερα νοίκι 2.000 γρόσια ἀπὸ τὸ καθένα, τὸν χρόνο.

19. Ὁ Ἰωάννης Τζάμης ἢ Τσάμης, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

α'. Στὴν αἴτησή του (Ἀταλάντη, 5.4.1865) γράφει ὅτι: «Ὁ εὐσεβᾶστως ἀναφερόμενος εἶμαι εἰς ἐκ τῶν καπεταναίων τοῦ Ὀλύμπου καὶ πολλάκις, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετὰ τὸ 1821, παρευρέθην εἰς πολλὰς κατὰ τῶν Τούρκων μάχας». Ἀκόμα, γράφει, ὅτι ὑπέβαλε τὰ ἀποδεικτικὰ ἔγγραφα του στὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ 1833, ἀλλὰ χάθηκαν.

β'. Σὲ (πρωτότυπο) πιστοποιητικὸ (Νέα Πέλλα, 19.6.1865) οἱ Ν. Ἐμμ. Βέριοις, Ἰω. Καρπούζης καὶ Ἰω. Χυμευτὸς, βεβαιώνουν καὶ τὰ ἐξῆς:

«Πιστοποιοῦμεν οἱ ὑποφαινόμενοι ὅτι ὁ Κορς Ἰωάννης Τζάμης, ἐκ Μακεδονίας, ὄπλαρχηγὸς ὢν εἰς τὸν Ὀλυμπον, ἅμα ἐξερράγη ἐκεῖσε ἢ ἐπανάστασις, κατὰ τὸ ἔτος 1822, ἔλαβε τὰ ὄπλα καὶ μὲ τοὺς ὑπ' αὐτοὺς ἄνδρας ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς Καρατάσον καὶ Διαμαντῆν Νικολάου Ὀλύμπιον ...».

γ'. Ἀπὸ ἄλλο (ἀριθμ. 386) πιστοποιητικὸ (Ν. Πέλλα, 244/5.4.1865) μαθαίνομε ὅτι ἦταν 65 χρόνων, δηλαδὴ γεννήθηκε στὰ 1800, καὶ ὅτι εἶχε γυναῖκα, ἓνα γιό (τὸν Νικόλα, 18 χρόνων), μία κόρη (τὴ Βασιλική, 10 χρόνων) καὶ ἓνα σπίτι.

20. Ὁ Κώνστας (=Κώστας) Τόλιον, Μακεδόνας, ὑπαξιωματικὸς 1ης τάξεως.

Δὲν ὑπογράφει τὴν αἴτησή του (Ἀταλάντη, 17.5.1846), γιατί ἦταν ἀγράμματος.

Ἐπέβαλε (στὸ πρωτότυπό του) πιστοποιητικὸ (Ἀταλάντη, 18.5.1846) τοῦ Χιμευτοῦ κ.ἄ., ὅπου γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς:

«Οί ύποφρινόμενοι, έν κτθαρῆ συνειδήσει μας, [πιστοποιούμεν] ότι ό Κ. Κώστας Τόλιου, Μακεδών και κάτοικος Νέας Πέλλης, του Δήμου Ἀταλάντης, ἅμα ό ύπέρ τῆς ανεξαρτησίας Ἱερός άγών ἤρχισε, δράξας τά όπλα εις τάς χεῖρας και λαβών ύπό τὴν όδηγίαν του άρκετούς στρατιώτας, έπολέμησεν ύπό τὴν όδηγίαν του Παπᾶ Ἐμμανουήλ εις τάς μάχας Μανδημοχώρια, ἹΑγιον Ὅρος και Κασσάνδραν, άπ' έκει δέ φυγών και έλθών εις τὴν Ἑλλάδα, καταταχθεῖς ύπό τὴν όδηγίαν του καπετάνιου Διαμαντῆ Ὀλυμπίου...».

21. Ὁ *Δῆμος - Δημήτριος Χριστοδούλου*, άπό τόν Ὀλυμπο, ύπαξιωματικός 2ης τάξεως.

Αἴτηση ύπέβαλε (Λαμία, 22-4-1866) ἡ χῆρα του Ἀνζίτσα, πού τῆ στήριζε σέ πιστοποιητικό (στό πρωτότυπό του) τών Θ. Ζιάκα και Γ. Ζαχίλα (Λαμία, 25.6.1865), στό όποιο γράφονται και τά έξῆς:

«Ὁ ποτέ Δημήτριος Χριστοδούλου, γέννημα του Ὀλύμπου, ἅμα ἡ σάλπιγξ του Ἄρεως άντήχησεν έτρεξε κατά του έχθρου και ως μπολοκτσης παρευρέθη εις διαφόρους μάχας, εις μέν τόν Ὀλυμπον και εις Κασσάνδραν ύπό τας διαταγάς του ποτέ Διαμαντῆ Ὀλυμπίου, εις δέ τας μάχας τών Γρεβενών ύπό [τας διαταγάς] του Θ. Ζιάκα, εις δέ τας κατά Τρίκερα και Ἀταλάντην (όπου έφονεύθη και ό άδελφός του) ύπό τας του Καρατάσου, εις δέ τας εις Βρυσάκι και Σκιάθου ύπό τας του Διαμαντῆ Ὀλυμπίου και εις δέ τας κατά τόν Ὀλυμπον ύπό τας τών άδελφών Δ. και Γ. Ζαχίλα. Κατά τὴν έποχὴν εκείνην τών μαχών έδειχθη άνδρείος, τίμιος και εύπειθής και πολλά οικογενειακά του μέλη έχάθησαν κατά τόν άγώνα».

Κατόπιν, γράφεται ότι πέθανε πριν χρόνια και ότι άφησε χῆρα και όρφανά «... κυλιόμενα εις δυστυχίαν» και ότι στα 1834 παρέδωσε και άλλα πιστοποιητικά στην Ἐπιτροπή, αλλά χάθηκαν.

22. Ὁ *Τριαντάφυλλος Χριστοδούλου*, άπό τόν Ὀλυμπο, στρατιώτης.

α'. Στην αίτησή του (πού δέν τὴν ύπογράφει, γιατί ἦταν άγράμματος) γράφεται (Λαμία, 30.5.1865) ότι παραβρέθηκε σέ πολλές μάχες «... και ιδίως εις τὴν γενέθλιον πατρίδα μου Ὀλυμπον...», όπως και στην Κασσάνδρα. Ἀκόμα, μαθαίνομε ότι ό άδελφός του Κώστας σκοτώθηκε στην Ἀταλάντη και ότι χάθηκαν όσα πιστοποιητικά είχε ύποβάλει στην Ἐπιτροπή του 1834.

β'. Σέ (πρωτότυπο) πιστοποιητικό (άριθ. 7.690, Λαμία, 25.5.1865) τών Δήμου Ν. Ὀλυμπίου ἡ Ψαροδήμου και Γεωργίου Ζαχίλα βεβαιώνεται ότι ύπηρετήσε τὴν πατρίδα στις μάχες του Ὀλύμπου, τῆς Κασσάνδρας, τών Τρικέρων και τῆς Σκιάθου, κατά του Τοπάλ πασᾶ, ένῶ πολέμησε και στα Βρυσάκια, στις διαταγές του Διαμαντῆ Νικολάου και του Γέρο Καρατάσου.

23. Ὁ *Λάμπρος (Κωνσταντίνος) Κωνσταντίνου* ἡ *Κώνστα*, Ὀλύμπιος, στρατιώτης.

Ἐπηρετήσε με τὸν Γ. Ζαχειλα στὶς μάχες τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Σκιάθου, τῶν Βρυσακίων τῆς Εὐβοίας κ.λ., ἀπὸ τὸ 1821 καὶ ὕστερα, ὅπως βεβαιώνουν (α/α 9.558 πιστοποιητικὸ, τῆς 27.5.1865) οἱ Γ. Ζαχειλάς, Δ. Ν. Ὀλύμπιος καὶ ὁ ταγματάρχης Ψαροδήμος. Εἶχε τρία παιδιά.

24. Ὁ Γεώργιος καὶ Δημήτριος Κολέμης, ἀπὸ τῆ Βέροια. Ὁ Γιώργης ἦταν ὑπαξιωματικὸς 1ης τάξεως. Ὁ Δημήτριος ἔλαβε μέρος στὴ μάχη τῆς Καστανιάς Ὀλύμπου, τὴν 22 Μαρτίου 1822.

25. Ὁ Δημήτριος Μήτας Κυπαρίσσης, ἀπὸ τῆ Χαλκιδική, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

Σέ πιστοποιητικὸ (α/α 7.755, τῆς 3-10-1849), ποῦ ὑπογράφουν ὁ Δημ. Τζάμης Καρατάσος καὶ ὁ Διαμαντῆς Νικολάου, βεβαιώνεται ὅτι πολέμησε στὴν Κασσιάνδρα μέχρι τὴν ἄλωσή της καὶ μετὰ γράφονται τὰ ἑξῆς:

«... κατὰ δέ τὸ 1822 εἰς τὰς περὶ τὴν Καστανιάν ἐν Ὀλύμπῳ μάχας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν [τοῦ] Διαμαντῆ Ν. Ὀλυμπίου, ὅπου ἐπληγώθη μὲν αὐτὸς, ἔχασε δέ ἅπαντας τῆς οἰκογενείας του, καὶ ἀκολούθως ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀρχηγὸν παρευρέθη εἰς Βρυσακία, Παγώντα καὶ Δερβένια ἐν Εὐβοίᾳ, ὑπὸ δέ τὸν ἀοιδιμον ἀρχηγὸν Καρατάσσον παρευρέθη πάλιν ὡς μπουλαχτζῆς, εἰς τὰς μάχας τῆς Ναούσσης, εἰς τὰς εἰς Κομπότι...».

26. Καὶ μία ἐπιστολὴ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου, Ὀλυμπίου.

Στὸ «Ἀρχεῖον Φιλήμονος», τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, βρέθηκε, στὸ πρωτότυπὸ τῆς, ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ (α/α 2.786/6.442) τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου, ποῦ ἔστειλε ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, στὶς 10.10.1828, ποῦ ἔχει (βλ. εἰκ. 3) ὡς ἑξῆς:

Ἐκλαμπρότατε Στρατάρχα,

Ἐλαβον τὴν Σεβασμίαν σου διαταγὴν, ἐγνώρισα πραγματικῶς τὴν πρὸς ἐμὲ Πατρῶαν εὐνοίαν. ἂν εἶχα δύναμιν εὐχαριστικὴν ἔπρεπε νὰ σᾶς γίνω θυσία. τὸν ἐρχομόν μου εἰς τὸ στρατόπεδον, περὶ οὗ μὲ προστάζετε, ἔπρεπε νὰ τὸν βάλλω εἰς πρᾶξιν ἀνυπερθέτως, ἂν δὲν ἤθελε τρέξουν εἰς τὰ μέρη μας, τὰ ὅσα διὰ κοινῆς ἀναφορᾶς σᾶς παριστάνομεν ὅτι ἔτρεξαν, καὶ ἂν ἡ διαταγὴ σας δὲν ἤθελε φθάσῃ ἐδῶ μετὰ καιρὸν ὄχι ὀλίγον ἐξ αἰτίας τῆς καραντίνας καὶ τῆς ἀσθενείας τοῦ κυρίου Περικλέο(υ)ς. Ὅθεν καὶ ἀναφερόμενοι ὄλοι κοινῶς, περιμένομεν πλέον τὴν δευτέραν σας διαταγὴν, καὶ αὐτὴν ὅσον οὔπω. διότι τὰ ἐδῶ δεινά, καὶ πέρα δεινωδειότερα, καὶ χρειάζονται ἢ ἀπάντησιν ἢ ἀναχώρησιν. Παρακαλεῖσθε λοιπὸν νὰ μᾶς προφθάσητε ταχέως μὲ πατρικᾶς διαταγὰς περὶ τοῦ πρακτέου. ὅτι ἀφ' οὗ οἱ ἐχθροὶ κατέτρεξαν καπετανέους, κατέκασσαν Ὀλυμπον, κατηδάφισαν τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀγί(ου) Διονυσί(ου), δὲν ἔχουν ἄλλον σκοπὸν καὶ διανόημα, παρὰ νὰ κατατρέξουν καὶ ἡμᾶς ὄλους, ἀποδιώκοντες ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας, διὰ νὰ εἶναι ἐλεύθεροι. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἐδῶ. ἡ δὲ ἐκ-

λαμπρότης σας μετὰ τοῦ Σεβαστοῦ Κυβερνήτου, πρὸς δὲ καὶ ἀναφορὰ ἰδιαίτε-
ρος, προστάξατέ μας τὰ σωτηριώδη πρακτέα. μένω μὲ τὸ προσήκον σέβας.

1828: ὀκτωβρί(ου): 10:

ἐν Ὀλύμπῳ

ταπεινὸς δοῦλος

Διαμαντῆς νικολάου.

Ἄπὸ αὐτὸ τὸ ἔγγραφο (ποῦ ἀπευθύνεται, προφανῶς, πρὸς τὸν Δημ. Ὑ-
ψηλάντη) πληροφοροῦμαστε καὶ τὰ ἐξῆς, σχετικά μὲ τὴ Μακεδονία-Ὀ-
λυμπο:

Ὁ Διαμαντῆς Νικολάου βρισκόταν (ὅπως καὶ ἄλλοι ἀγωνιστὲς) μὲ δια-
ταγὴ τοῦ Κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια καὶ πάλι (10.10.1828) στὸν Ὀ-
λυμπο—ὅπως γνωρίζαμε ἤδη—στὴν προσπάθειά του νὰ ἐλευθερώσει τὴ
σκλαβωμένη ἰδιαίτερη πατρίδα του, μετὰ τὴν κατάπνιξη τῆς ἐπαναστάσεως
τοῦ 1822 καὶ τὴν ἀποτυχία καὶ τῶν ἄλλων μεταγενέστερων προσπαθειῶν.

Πιστοποιεῖται ἀκόμα ὅτι κατεδαφίστηκε τὸ μοναστήρι τοῦ ὀσίου Διο-
νυσίου, γιατί—ὅπως εἶδαμε—χρησίμευε ἀνέκαθεν σὰν ὄρμητήριο τῶν κλε-
φταρματολῶν καὶ τῶν ἐπαναστατῶν.

Β'. ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ (ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΥΤΙΚΟΙ) ΠΟΥ ΔΕΝ ΗΣΑΝ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΚΑΙ ΕΛΑΒΑΝ ΜΕΡΟΣ ΣΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Στὸ προαναφερμένο βιβλίο μου, γιὰ τὴν ἐκστρατεία καὶ τὴν ἐπανάσταση
τοῦ Ὀλύμπου, συγκέντρωσα ὅσα στοιχεῖα βρῆκα δημοσιευμένα μέχρι τώρα
καὶ ἀναφέρονται στὴ συμμετοχὴ-συμβολὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ στὶς ἐπι-
χειρήσεις αὐτῆς τῆς περιοχῆς¹.

Ἄκόμα, σὲ ἄλλη μελέτη μου, δημοσίευσα νέες, ἄγνωστες πληροφορίες
γιὰ τὶς ναυτικὲς ἐπιχειρήσεις, κυρίως στὴ Χαλκιδική, ἀλλὰ καὶ στὸν Ὀ-
λυμπο, ποῦ βρῆκα ὕστερα².

Πιο κάτω προσθέτω καὶ νεώτερες εἰδήσεις, ποῦ περιέχονται στὶς αἰτή-
σεις καὶ στὰ πιστοποιητικὰ ἀγωνιστῶν, ποῦ δὲν ἦσαν Μακεδόνες ἀλλὰ ἔλα-
βαν μέρος σὲ ναυτικὲς ἐπιχειρήσεις ἢ καὶ σὲ μάχες τῆς ξηρᾶς, στὴ Μακεδο-
νία καὶ κυρίως στὸν Ὀλυμπο:

1. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ῖ δ η, Ἡ ἐκστρατεία, δ.π., σ. 15 κ.έ. Ὁ Ἄγγλος πρόξενος στὴ
Θεσσαλονίκη ἔγραφε, στὶς 30-3-1822, πῶς στὶς ἐπιχειρήσεις τῆς περιοχῆς ἐπρόκειτο νὰ
λάβουν μέρος 24 πλοῖα. Βλ. Κ ω ν σ τ. Ἄ π. Β α κ α λ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἄνεκδοτα, δ.π.
σ. 57. Πρβλ. καὶ British documents, σ. 225. Σὲ μιὰ ἐπανεκδοσὴ τῆς πιὸ πάνω μελέτης μου
θὰ γίνῃ καὶ ἡ κριτικὴ ἀξιολόγησις ὄλου τοῦ ὕλικου, ποῦ ἔχομε τώρα γιὰ τὴ συμβολὴ τοῦ
ναυτικοῦ στὴν ἐπανάστασι τοῦ Ὀλύμπου, στὰ 1822.

2. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ῖ δ η, Κατάλογος, δ.π., σ. 8,9, 15-16, 26 καὶ 27. Πρβλ. καὶ τὶς
προαναφερμένες μελέτες τοῦ Ἰ ω. Ν. Φ ρ α γ κ ο ὑ λ α.

1. Γεώργιος Ἄργ. Διδήμας, ἀπὸ τὰ Ψαρά, ναύτης.

Ἐλαβε μέρος «... εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ὀλύμπου μὲ τὸ βρίκιον τοῦ Βουρέκα».

2. Μάρκος Ζαδές, ἀπὸ τῆ Θεσσαλία, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

Στὸ φάκελό του σώθηκε τὸ πιὸ κάτω (α/α 5.260/27.501/2.857) πιστοποιητικὸ, σὲ ἀντίγραφο, ποῦ σύνταξε καὶ προσυπόγραψε ὁ Ν. Βάμβας:

Ὁ ὑποφαινόμενος μαρτυρῶ ὅτι ὁ φέρων τὸ παρὸν Μάρκος Ζαδές, Θεταλὸς, χρηματίσας ἐν Χίῳ μαθητὴς μου, ἦλθεν ἐκ Τεργέστης μετὰ τοῦ ἀοιδίμου Δ. Ὑψηλάντου, καὶ διετέλεσεν ἐξ ἀρχῆς ὑπηρετῶν τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνι, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπολιτζᾶς, κατὰ τὴν εἰς Βοστίτζαν ἐκστρατείαν, ὅτε ἐπαπειλεῖτο ἀπόβασις τῶν πολεμίων εἰς Πελοπόννησον, κατὰ τὴν εἰς τὸν Ὀλυμπον ἀποστολὴν μετὰ προκηρύξεων, ὅτι καὶ ἐκινδύνευσε συλληφθεὶς ἐν Κατερίνῃ ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς κατάσκοπος, ἐπειτα κατὰ τὴν εἰς Κρήτην μετὰ τοῦ Τομπάζη ἐκστρατείαν, καὶ κατὰ πολλὰς ἄλλας καὶ σπουδαίας περιστάσεις, πάντοτε μετὰ προθυμίας, φρονήσεως, πίστεως καὶ γενναιότητος. Διὰ ταῦτα δίδεται αὐτῷ τὸ παρὸν ἐνυπόγραφον μαρτυρικὸν πρὸς τε ἰδίαν αὐτοῦ εὐχαρίστησιν καὶ ἵνα χρήσιμον αὐτῷ γένηται, ὅπου ἂν χρειάσῃ συμβῆ.

Ἐν Ἀθήναις
Τὴν 13 Ἰουλίου 1842

Θ. Κολοκοτρώνης Ν. Βάμβας
Γ. Μ. Ἀντωνόπουλος
Παναοῦτσος Νοταρᾶς

3. Μαργαρίτης Κούταβος ἢ Χατζῆ Φραντζῆς. Ἦταν ἀπὸ τὸν Αἶνο, πλοίαρχος 3ης τάξεως.

Ὁ φάκελός του στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» περιέχει πολλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα ἔγγραφα:

α'. Σὲ 4σέλιδη, πυκνογραμμμένη, ἔκθεσή του, ποῦ ἔστειλε ἀπὸ τὴς Κυδωνιῆς (τῆ 18-5-1865), πρὸς τὸν «ἀδελφὸ» του Ἀντώνιο Κυριακίδη, γράφει (σελ. 4η) καὶ τὰ ἐξῆς:

«Δικαιοῦμαι νὰ ζητήσω τὰς δαπάνας, μισθοὺς καὶ ἄλλα [τὰ ὅποια] ὑπέκυψα εἰς τὴν ἐκστρατείαν Ὀλύμπου τὸ 1822, ὅτε ὁ Ὑψηλάντης διὰ διαταγῆς του μὲ τὸν ὑπασπιστὴν του Γρηγ. Σάλλαν καὶ μὲ τὴν Ἐπιτροπὴν Ὀλυμπιακῶν, συγκληθεῖσης ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διαμαντῆ καὶ Ν. Κασσομούλη, Τζήνην καὶ ἄλλους, ὑπέκυψα, λέγω, εἰς δαπάνας καὶ μισθοὺς περὶπου τῶν 16-17 χιλ. γροσίων καὶ εἶχον διάφορα ἔγγραφα, καὶ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν Σάλλα καὶ ἄλλων, ἀποδεικνύοντα τὰ πάντα, ἀλλὰ, ὅταν ὁμοῦ μὲ τὸ πλοῖον καὶ ἀπολέσθησαν, καθῶς, ἐν καιρῷ τῆς Στυλίδος, εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίναν, ἀρχηγούντων τῶν Ὀδυσσεᾶ καὶ Νικηταρᾶ...».

β'. Στὴν ἔκθεσή του (αἴτησή του) γράφει ὅτι τὸ 1821 στάλθηκε στὸν Ὀλυμπο κατὰ διαταγὴ τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ Δ. Ὑψηλάντη «... διὰ γενικά τῆς ἐποχῆς συμφέροντα» καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως ἔφυγε. Ἦταν ἰδιοκτήτης τοῦ βρικοῦ (12 κανονιῶν) «ὁ Ποσειδῶν», ποῦ τὸ ὄπλισε μὲ ἔξοδά του καὶ ἔλαβε μέρος στὴν ἐκστρατεία τοῦ Ὀλύμπου, μὲ τὸν ὑπασπιστὴ τοῦ Ὑψηλάντη Γρηγόριο Σάλλα καὶ ἄλλους ἀρχηγούς, στὰ γεγονότα τῆς Χίου κ.λ.

γ'. Ὁ Νικόλαος Κασομούλης βεβαιώνει σὲ πιστοποιητικὸ (α/α 2.204) ποῦ σώθηκε σὲ ἀντίγραφο:

Ἐπὶ τῇ ὀριζομένῃ κατὰ τὸν π. νόμον ποινῇ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνηκούσης πολιτικῆς ἀποζημιώσεως. Πιστοποιῶ ὁ ὑποφαινόμενος, ὅτι διορισθεὶς κατὰ τὸ 1821 πληρεξούσιος τῶν ὀπλαρχηγῶν Ὀλύμπου, καὶ τοῦ Ἀντικοῦ μέρους τῆς Μακεδονίας νὰ μεταβῶ πρὸς τὸν τότε ἀρχηγὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, καὶ εἰς τοὺς προκείμετους τῶν τριῶν νήσων Ψαρῶν, Ὑδρας καὶ Σπέτζας, καὶ τῶν τῆς Πελοποννήσου, νὰ προμηθευθῶ ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου, καὶ νὰ ἐνεργήσω νίαν ἐκστρατείαν διὰ θαλάσσης, πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς Κασσάνδρας καὶ Ἁγίου Ὄρους. Προμηθευθεὶς ταῦτα, ὅσα ἠδυνήθησαν νὰ μᾶς χορηγήσουν μετὰ τοῦ διορισθέντος (παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τότε τοῦ ἔθνους Α. Ὑψηλάντου) ὡς Διευθυντοῦ τῶν μερῶν ἐκείνων Γρηγορίου Σάλα. Μεταξὺ τῶν ἄλλων πλοίων [μετὰ] τῶν ὁποίων ἐσυμφωνήσαμεν νὰ μᾶς παρακολουθῶσιν εἰς τὴν ἐκστρατείαν, ἐδιατάχθη καὶ ὁ ἐπιφέρων τὸ παρὸν Καπ. Μαργαρίτης Κούταβος μὲ [τὸ] πολεμικὸν βρῖκι του ὁ Ἀλκιβιάδης νὰ συνεκστρατεύσῃ.

Ἀκολουθήσας ὅθεν τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, συνετέλεσε τὰ μέγιστα διὰ θαλάσσης (ἐφοδιασθεὶς δι' ἰδίαις δαπάναις) εἰς τὴν ἐκστρατείαν, καὶ διαμείνας μέχρι τῆς διαλύσεως τῶν στρατοπέδων Ὀλύμπου εἰς τὰ παράλια ταῦτα καὶ μέχρι τῆς πτώσεως Ναούσης (Μακεδονίας) ἐκπλήρωσεν ὡς πλοίαρχος τὰ καθήκοντά του μὲ ζῆλον πατριωτικόν. Διὸ δίδεται τὸ παρὸν ἵνα τοῦ χρησιμεύσῃ ὅπου δεῖ.

Ἐν Ἀθήνῃσι τὴν 15 Μαΐου 1847

Νικόλαος Γ. Κασομούλης

Ταγματάρχης πεζικοῦ.

δ'. Κάτω ἀπὸ τὸ ἴδιο πιστοποιητικὸ συμπλήρωσε τὰ ἐξῆς ὁ Νικόλαος Κανούσης¹:

Ἐπιβεβαιῶν καὶ ὁ ὑποφαινόμενος τ' ἀνωτέρω, πιστῶς ἐκτεθέντα, προσθέτω καὶ τ' ἀκόλουθα:

1. Βλ. γιὰ τοῦτον Γ. Χ. Χι ο ν ῖ δ η, Ἡ ἐκστρατεία, δ.π., σ. 10, 18, 28 καὶ 32.

“Οτι ὁ διαληφθεὶς Κούταβος, ὢν ὡς πρῶτος ὀδηγὸς τῶν ἄλλων μνημο-
νευθέντων πλοίων, μετέφερεν εἰς τὸ πλοῖον του καὶ ἑκατὸν περίπου στρατιώ-
τας ἀπὸ Ναύπλιον μέχρι τοῦ λιμένος Λευτεροχώρι τῶν μερῶν ἐκείνων, ἐπὶ τοῦ
πλοίου του, καθὼς καὶ τῶν ἀρχηγῶν ὅπου εἷς τῶν ὁποίων ἤμην καὶ ὁ ὑποφαι-
νόμενος. *Περὶ τῶν πιστῶν καὶ γενναίων ἐκδουλεύσεων τοῦ μνησθέντος Καπ.*
σ. 2 *Μαργαρίτου / Κουτάβου εἶχε λάβει παρὰ τοῦ ἀοιδίμου Δημ. Ὑψηλάντου διά-*
φορα πιστοποιητικά, ἅτινα ἐχάθησαν ὁμοῦ μὲ τὸ πλοῖο του, τὸ ὁποῖον ἔκα-
ψαν, ὅταν οἱ ἐχθροὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Αἰθάδα τοῦ Εὐρύπου εἰσέβαλαν διὰ θα-
λάσσης.

Τὴν 17 Μαΐου 1847

Ἀθῆναι

Ν. Κανούσης.

ε'. Στὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἰωάννη Φιλήμονα, τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, πε-
ριέχονται (4.439/130) καὶ ἄλλα δύο ἔγγραφα γιὰ τὸν ἴδιο ἀγωνιστῆ:

Τὸ α/α 22 τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου, ποῦ ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ἀποδεικτικόν.

Πίστιν βεβαίαν καὶ ἀληθῆ ποιῶ ὁ ὑποφαινόμενος Διαμαντῆς Ὀλύμπιος,
ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ὑψώσαμεν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ εἰς τὸν
Ὀλυμπον, συμφώνως μὲ τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος, κατ' ἐκείνην τὴν ἀνάγκην,
καὶ ὁ πλοίαρχος Μαργαρίτης Κούταβος, μὲ τὸ πολεμικὸν βρῆκίον του, συνετέ-
λεσε πολὺ μὲ πλήρη ζῆλον καὶ πατριωτισμὸν, διὰ τε τὴν ματαίωσιν τῶν καθ'
ἡμῶν ἐχθρῶν κινήματων, διὰ τὴν ὑποστήριξιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν ἡμετέρων,
ὡς καὶ ἀπὸ τὸν Γ. Ἀρχηγὸν Δ. Ὑψηλάντην ἀποσταλέντας μὲ τοὺς Πληρεξου-
σίους Σάλαν καὶ λοιπούς. Συστήρω λοιπὸν τὸν διαληφθέντα Κούταβον ὡς τοι-
οῦτον, καὶ ὅτι δι' ἰδίων του ἐξόδων καὶ ἀμισθὶ διετήρει τὸ εἰρημένον πλοῖον,
διασώσας καὶ πολλὰς ἀδυνάτους ψυχὰς κατὰ τὸ τέλος τῆς καταστροφῆς μας
ἐκ τῶν ἐχθρῶν, καὶ εἰς ἔνδειξιν.

Ἀθῆναι τὴν 15 9βρίου 1846

Διαμαντῆς Ὀλύμπιος.

Ἀκόμα, ὑπάρχει καὶ ἔγγραφο (α/α 23) τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως
τῆς Ἑλλάδος (Β'. περίοδος, α/α 136, Τρίπολις, 15.6.1823) καὶ συγκεκριμένα
τοῦ Ὑπουργείου Ναυτικῶν πρὸς τοῦτον, μὲ τὸ ὁποῖο διατάσσεται νά βοη-
θήσει καὶ αὐτὸς μαζί μὲ τὰ πλοῖα τῆς Σκοπέλου, τῆς Σκιάθου, τῶν Τρικέρων
κ.ἄ. γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἐφόδου ἐναντίον τῶν Τρικέρων, ποῦ ἀπειλοῦ-
σε ὁ πασάς τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀκόμα, βρῆκα τὴν (α/α 8.974)5.325) ἐκθεσὴ του, ποῦ ἔστειλε ἀπὸ τὸ
Ναύπλιο (1.7.1833), ὅπου γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς:

«Ἐκθεσις θαλασσίων ἐκδουλεύσεων τοῦ ὑποφαινομένου πλοίαρχου
(τοῦ πλοίου) «ὁ Ποσειδῶν, Αἴνος, ἐτῶν 35, ἰδιὸν του πλοῖον.

1822. Α΄. Ἐξεστράτευσεν εἰς Ὀλύμπον κατὰ διαταγὴν Δ. Ὑψηλάντου καὶ ἀνεχώρησεν ἐφ' οὗ δὲν ὑπῆρχε πλέον στρατόπεδον».

Ὅμοιο εἶναι καὶ ἄλλο ἔγγραφο (α/α 8.975/5.226), ποῦ γράφτηκε στὴν Ἀθήνα (τὸ 1833) καὶ περιέχει τὰ πιὸ κάτω:

«1. 1822. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Γ. Ἀρχηγοῦ κ. Δ. Ὑψηλάντη ἐστάθην εἰς Ὀλύμπον καὶ ἀνεχώρησα, ἐφ' οὗ δὲν ὑπῆρξε πλέον στρατόπεδον, διασώσας καὶ πολλὰς ψυχὰς, καταφυγούσας...».

4. Ἰωάννης Κώπας, ἀπὸ τὴν Κεφαλλονιά, ἀξιωματικὸς 7ης τάξεως.

Ἀνῆκε σὲ οἰκογένεια ἀγωνιστῶν. Στὸν φάκελό του ὑπάρχει πιστοποιητικὸ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη (Ἄργος, 22-11-1821, α/α 22.796/774 καὶ 15.233) σάν πληρεξουσίου τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου, ὅπου βεβαιώνεται ὅτι πολέμησε, μὲ 20 στρατιῶτες, σὲ πολλὰς ἐκστρατεῖες.

Στὸ ἴδιο πιστοποιητικὸ (ἀντίγραφο) ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξῆς βεβαίωση τοῦ Γρ. Σάλλας:

Ποιῶ πίστιν βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ, ὅτι ὁ κύριος Ἰωάννης Κώπας ἐν ὄσῳ καιρῷ διέτριψε μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ὀλύμπου, μῆνας πλήρεις ἕξ, ἐφάνη ἄριστος εἰς πᾶσαν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐπαγγέλματός του, δείξας πάντοτε καὶ εἰς τὰ πάντα ζῆλον, ἀγάπην, προθυμίαν, φιλογένειαν καὶ εὐπειθειαν εἰς κάθε διαταγὴν. Καὶ εἰς ἔνδειξιν τῶν δίδεται τὸ παρόν.

*Ἐν Κορίνθῳ τῇ 1 Ἰουνίου αὐκβ
χιλίαρχος Γρηγόριος Σάλλας.*

Μὲ ἔγγραφο τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοῦτον (Τρίπολις, 24.4.1823) ὁ ὑπουργὸς («μινίστρος») τοῦ πολέμου τοῦ ἀνακοινώνει ὅτι προήχθηκε σὲ ταξίαρχο, σ' ἐκτίμηση τῶν ὑπηρεσιῶν του.

5. Γεώργιος Λέλης, ἀπὸ τὸ Καρπενήσι, ἀξιωματικὸς 3ης τάξεως.

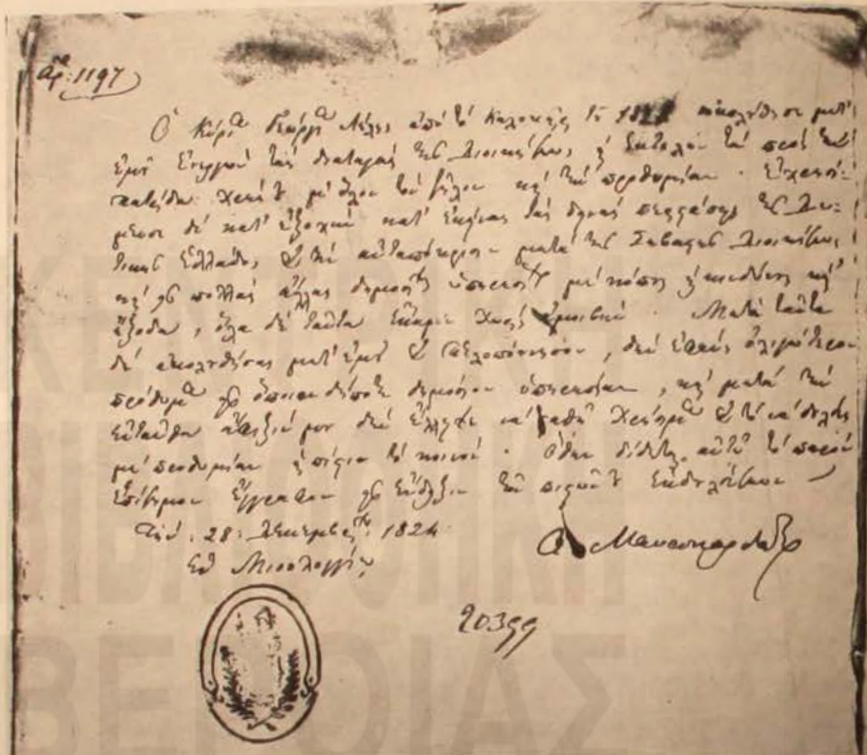
Διορίστηκε, ὅπως εἶναι γνωστὸ¹, ἑπαρχος τοῦ Ὀλύμπου, τῇ 19ῃ Ἀπριλίου 1822, μετὰ τὴν κατάπιξη τῆς ἐπαναστάσεως.

Στὸν φάκελό του στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» δὲν περιέχονται ἀξιόλογα ἔγγραφα. Ὑπάρχει αἴτηση (1865) τῶν κληρονόμων του.

Τὸ μόνον ἀξιοσημεῖο στοιχεῖο εἶναι σχετικὸ πιστοποιητικὸ (ποῦ σώθηκε στὸ πρωτότυπό του, καὶ μὲ σφραγίδα, ἀριθμὸς 1.197/20.399) τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ποῦ ἔχει (βλ. καὶ εἰκ. 4), ὡς ἐξῆς:

1. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 40-43, 52 καὶ 60. Βλ. ἐπίσης καὶ Ἰωάννου Χρ. Πούλου, Πολιτικά τῆς Στερεῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Ὀθωνος, στὴν «Ἐπετηρίδα τῆς Ἐταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν» 2(1969-1970)27-66, ὅπου (σ. 47), δημοσιεύονται πληροφορίες γιὰ τὴν ὅλη δρᾶση του καὶ ἐπαινεῖται ἡ δικαστικὴ θητεία του.

Ὁ Κύριος(ος) Γεώργιος(ος) Λέλης ἀπὸ τὸ Καλοκαίρι τοῦ 1821 ἠκολούθησε, μετ' ἐμοῦ ἐνεργῶν, τὰς διαταγὰς τῆς Διοικήσεως καὶ ἐκτελῶν τὰ πρὸς τὴν πατρίδα χρέη του μ' ὄλον τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν. Ἐχρησίμευσε δὲ κατ' ἐξοχὴν κατ' ἐκείνας δὲ τὰς δεινὰς περιστάσεις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν

Εἰκ. 4. Τὸ πιστοποιητικὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μανροκορδάτου
γιὰ τὸν Γεώργιο Λέλη

ἀνταπόκρισιν μετὰ τῆς Σεβαστῆς Διοικήσεως καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας δημοσί(ας) ὑπηρεσί(ας) μὲ κόπους καὶ κινδύνους καὶ ἔξοδα, ὅλα δὲ ταῦτα ἔκαμε χωρὶς ἀμοιβῆς. Μετὰ ταῦτα δὲ, ἀκολουθήσας μετ' ἐμοῦ εἰς Πελοπόννησον, δὲν ἐφάνη ὀλιγώτερον πρόθυμος εἰς ὅποιανδήποτε δημοσίαν ὑπηρεσίαν, καὶ μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἀξίειν μου δὲν ἔλειψε νὰ σταθῇ χρησίμος εἰς τὸ νὰ δουλεύῃ μὲ προθυμίαν καὶ πίστιν τὸ κοινόν. Ὅθεν δίδεται αὐτῷ τὸ παρὸν ἐπίσημον ἔγγραφο εἰς ἐνδειξίν τῶν πιστῶν του ἐκδουλεύσεων.

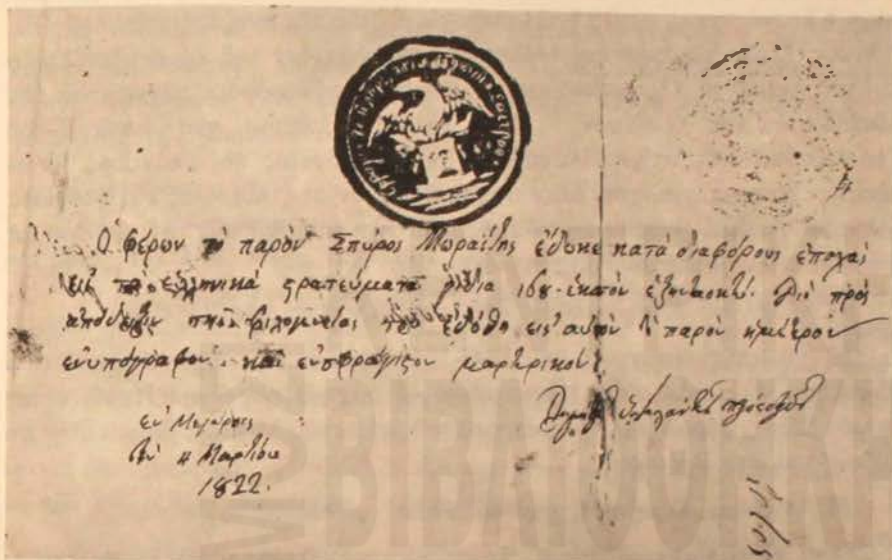
Τὴν: 28: Δεκεμβρί(ου) 1824.

Α. Μανροκορδάτος.

ἐν Μισολογίῳ

6. Ἀνδρέας Μαυρογιάννης, ἀπὸ τὰ Ψαρά, ὑποπλοίαρχος, 2ης τάξεως.

Στὴν αἴτηση (14.5.1865) τῆς χήρας τοῦ Μάρως γράφεται μεταξὺ ἄλλων ὅτι: «Δις ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Κοινότητος εἰς τὸν Ὀλυμπόν, ὅπως ἐπαναστατήσῃ τοὺς ἐκεῖ Ἑλληνας τὸν 7/βρίον τοῦ 1823» καὶ ὕστερα κατέπλευσε στὴν Εὐβοία. Τὸ συνιδιόκτητο πλοῖο διεύθυνε ὁ ἀδελφός του Νικόλαος.

Εἰκ. 5. Συστατικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη
γιὰ τὸν ἀγωνιστὴ Σπύρο Μωραΐτη,
ὅπου ἡ ὑπογραφή καὶ ἡ ἀτομικὴ σφραγίδα του

Οἱ πρόκριτοι τοῦ νησιοῦ βεβαιώνουν ὅτι εἶχε συνεταιρικό πλοῖο μὲ τὸν ἀδελφὸ του Νικόλαο, ἐνῶ ἀπὸ ἄλλη αἴτηση τῆς γυναίκας του (11.11.1846) μαθαίνομε ὅτι τὸ πλοῖο ἦταν βρῖκι καὶ ὀνομαζόταν «Ὁ ἅγιος Νικόλαος».

7. Κωνσταντῖνος Μαυρογιάννης, ἀπὸ τὰ Ψαρά, ὑποπλοίαρχος 2ης τάξεως.

Ἦταν ἀδελφός τοῦ Ἀνδρέα καὶ τοῦ Νικολάου, ποὺ ἦταν καὶ ἰδιοκτήτης τοῦ πλοίου, ὅπως βεβαιώνει (πιστοποιητικό 1.190/27.4.1865) ὁ ναύαρχος Ἀπόστολος Ἀποστόλης, ὁ ὁποῖος πιστοποιεῖ ἀκόμα ὅτι ἔλαβε μέρος «... καὶ εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῶν παραλίων Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ τὸν Φεβρουάριον ἐπιόντος ἔτους (=1822), ὅπου προσβληθεὶς ὑπὸ δεσπότης ἀσθενοῦς, ἐπανήλθεν εἰς Ψαρά καὶ ἀπεβίωσεν».

8. Δημήτριος Κωνσταντίνου ἢ Μέκας, ὑπαξιωματικός 2ης τάξεως.

Ἔλαβε (1844) ἀργυροῦν μετάλλιο.

Ἡ γυναίκα του Κρυστάλλω ἦταν κάτοικος τῆς Ἀταλάντης καὶ ζητοῦσε οἰκονομικὴ ἐνίσχυση. Τὸ αἴτημά της στήριξε σὲ πιστοποιητικό (α/α 354, Ἀταλάντη, 2.5.1840) τεσσάρων ἀξιωματικῶν (δύο ταγματάρχων καὶ δύο λοχαγῶν), οἱ ὅποιοι βεβαίωναν τὰ ἑξῆς:

«Οἱ ὑπογεγραμμένοι πιστοποιοῦμεν, ἐν συνειδήσει, ὅτι ὁ Δημήτριος Κωνσταντίνου, ὅστις καὶ μετὰ ταῦτα Δημήτριος Μέκκας κληθεῖς, ἅμα ἐξερράγη ἢ ἐπανάστασις κατὰ τὴν Μακεδονίαν, ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἑλ. Ἔθνους, ἔλαβε τὰ ὄπλα καὶ ἐτέλει ὑπὸ τὴν ὄδηγιαν τοῦ κολονέλου Σιάλα καὶ τοῦ Διαμαντῆ Ὀλυμπίου, παρευρέθη εἰς τὰς διαφόρους μάχας κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ὀλυμπον...», ὅπως καὶ στὴν Εὐβοία, στὶς διαταγὰς τοῦ Γέρο Καρατάσου, στὴν Πλάκα κ.λ. Ἦταν ἀνδρεῖος καὶ ὑπάκουος. Ὀνομάστηκε εἰκοσιπένταρχος, ὅταν σχηματίστηκαν οἱ χιλιαρχίες καὶ ἦταν στὰ Μέγαρα. Ἀκόμα, βεβαιώνεται ὅτι ξόδεψε τὴν πατρικὴ καὶ τὴν προσωπικὴ περιουσία του γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀγῶνα.

9. *Εὐάγγελος Μητροπούλος*, ἀπὸ τὴν Πρεμετὴ τῆς Ἠπείρου.

Σὲ τρία πιστοποιητικά τοῦ 1843-1844 βεβαιώνεται ὅτι πολέμησε στὴ Μυτιλήνη, ἀλλὰ καὶ στὴν Κασσάνδρα, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἐμμ. Παπᾶ («Μαυωλιὸν Σέρας, Σέραλη»), στὶς ὁδηγίες τοῦ θεῖου του Μέλίου, ὅπως καὶ στὴν Εὐβοία καὶ στό Βρυσάκι.

10. *Ἀνδρέας Νεροῦτζος*, ἀπὸ τὰ Ψαρά, πυροβολιστῆς.

Ἀπὸ πιστοποιητικό (ἀριθ. 2.685, Σύρος, 8.5.1865) τῶν Γ. Βελέντζα, Γεωργ. Ν. Γιάνναρη, Κ. Γιαννίτζη καὶ Δ. Ν. Ἀράπη μαθαίνομε ὅτι ἦταν τότε 70 χρόνων καὶ ὅτι «... παρευρέθη μὲ τὸ πλοῖον τοῦ Γεωργίου Χ(ατζ)ῆ Μικέ ὑποπλοιαρχοῦντος τοῦ ὑποφαινομένου, εἰς ...τὴν ἐκστρατείαν Ὀλύμπου ὡς πυροβολιστῆς...».

11. *Ἰωάννης Νίκου ἢ Τζάμης*, ἀπὸ τὰ Τρίκαλα Θεσσαλίας, στρατιώτης.

Ἡ χήρα του Ἀσημίνα ὑπέβαλε αἴτηση (Ἀταλάντη, 1.4.1865), στὴν ὁποία γράφει:

«Ὁ σύζυγος τῆς ὑποφαινομένης Ἰωάννης Νίκου, ἅμα ἐξερράγη ἐν Μακεδονίᾳ ἢ ἐπανάστασις, ἠκολούθησε τὸν ἀρχηγὸν Καρατάσον καὶ παρευρέθη εἰς ὅλας τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας μάχας, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος.

Εἰς τὰς χιλιαρχίας, κατετάχθη εἰς τὴν τοῦ Καρατάσου».

Ὑπέβαλε, ἀκόμα, καὶ πιστοποιητικό (ἀριθ. 15.140, τῆς 8.4.1865) τῶν λοχαγῶν Μ. Ἐμμ. Βέροιοι καὶ Ἀθανασίου Χαλκιώτη, στὸ ὁποῖο βεβαιώνεται ὅτι:

«... εἰς τὰ ἴ21 εὐρέθη εἰς τὴν μάχην Νιάουστας καὶ Βέροιας, μετὰ ταῦτα εἰς τὰς μάχας Πέτρας, Ναυπλίου, Χαλκίδος, Τρικέρων, Ἀλατᾶ, Σκιάθου, ὅτε ἐχαλάσθη ὁ τουρκικὸς στόλος, Νεοκάστρου καὶ Ἀταλάντης».

12. *Στέφανος Ξανθάκης*, ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

Γεννήθηκε τὸ 1800. Ἀπὸ πιστοποιητικὸ (ἀριθ. 80.521) μαθαίνομε ὅτι πολέμησε καὶ στὸ Μεσολόγγι σάν στρατιώτης καὶ κατέληξε θυρωρὸς (1849) τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ὑπηρετοῦσε συνέχεια.

Στὸν φάκελό του ὑπάρχει καὶ τὸ ἐξῆς πιστοποιητικὸ (ἀριθ. 8.119/8.052, Ἀθήνα, 5.1.1845) τῶν Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλυμπίου καὶ Δ. Τσάμη Καρατάσου, μὲ θεώρηση (21.7.1865) τοῦ ἐμπορικοῦ γραμματέα τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως:

Πιστοποιεῖται ὅτι

Ὁ ἐξ Ἀδριανουπόλεως Στέφανος Ξανθάκης, ἐλλὼν εἰς Ὀλυμπον, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822 ἔτους, παρευρέθη καὶ ἐπολέμησε μετ' ἐμοῦ εἰς ὄλας τὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συγκροτηθείσας μετὰ τῶν Τούρκων μάχας καὶ ἐπολέμησεν ἀνδρείως εἰς τὴν φρικώδη ἐκείνην μάχην τῆς Καστανιάς, εἰς ἐκείνην τοῦ Ἐλευθεροχωρίου, ὡς καὶ εἰς ἐκείνην τῆς Μηλέας, εἰς τὸ διάστημα τῶν ὀπίων ἔδειξε πάντοτε ζῆλον καὶ γενναιότητα, φέρων σὺν τούτοις εὐπειθειαν εἰς τοὺς ἀνωτέρους του, καὶ ἀπέχων πάσης στρατιωτικῆς καταχρήσεως. Κρίναντες ὄθεν χρέος μας, τῷ δίδομεν τὴν παροῦσαν μας εἰλικρινῆ ἀπόδειξιν, διὰ νὰ τῷ χρησιμεύσῃ ἀνηκόντως, καὶ ὑποσημειούμεθα.

13. *Μιχαὴλ Οἰκονόμου*, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

Ἡ χήρα του Μαρούσα καὶ ὁ ἱερέας γιὸς τους Θεόδωρος ὑπέβαλαν τὴν ἐξῆς αἴτηση (Λεωνίδι Κυνουρίας, 18.6.1865), ποὺ παρουσιάζει ἐνδιαφέρον:

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν ἀμοιβῶν τῶν ἀγωνισαμένων καὶ θυσιασάντων ἐν τῷ Ἱερῷ ἀγῶνι Σ. Ἐπιτροπὴν!

Ἀπ' ἐνθερμον ἔρωτα πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος κινούμενος καὶ ὁ σύζυγος τῆς ὑποφαινομένης χήρας Μιχαὴλ Οἰκονόμου, ὅτε κατὰ τὸ 1821 ἦκουσε τὴν φωνὴν τῆς ἀναξιοπαθούσης πατρίδος μας, μολοντί διέτριβε τότε εἰς Εὐρώπην, μόλον τοῦτο αὐθωρεῖ, μετὰ καὶ ἄλλων ὁμογενῶν δραξάμενος τὰ ὄπλα ἀρίχθη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς ὁποίας οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν, εἰδήμων ὢν τοῦ πυροβολικοῦ.

Τὴν περὶ τὰ πολεμικὰ τοῦ ἀτυχοῦς συζύγου μου ἐμπειρίαν ἰδὼν ὁ αἰοιδίμος Δ. Ὑψηλάντης προεβίβασεν αὐτὸν χιλιάρχον, δώσας εἰς αὐτὸν διαταγὰς, ὅπως, ἀπελθὼν μετὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ του Γρηγορίου Σάλλα, εἰς τὰς περὶ τὸν Ὀλυμπον χώρας διεγείρῃ αὐτὰς εἰς ἐπανάστασιν.

Ἐκτοτε, διατρίβων εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ 1823 δὲν ἔλειπε παρευρισκόμενος εἰς ἀπάσας τὰς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ συναπτομένας μάχας καὶ

μαχόμενος γενναίως κατ' αὐτῶν. Ἐπεμαρτύρει δὲ ταῦτα ὁ μέχρι τινος ἐπιζῶν ἔτι καπετὰν Διαμαντῆς, ὁ ἐξ Ὀλύμπου.

Σκοτώθηκε στήν Ὑπάτη, σάν πυροβολιστής.

14. *Κυριαζῆς Πανταζῆς Μιντζελιώτης*, ὑποπλοίαρχος 1ης τάξεως.

Πρόκειται γιά ἀγωνιστή, πού βοήθησε πολὺ στὸν ἀγῶνα καὶ ὁ φάκελὸς του περιέχει ἀξιοσημειώτα καὶ ἀξιόπιστα πιστοποιητικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προκύπτουν νέα καὶ ἄγνωστα στοιχεῖα γιά τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ὀλύμπου καὶ γιά τὴν προσπάθεια τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως νὰ βοηθήσει τὸ κίνημα, ἀλλὰ τοῦτο ἔγινε μὲ μεγάλη καθυστέρηση καὶ συνεπῶς χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ἔτσι:

α'. Στὸ ἀριθ. 398 «ἀποδεικτικὸ» (Ἀθήνα, 1.4.1842) ὑπογράφουν τὰ μέλη «τῆς κατὰ Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα Διοικήσεως, ὁ Ἄρειος Πάγος» καὶ ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς:

Οἱ ὑποφαινόμενοι μέλη τῆς κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα Διοικήσεως ὁ Ἄρειος Πάγος, κατὰ τὸ 1822 ἔτος ἐπιβιβασθέντες ἐκ Σκοπέλου εἰς τὸ ἰδιόκτητον πλοῖον (ἰμβρίκι) τοῦ κυρίου Κυργιατζῆ Πανταζῆ Μιντζελιώτου, ὁμοῦ μὲ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου μετέβημεν εἰς Λιθάδα τῆς Εὐβοίας.

Καθ' ὄλον τὸν διάπλουν μας καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διαμονῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ πλοίου του ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρ(είου) Πάγου καθὼς καὶ κατὰ τὴν ἐκείθεν εἰς Ὀλυμπον πρὸς μεταφορὰν στρατευμάτων, μὲ τὴν ἐνίσχυσιν (ἀπὸ ἀμοιβαίων ἐλληνικῶν στρατευμάτων) διετῆρει τὸ πλοῖον του, τὸ πλήρωμα αὐτοῦ συνιστάμενον εἰς δέκα ἐξ αὐτῶν, καὶ τὰ ἀπαιτούμενα πολεμοφόδια ἰδίαις δαπάναις, δεικνύων πάντοτε σπανίαν φιλογένειαν καὶ πραγματικὴν εὐπειθειαν εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ διηύθυνεν αὐτοπροσώπως τὸ πλοῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἔφερε καὶ αὐτοὺς τοὺς δύο υἱοὺς του ὁ εἰς ἤδη ἐπιζεῖ εἰς πενίαν. Ὅθεν, εἰς ἔνδειξιν τῶν ἐκδουλεύσεων πρὸς τὸ ἔθνος τοῦ ἤδη πεπυρωμένον τοὺς ὀφθαλμοὺς γηραιῶ τούτου ἀγωνιστοῦ, στερομένου τῶν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ γῆρας του ἀναγκαίων δίδεται πρὸς αὐτὸν τὸ παρὸν κατ' αἴτησίν του.

Ἀττικῆς Νεόφυτος

Δ. Μανσόλας

Νικόλαος Αἰνιάν(·)

Κ. Τασσῆκος

Ἀδάμ Δούκας.

β'. Σὲ «μαρτυρικὸ» μὲ ἀριθ. 398 γράφονται τὰ πιὸ κάτω:

Ἐπειδὴ ἡ ὑπερτάτη Βουλὴ μοὶ εἶχε στείλει εἰς Ὀλυμπον δι' ἀναγκείας ὑποθέσεις, φθάσας εἰς Σκιάθον ἔμαθον ὅτι τὰ περιγιάλια τοῦ Ὀλύμπου εἶναι ὅλα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ νὰ ἀκολουθήσω λοιπὸν τὴν διάβασίν μου βεβαίαν, καὶ νὰ ἡμπορέσω νὰ ἀνοίξωμεν μίαν συγκοινωνίαν μετὰ τῶν κα-

πεταναίων ἦτον ἀνάγκη νὰ ὑπάγω μὲ παρτίδα μεγάλην ἀρματωμένην, ὑπεχρέωσα μερικὰς παρτίδας καπετανέων νὰ μὲ ἀκολουθήσουν, οἱ ὅποιοι ἐστάθησαν πρόθυμοι, ἀκολουθήσαντές με μὲ τὰ καράβια των καὶ μὲ ἴδια των ἔξοδα. Ἐνας ἐξ αὐτῶν ἐστάθη καὶ ὁ παρὼν καπετὰν Κυριαζῆς Πανταζῆς Μαντζελιώτης μὲ τὸ καράβιον του καὶ μὲ μίαν σκαμπαβίαν του, ἔχων μαζί του 30 ἀνθρώπους, ὁ ὅποιος ἐστάθη προθυμότατος εἰς τὰ πρὸς τὴν πατρίδα χρέη καὶ μὲ ἠκολούθησεν ἀπὸ τὰς 8 Ἀπριλί(ου) ἕως εἰς τῆ 30ῆ. Εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα ἐφάνη ἄξιος καὶ ἐπάσχιζε νὰ γίνῃ ὠφέλιμος μὲ κάθε του ἐπιμέλειαν. Ὅθεν, διὰ πάσας τὰς ἐκδουλεύσεις τοῦ φιλογενοῦς καπετάνου, τοῦ μένω καὶ ἐγὼ ὑπόχρεως καὶ τὸ γένος.

1822, Ἀπριλίον 30 Σκιαθός

Νικόλαος Παπαδόπουλος.

Σὲ ἄλλο ἀντίγραφο γράφεται ὅτι ἡ χωρητικότητα τοῦ πλοίου του ἦταν 4.000 «κοιλῶν».

γ'. Σὲ (μὲ ἀριθ. 398) πιστοποιητικὸ γράφονται τὰ ἑξῆς:

Δηλοποιεῖται διὰ τοῦ παρόντος ὅτι ὁ Κυριαζῆς Πανταζῆς Μαντζελιώτης, καραβοκύρης, τρεῖς μῆνας μὲ ἠκολούθησεν ἀμισθωτῶ μὲ τὸ πλοῖον του καὶ συντρόφους. Ἐζήτησε λοιπὸν τὸ παρὸν ἐμμάστιρον καὶ τῷ ἐδόθη, ἵνα ἔχη εἰς καιρὸν ἐλευθερίας λόγον νὰ ζητῆ τὸ δίκαιόν του παρὰ τῶν ἐπιστατῶν, Προέδρων καὶ ἀρχηγῶν του, δεκτὸς ὡς καλὸς πατριώτης. Διὸ καὶ ὑποφαίνομαι τῆ σφραγίδι μου.

Τὴν 29 Αὐγούστου 1822 ἐν τῇ Σκιαθῷ

Ὁ Ἀρχηγός

Διαμαντῆς Νικολάου

Ὁ Γραμματεὺς Ἰω. Κωνσταντινιάδης.

δ. Σὲ «Καταγραφή ἐξόδων» του διαβάζομε καὶ τὰ πιὸ κάτω (διορθώθηκαν τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη):

Ἀπὸ 30 Ἀπριλίον ἕως 3 Μαΐου 1822, ὅπου ἐμβαρκάρησα τὸν Νικόλαον Παπαδόπουλον ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν Βουλὴν, καθὼς διαλαμβάνει καὶ τὸ ἀποδεικτικόν, μισθοὶ διὰ τριάντα ἀνθρώπους, καράβι καὶ σκαμπαβία ἐπλήρωσα τάλληρα 150.

Κουμπάνιες καὶ πολεμοφόδια εἰς τὸ αὐτὸ ταξίδι ὅπου ἐπῆγα εἰς τὸν κόρπον τῆς Θεσσαλονίκης τάλληρα 130.

Ἀπὸ Μαΐου μέχρι Ἰουνίου 3 ἐμβαρκάρισα τὸν Ἀρειὸν Πάγον ἀπὸ Σκόπελον καὶ τὸν ἐπῆγα εἰς Λιθάδα, μισθοὶ τῶν ἀνθρώπων 16 πρὸς τάλληρα 5 τὸν καθένα τάλληρα 80.

Κουμπάνιες καὶ πολεμοφόδια εἰς αὐτὸ τὸ ταξίδι ἐξώδενσα τάλληρα 93.

Ἀπὸ 29 Ἰουνίου ἕως 27 Αὐγούστου μὲ ἐμβάρκαρεν ὁ Ἀρειὸς Πάγος τὸν

κον Διαμαντιῆν Νικόλαον, διὰ τὰ πηγαίνωμεν εἰς τὸν Ὀλύμπου, ἐξώδενσα εἰς τροφὰς καὶ πολεμοφόδια καὶ μισθοὺς τῶν ἀνθρώπων διὰ μῆνας τρεῖς τάλληρα 462.

Τέλος, ἀναφέρεται καὶ τὸ ταξίδι του στὰ Ψαρά (23.2.1824).

15. Ραζῆς Χρῦσανθος, ἀπὸ τὴν Κεφαλλονιά, ἱερομόναχος, ἀξιωματικὸς 3ης τάξεως.

Στὸν φάκελό του περιέχονται ἀξιόλογα ἔγγραφα. Τὰ καταχωρῶ, μὰ καὶ δὲν τὰ βρῆκα δημοσιευμένα καὶ σχετίζονται καὶ μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ὀλύμπου:

α'. Γράμμα τοῦ Ἄνθιμου Γαζῆ, πού τὸ ἔστειλε (9.5.1821) ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τοῦ «Γόλου» (= Βόλου), πρὸς τοὺς Ὑδραῖους, ὅπου γράφονται καὶ τὰ ἑξῆς:

«... Οἱ τῆς Ὀσσης ἐγκάτοικοι καὶ τοῦ Ὀλύμπου κινοῦνται καὶ αὐτοὶ σήμερον τὰ μέρη τοῦ Ἄρμυροῦ ἐκινήθησαν ἐχθές... νὰ πολιορκήσωσι τὸ Ζητούνι... ἢ Λάρισσα... σήμερον ἐμάθαμεν ὅτι ἐκινήθησαν καὶ τὰ περίξ Θεσσαλονίκης...».

Μὲ τοῦτο ἀπαντοῦσε σὲ ἐπιστολὴ τους τῆς 29.4.1821.

β'. Ἐγγραφο τῶν προκρίτων τῆς Ὑδρας πρὸς τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἁγίου Ὅρους, πού ἀρχίζει:

«Πανοσιώτατοι ἡγούμενοι καὶ μοναχοὶ τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὁρει μοναστηρίων Ἡ φιλογενεστάτη Πατρίς μας, βλέπουσα τὴν γενικὴν ζήτησιν τῶν ὀμοπίστων».

Καὶ τελειώνει:

«Παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς εἰδοποιεῖτε περὶ τῶν κατορθωμάτων σας», χωρὶς νὰ ἀναφέρεται ἡ ἡμερομηνία τῆς συντάξεώς του καὶ οὔτε ὑπάρχουν ὑπογραφές.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ ἡ ἑξῆς ἀξιόλογη σημείωση ἐνὸς Χρῦσανθου (;), ἡ ὁποία δημοσιεύεται ὅπως ἔχει:

«Διὰ τοῦ παρόντος ἐνθουσιάσθησαν καὶ ὠπλίσθησαν δύο χιλιάδες μοναχοί, οἵτινες καταβαίνοντες ἐπολιόρκησαν τὴν Θεσσαλονίκην, κόψαντες παρευθὺς τὰ νερά· οἱ δὲ Τοῦρκοι ἀπελπισθέντες ὑποχρέωσαν διὰ τῆς βίας τοὺς Ἑβραῖους νὰ μαχήσουν μὲ τοὺς μοναχοὺς, καὶ ἔγινεν ἡ πόλις ἄνω κάτω».

16. Γρηγόριος Σάλλας, ἀπὸ τὴν Πάρο, ἀξιωματικὸς 4ης τάξεως, χιλίαρχος.

Στὸν φάκελό του ἀρχηγοῦ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ὀλύμπου¹ ὑπάρχουν τὰ ἑξῆς ἔγγραφα:

1. Γιὰ τὸν Γρηγόριο Σάλα ἢ Σάλλα βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 16 κ.έ., 25 κ.έ., 43 κ.έ. καὶ 49-51, ὅπου βιβλιογραφία καὶ κριτικὴ τῆς συμπεριφορᾶς, τῶν πράξεων καὶ τῶν παραλείψεων του.

α'. Ἀναφορά (Ἀθήνα, 7.4.1866) τῆς Μαριγιῶς, χήρας Γρηγορίου Σάλλα, κατοίκου Ἀθηνῶν, ὅπου ἀναγράφονται καὶ τὰ πῶ κάτω: «Ἡ ὑποφαινομένη δυστυχῆς χήρα τοῦ μακαρίτου Γρηγορίου Σάλλα, καταγομένου ἐκ τῆς νήσου Πάρου καὶ φονευθέντος κατὰ τὸ 1827». Ὑστερα ἀναφέρεται εἰς διπλώματα τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1821, πού τὰ ἐπίσημα πρωτότυπά τους τὰ κρατοῦσε ἡ ἴδια καὶ συνεχίζει: «... διὰ δὲ τοῦ ἐτέρου διορίζεται ἀρχιστράτηγος τῆς Μακεδονίας, ὅπου μεταβάς κατὰ τὸ 1822 ἀνεζωπύρωσεν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη τὴν ἐπανάστασιν. Ἀποτυχούσης τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης, πολλὰ ὁ σύζυγός μου ὑποστάς καὶ διακινδυνεύσας, ἐπανῆλθεν εἰς Πελοπόννησον».

Κατόπιν γράφει ὅτι μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ἀντρα τῆς πέθαναν καὶ τὰ δύο παιδιὰ τους, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓνα ἦταν ἀγόρι καὶ τὸ ἄλλο κορίτσι. Ἀκόμα ἀναφέρει ὅτι ἦταν χιλίαρχος καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη καὶ ἀρχιστράτηγος τῆς Μακεδονίας. Ἀκολούθησε τὸν Ὑψηλάντη στὴν Τρίπολη, στὴν Κόρινθο, στὸ Ἄργος, στὴν Ἁγία Μαρίνα καὶ ἄλλοῦ.

β'. Ὑπέβαλε καὶ δευτέρη αἴτηση (Ἀθήνα, 5.9.1871), ὅπου προσθέτει ὅτι ὁ ἀνδρας τῆς σκοτώθηκε σὲ μάχη στὸ Λεωνίδι καὶ συνεχίζει: «Δὲν ὑπολείπομαι δὲ νὰ φανερώσω ὅτι ὁ σύζυγός μου Γρηγόριος Σάλλας, γεννηθεὶς ἐν Πάρῳ, διετέλει εἰς Ρωσσίαν, ὅτε ἤλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μαζί μὲ τὸν ἀείμνηστον Ὑψηλάντην. Εἶχομεν περιουσίαν ἐν Σμύρνῃ, ἐκ προικός μου, τὴν ὁποῖαν οἱ Τοῦρκοι, ἔνεκα τοῦ συζύγου μου, ἐδήμευσαν», μὲ συνέπεια νὰ δυστυχεῖ ἡ ἴδια. Στὴ δευτέρη αἴτησή της γράφει ὅτι ἀπέκτησαν (μονάχα) ἓνα κορίτσι.

γ'. Ὑπάρχουν ἀκόμα δύο ἀντίγραφα τῆς πῶ κάτω ἐπιστολῆς τοῦ Δ. Ὑψηλάντη, μὲ τὴν ὁποῖα τοῦ γίνεται γνωστό ὅτι προάγεται σὲ χιλίαρχο:

Ἡμέτερε ὑπασπιστὰ κύριε Γρηγόριε Σάλλα,

Διὰ τὴν σταθερότητα καὶ πίστιν τῶν εἰς τὸ γένος διαφόρων δουλεύσεων, καὶ διὰ τὴν φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν, τὴν ὁποῖαν ἔδειξες εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς πολιορκίας τῆς Τριπολιτζᾶς, σὲ προβιβάζομεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ χιλιάρχου, βέβαιοι ὄντες ὅτι θέλεις φιλοτιμηθῆ νὰ κάμῃς καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἔργα πρέποντα εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον καὶ ἄξια τῆς κοινῆς τοῦ Γένους καὶ τῆς ἰδιαίτερας τιμῆς ἡμῶν.

Πρὸς τὸν ὑπασπιστὴν χιλίαρχον

κύριον Γρηγόριον Σάλλαν

Ἐν Ἄργει τῇ 22 Νοεμβρίου 1821

Δημήτριος Ὑψηλάντης

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου.

Τέλος, ἄς σημειωθεῖ ὅτι στὸ «Ἀρχεῖον τῶν Ἀγωνιστῶν» ὑπάρχουν φάκελοι καὶ γι' ἄλλους τρεῖς ἀγωνιστὲς μὲ τὸ ἴδιο ἐπίθετο (πού γράφεται ὁμῶς

στις περιπτώσεις αυτές με ένα λ: «Σάλας»). Συγκεκριμένα, τούτοι ήσαν: Ὁ Ἄνδρέας καὶ ὁ «Μήτζος», στρατιῶτες, ἀπὸ τῆ Σιβίστα Μεσολογγίου καὶ ὁ Σταῦρος Γεωργίου ἢ Σάλας, ὑπαξιωματικός, ἀπὸ τὸ Ἄργος.

17. Δημήτριος Τζήνος, ἀξιωματικός 4ης-6ης τάξεως.

Γνωρίζαμε ἤδη ὅτι τούτος πολέμησε στὸν Ὀλυμπο καὶ τὸ ἐπίθετό του τὸ ξέραμε μὲ τὴ γραφὴ Τζίνος¹.

α'. Ἡ γυναίκα του Ἑλένη σὲ αἴτησή της (Ἀθήνα, 16.5.1865) προβάλλει χρηματικές ἀξιώσεις, γράφοντας ὅτι ὁ ἄντρας της εἶχε τὸν βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη.

β. Σώθηκε (στὸ πρωτότυπό του) τὸ πιὸ κάτω πιστοποιητικό:

Ἄρ. 8017.

Ἑλληνικὴ πολιτεία

Ἡ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας

Γραμματεία

Δηλοποιεῖ

Ἔστι κατὰ τὸ ἀπὸ ἀρ. 722 διάταγμα τῆς Κυβερνήσεως, δι' οὗ ἐπικυροῦνται οἱ μέχρι τῆς 28 Μαρτίου λογαριασμοὶ τοῦ κατὰ τὰ Μέγαρα Ἑκτ. Ἀστυνομου Κ. Δ. Τζήνου, ὀφείλονται αὐτῷ εἰς ἐξόφλησιν τῶν προκειμένων λογισμῶν φοίνικες χίλιοι ἐξήκοντα πέντε καὶ λεπτὰ εἴκοσιν. Ἄρ. 1065: 20, ἀντὶ τῶν ὁποίων τῷ δίδεται τὸ παρὸν καὶ θέλει εἶσθαι δεκτὸν ἀντὶ μετρητῶν παρὰ τοῦ Ταμείου εἰς πᾶσαν πληρωμὴν.

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 3 Ἰανουαρίου 1833.

Ὁ Γραμματεὺς

Α. Μαυροκορδάτος.

18. Ἀποστόλης Ἰωάννου Τζίρος, ἀπὸ τὴν Ἄρτα, στρατιώτης.

Οἱ «πατριῶται» Ἀγγελῆς Γάτζος καὶ Κώστας Χορμόβας (ἀριθμ. 12.605, Ναύπλιο, 8-6-1834) βεβαιώνουν (σὲ ἐνικὸ ἀριθμὸ) ὅτι: «Ὁ ὑποφαινόμενος πιστοποιῶ, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Τζίρος Ἀρτινός, ἐχρημάτισεν ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν μου στρατιώτης κατὰ τὸ 1822, ὅπου ἐλάβομεν τὰ ὄπλα εἰς Ὀλυμπον κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Παρευρέθη εἰς ὅλας ἐκείνας τὰς μάχας καὶ εἰς τὴν τελευταίαν εἰς Νιάουσαν. Ἀφοῦ ἦλθαμεν εἰς Ἄγραφα, ἐκινήθημεν πάλιν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καθὼς καὶ εἰς Πλάκα καὶ εἰς Πέτα...».

19. Γιάννης Μορῆς, ἀπὸ τὰ Τρίκερα, πλοίαρχος.

Στὸ «Ἀρχεῖον Φιλήμονος» τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης σώθηκε (ἀριθ.

1. Βλ. γιὰ τοῦτον Γ. Χ. Χιονίδη, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 11, 27, 32, 36, 40, 43 καὶ 54-55. Βλ. καὶ στοῦ Γιάννη Κολλιόπουλου, ὁ.π., σ. 17, 51, 56, 106, 123 καὶ 349.

7.136 καὶ 3.484A, σημειωμένοις μὲ μολύβι) τὸ πιὸ κάτω ὑποσχετικὸ συμφωνητικὸ ἐνοικιάσεως πλοίου γιὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ὀλύμπου:

Διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιῶ ὁ ὑποκάτωθι γεγραμμένος ὅτι, κινούμενος ὑπὸ ζήλου πίστεως τε καὶ πατρίδος ἀρμάτωσα τὸ πλοῖον μου μὲ: 32 τριάντα δύο ἀνθρώπους, καὶ πηγαίνω εἰς Ὀλυμπον διὰ νὰ δουλεύσω μετὰ τὴν συμφωνίαν ὅπου ἤθελα κάμει μὲ τοὺς Ὀλυμπίους, ὑπόσχομαι δὲ νὰ μὴ φέρω οὐδεμίαν βλάβην εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου ἀδελφούς, νὰ σέβωμαι καὶ τὰς οὐδετέρας σημαίας, πλὴν μὲ ἔρעυναν. Ταῦτα ὑπόσχομαι καὶ ὑπέγραφα ἰδιοχείρως, ἵνα σώζηται τὸ παρὸν ἀποδεικτικὸν εἰς τὸν Σεβαστὸν Ἀρεῖον Πάγον.

1822, Ἀπριλίον 11, ἐκ Λιθάδος τῆς Εὐβοίας.

Καπετὰν Γιάννης Μορῆς, Τρικεριώτης, ὑπόσχομαι.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΠΟ ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΙΩ. ΦΙΛΗΜΟΝΑ

Στὸ «Ἀρχεῖον Φιλήμονος», τοῦ Τμήματος χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν, ὑπάρχουν πολλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα ἔγγραφα.

Διαλέγω παρὰ κάτω ὅσα σχετίζονται μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821-1822 στὴ Μακεδονία καὶ δὲν τὰ βρῆκα δημοσιευμένα:

α'. Ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Νέγρη πρὸς τὸν Π. Ἀναγνωστόπουλο (α/α, 7.137/3.485) ἀπὸ τὴν Κόρινθο, τῆς 12.4.1822, ὅπου γράφονται τὰ ἐξῆς:

Ἀγαπητὲ ἀδελφέ,

Ἔλαβον πρὸ ἡμερῶν ἔγγραφόν Σας, περιεκτικὸν τριῶν ἐφημερίδων καὶ εἰδήσεων περὶ τοῦ κατὰ Θεσσαλίας πολέμου. Ὁ γραμματοκομιστής, μὲ εἶπεν ὅτι ἔρχεται νὰ λάβῃ τὴν ἀπόκρισιν ἀλλὰ δὲν ἐφάνη ἄχρι τοῦδε.

Χαίρω μεγάλως, ἀδελφέ, φανταζόμενος τὰς καρποφόρους πεδιάδας τῆς ἐνδόξου Θεσσαλίας μέλος τῆς πτωχοῦς μας Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον τοῦτο δὲν εἶναι δύσκολον μετὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν Ὀλυμπίων, ἃν ὁ ἐντεῦθεν στρατὸς κατορθώσῃ πρῶτον νὰ κερδήσῃ τὴν Φούρκαν καὶ ἐξακολουθήσῃ ἔπειτα μὲ τὴν ὁποῖαν φέρεται ἐπὶ τοῦ παρόντος ζέσιν...

β'. Ἰωάννου Βασιλειάδου Βυζαντίου (= Ἰωάννου Φιλήμονος;) ἀριθ. 8.616 καὶ 9.102-9.103.

Τίτλος: «Αἱ προκαταρκτικαὶ αἰτίαι τῆς ἐπιδρομῆς καὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον», Πελοπόννησος, Νοέμβριος 1822.

Φύλλ. 9α-β, σημ. β ἀπὸ τὸ φύλλ. 8β. Στις 14.3.1822, ἀπὸ τὸ Δίστομο, ὁ Δημ. Ὑψηλάντης καλοῦσε τοὺς καπεταναίους νὰ συγκεντρωθοῦν στὴ Γραβιά.

Φύλλ. 9β, σημ. ἀπὸ τὸ φύλλ. 9α:

«ἢ κυρίευσις τοῦ Ζητουνίου θέλει καταστήσῃ ἄφοβον εἰς τὸ ἐξῆς τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ἑλλάδος. Θέλει σηκώσῃ τοὺς Ὀλυμπίους καὶ θέλει μᾶς ἀνοίξῃ διὰ τὰ ἔμπρὸς τὸ πλέον ἔνδοξον στάδιον...».

γ'. *Ἰωάννου Βασιλειάδου Βυζαντίου* (= Ἰωάννου Φιλήμονος).

«Συνοπτική ἔκθεσις περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς διαλυθείσης ἑλληνικῆς διοικήσεως τῆς Ἀῆς περιόδου.

Ἐκ Τριπολιτσᾶς, τὴν 20 Ἰουλίου 1823 καὶ 3ον (ἔτος) τῆς Ἀνεξαρτησίας»

Στὴν 5ῃ σελίδα γράφονται τὰ ἐξῆς γιὰ τὶς συνέπειες τῆς διαμάχης μετὰ τὸ Φαναριωτῶν, Μαυροκορδάτου, Νέγρη καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ:

«Συγχρόνως ἐμποδίζουν καὶ τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τοῦ Ὀλύμπου, ἐπειδὴ ἐσηκώθη τότε εἰς τὰ ἄρματα διὰ τοῦ Ὑψηλάντου τὴν ἐμποδίζουσιν, ἐπιστρέψαντες ὀπίσω τὰ δύο Ψαριανά καράβια, φέροντα τὴν πολεμικὴν ὕλην καὶ τοῦτο πάλιν διατί; διὰ νὰ μὴ δοξασθῇ ὁ Ὑψηλάντης, ὡς ἐνεργὸς φαινόμενος τῆς ἐλευθερίας τῶν Θεσσαλῶν, καὶ ἐνδυναμωθῇ, εὐρεθεὶς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοσούτων δυνάμεων. Καὶ ἡ κοινὴ πρόοδος; Ἄς ἐμποδισθῇ! Τοιαῦται παράλογοι ὑπόνοιαι τοὺς καταδυναστεύουν, χωρὶς ποσῶς νὰ ἐμβλάψωσιν εἰς τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ ἀνδρός, καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς κινδύνους ὅπου ὑπέμενον, ἀποβλέπων εἰς μόνην τὴν κοινὴν ἀνόρθωσιν καὶ εὐδαιμονίαν».

Ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν Πελοποννησίων καὶ τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως (Ἀρείου Πάγου).

Στὴν 9ῃ σελίδα σημειώνονται: «Ἐν τμῆμα τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως ἐγκατεστάθη εἰς Εὐβοίαν ... ὅθεν διέφθειρε σκάνδαλα, διενήργει πατριὰς καὶ ἐσφετερίζετο παρανόμως τὰ κοινὰ τῆς νήσου, ὑπερασπιζόμενον ἀπὸ τὸν Διαμαντῆν Νικολάου Ὀλύμπιον, τὸν ὁποῖον ἀνόμασαν καὶ στρατηγὸν Εὐβοίας, χωρὶς ποσῶς νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὸ ἔθνικόν στάδιον καὶ νὰ δειχθῇ καθαρὰ ὁ εἰλικρινῆς πατριωτισμὸς του καὶ ἡ ἑλληνικὴ γενναιότης του...».

δ'. Ἐγγραφο (372/30.3.1842, πού ὕστερα ἀριθμήθηκε μὲ τοὺς ἀριθμοὺς 8.794/5.143, πρβλ. καὶ 8.793/5.142) τοῦ διοικητοῦ τῆς Θήρας πρὸς τὴ Γραμματεία (Ἰπουργεῖο) τῶν Ἐκκλησιαστικῶν γιὰ τὸν περιβόητο Θ. Καῖρη, ὅπου (φύλλ. 2α) γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς, γιὰ τὴ γνωστὴ μας συμμετοχὴ τοῦ στὴν ἐπανάστασι τοῦ Ὀλύμπου'.

«... ὅτε ὁ Διδάσκαλος ἦτον ἔνθους, τῷ ἐνέπνεε τὸν θεῖον τῆς ἐλευθερίας ἔρωτα, πείθων αὐτὸν μᾶλλον εἰς τὸν ἔνδοξον θάνατον ἢ τὴν ἐπάρατον δουλείαν. Καὶ ὁ τοσούτου ἐνθουσιασμοῦ ἔμπλεως ἦτον Ἕλληνας, μεταβαίνων κατὰ τὸ 1821 ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον εἰς τὸν Ὀλυμπον, ἐνθουσιάζει καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον, καὶ διατρέχει τὰς ὑπερηφάνους κορυφὰς καὶ κοιλάδας τῶν ὄρεων του, γυμνὸς καὶ ἀνυπόδητος, καθ' ἑξάμηνον ὀλόκληρον...».

Τέλος, ἐξυμνεῖ τὸν Καῖρη, πού ἦταν πιά γέροντας.

1. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, ὁ.π., σ. 7, 9, 11, 19, 26-28, 31-32, 34, 38, 40 καὶ 47.

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η

Ἡ πιὸ πάνω μελέτη μου¹ παραδόθηκε γιὰ δημοσίευση στίς 15.9.1979. Ὅταν εἶχε ἤδη στοιχειοθετηεῖ, κυκλοφόρησε ὁ 12ος τόμος τοῦ περιοδικοῦ «Θεσσαλικά Χρονικά» (1977-1979), ὅπου δημοσιεύεται ἡ ἔργασία τοῦ Ν. Κ. Γιαννοῦλη, Θεσσαλοὶ ἀγωνιστὲς τοῦ 1821, ἀρχαικὸ ὑλικό, Ἀθήνα 1979, σ. 303, ὅπου ἀφιερώνεται τὸ τέταρτο (IV) κεφάλαιο σὲ ἑβδομήντα ἀγωνιστὲς τοῦ Ὀλύμπου (βλ. ἰδιαίτερα τίς σ. 136-186), ποὺ γράφτηκε με βάση καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ Ἀρχείου Ἀγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Δὲν ἦταν ὅμως δυνατὴ πιά ἡ ἀναφορὰ μου στὴ μελέτη τούτη, οὔτε ἡ ἀναδιάρθρωση τῆς ἔργασίας μου, ὅπως, ἀσφαλῶς, γίνεται εὐκόλα κατανοητό.

Βέροια

ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΔΗΜΟΣΙΕΣ
ΒΕΡΟΙΑΣ

1. Θεωρῶ εὐχάριστη ὑποχρέωσή μου, νὰ σημειώσω καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ ὅτι καὶ ἡ ἔργασία μου τούτη δὲν θὰ ἦταν δυνατό νὰ γραφεῖ χωρὶς τὴν πρόθυμη βοήθεια τοῦ δ. Φ. κ. Παναγ. Νικολοπούλου, Διευθυντῆ τοῦ Τμήματος Χειρογράφων καὶ Ὁμοιοτύπων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, γιατί χρειάστηκε πολὺμνη μελέτη τῶν φακέλων καὶ ἡ ἐξυπηρέτησή μου ἀπὸ τὸν ἴδιο προσωπικά, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε τότε ἄλλο προσωπικό, σὸ Τμήμα τοῦτο.

R É S U M É

Georges Hionidis, Documents inédits et indications inconnues sur les «Kleftarmatoli» et l' Insurrection (1821-22) en Macédoine et particulièrement en Olympe.

D'après des pétitions, certificats etc., qui se gardent dans les «Archives des Combattants» de la Bibliothèque Nationale d'Athènes, une tentative est élaborée de donner de nouveaux renseignements sur deux catégories de combattants.

Dans la première partie sont publiés des documents ou des extraits de documents et leur résumé sur les 25 Kleftarmatoli Macédoniens-Olympiens: Dimos Nikolaou ou Psarodimos d'Olympe, Kostas Nikolaou d'Olympe, Athanassios Syropoulos, Giorgis Syropoulos, Ioannis (Yiannakis) Syropoulos, Melios Syropoulos, Anagnostis Petsavas, Lazaious, Mitros Liakopoulos, Démétrius Liakopoulos, Nikolaos Liakopoulos, Vassilios Liakopoulos, Vassilios Likaos, Georgios Zahilas, Ioannis Manakopoulos, Tolios Mihail ou Lagomitropoulos, Emmanuel et Nikolaos Molotzos, Iakovos Perikleous d'Olympe, Ioannis Tzamis ou Tsamis, Kostas Tolios, Démos-Démétrius Christodoulou, Triantafillos Christodoulou, Lambros Konstantinou, Georgios et Démétrius Kolemis et Démétrius Mitas ou Kyparissis.

Dans la deuxième partie on publie des renseignements et des documents pour 19 combattants et surtout des marins, qui n'étaient pas des Macédoniens, mais qui prirent part aux événements insurrectionnels de Macédoine et, particulièrement, d'Olympe, soit: G. Didimas, M. Zades, M. Koutavos, G. Lelis, Io. Kopas, An. Mavroyiannis, K. Mavroyiannis, D. Konstantinou, E. Mitropoulos, A. Neroutzos, I. Nikou ou Tzamis, S. Xanthakis, M. Economu, K. Pantazis Mitzeliotis, R. Chrysanthos, Greg. Sallas, D. Tzinos, A. Tziros et G. Moris.

En outre, on publie des extraits des documents des «Archives Philimon», de la même Bibliothèque, relatifs. Enfin, une bibliographie et des explications sont données dans 41 annotations.

ΔΗΜΟΣΙΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ